

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2025 • X. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2025 • X. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtítkár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

TANULMÁNYOK

4 GULA KRISZTINA PETRA

A kényszergyógykezelés felülvizsgálatának elmélete és gyakorlata:
egy empirikus kutatás tapasztalatai

20 SOMOGYI CSILLA

A polgári jogi igény megítélése a bírói gyakorlatban

34 ZVARA HELGA

A resztoratív megközelítés elvei és alkalmazhatósága a fiatalkorúak
büntető igazságszolgáltatásában

KEREKASZTAL

52 SOLTÉSZ TAMÁS

A Barnahus-módszer a gyakorlatban
A gyermek tanúkénti kihallgatásának új formája a büntetőeljáráásban
Konferencia beszámoló

HÍREK

58 BÁRDOS ADRIENN BERNADETT

Az üzletszerűség megvalósulása a gyakorlatban

65 GYÖRGY NOÉMI

A ne bis in idem elv a hatékony állatvédelemmel szemben?
Gondolatok egy alkotmánybírósági döntés kapcsán

73 CSAPUCHA BERNADETT

Az elsőfokú vádképviselési feladatok ellátása az előkészítő ülésen, ki-
emelt figyelemmel a perkonzentráció előmozdításának lehetséges
eszközeire

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

79 AGÓCS PETRA MÁRTA – SZAKMÁRY PÉTER – VÁCZI KRISTÓF ISTVÁN

The use of videoconferencing in cross-border hearings:
challenges in EU criminal cooperations

KÖNYVAJÁNLÓ

97 Válogatás a szakirodalomból

A kényszergyógykezelés felülvizsgálatának elmélete és gyakorlata: egy empirikus kutatás tapasztalatai

A SZABÁLYOZÁS ÁTTEKINTÉSE

A kényszergyógykezelés a beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapotú bűnelkövetőkkel szemben további feltételek fennállása esetén¹ alkalmazható intézkedés. A büntetés-végrehajtási szervezetrendszer részét képező Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) történő szabadságelvonással járó szankció feltételei fennállásának rendszeres felülvizsgálata alapvető jelentőséggel bír, különösen arra figyelemmel, hogy tartamát kizárólag a szükségesség kritériuma határozza meg. Ennek során hathavonta², elmeorvos-szakértői vélemény alapján történik a kényszergyógykezelés alanyi jellegű feltételeinek áttekintése, a tárgyi jellegű tényezők már nem képezik elemzés tárgyát. A szük-

* GULA Krisztina Petra, tudományos segédmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet; PhD hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 78. §

(1) Személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.

(2) A kényszergyógykezelést meg kell szüntetni, ha szükségessége már nem áll fenn.

² A régi Be. hatálya alatt 2006-ban módosult félévesre a korábban egy évben megállapított törvényi felülvizsgálati intervallum (beiktatta: 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról, 244. §). Ez a határidőmegállapítás indokolt arra tekintettel, hogy a korszerű gyógyszeres kezelés egyre szélesebb körű lehetősége révén viszonylag rövid időn belül bekövetkezhet olyan változás a kezelt állapotában, amely a kényszergyógykezelés megszüntetését indokolja. Emellett a módosítás emberi jogi szempontból, az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogára és az európai államok többségének szabályozási modelljére figyelemmel is adekvátabbnak mutatkozik.

ségesség vonatkozásában arra kell választ adni, hogy a kezelt meggyógyult-e, fennáll-e a bűnismétlés veszélye, valamint a kényszer gyógykezelés fenntartása a beteg esetlegesen megváltozott egészségi állapotára is tekintettel a társadalom védelme szempontjából nem szükségtelen-e.³

Míg a régi Be. rögzítette, hogy az elmeállapot vizsgálatánál két szakértőt kell alkalmazni⁴, addig az új Be.⁵ nem tartalmaz erre vonatkozó előírást. Sőt, a kapcsolódó indokolásban kifejezésre jut, hogy a jogalkotó szakítani kívánt a régi Be. rendelkezéseivel, lévén hogy az eljáró szakértők száma nem büntető-eljárás-specifikus kérdés.⁶ Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy más törvényben sem történt meg a kérdés rendezése, így jelenleg rendeleti szintű szabályozás van hatályban.⁷ A felülvizsgálat lefolytatásához (is) szükséges véleményt adó szakértők száma ugyanakkor olyan kérdés, melynek a régi Be. szabályozásához hasonlóan a törvényi szinten való rögzítése ismételten célszerű lenne. Az eljárás során meg kell hallgatni az ügyészt, a védőt és fő szabályként a kényszer gyógykezelés alatt álló személyt egyaránt.⁸

Az új Be. megalkotásakor a kényszer gyógykezelés felülvizsgálatában koncepcionális változásra került sor: az eljárás 2018. július 1. napjától büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe került, a jogalkotó pedig a Bv. tv.-be iktatta be a vonatkozó rendelkezéseket a Be.-ben különleges eljárásként történő további szabályozás helyett.⁹ Kérdéses, hogy az egyesbíróként való eljárás a tanácsban való döntéshozatal helyett nem eredményez-e – legalábbis formálisan – csökkentést a felülvizsgálattal összefüggő garanciákat tekintve. Emellett látható, hogy az új törvényi rendezés eredményeként a Bv. tv.-ben jelenleg két helyen szerepel a kényszer gyógykezelés felülvizsgálata ugyanezen címmel, egyrészt az általános szabályok között a bíróság és az ügyészség végrehajtással kapcsolatos feladatainál, másrészt az intézkedések végrehajtása körében.¹⁰ Ugyanakkor a Be.

³ 30/2007. BK vélemény a kényszer gyógykezelés felülvizsgálatáról, I.

⁴ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: régi Be.), 101. § (2) bekezdés

⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: új Be.)

⁶ T/13972. számú törvényjavaslat indokolással - a büntetőeljárásról. A 188. §-hoz.

⁷ 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről, 17. § (1) bekezdés. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) a kényszer gyógykezelés felülvizsgálata vonatkozásában erre gyakorlatilag csupán egy visszautalást tartalmaz azzal, hogy az eljárásban az IMEI orvosa az elmeorvos-szakértői vélemény kialakításában egyik szakértőként közreműködhet.

⁸ Bv. tv. 69/B. § (3) bekezdés

⁹ JUHÁSZ Zsuzsanna (szerk.): *Nagykommentár a büntetés-végrehajtási törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2023; Bv. tv. 69/B. §

¹⁰ Bv. tv. 69/B. §, 329. §

indokolása szerint a törvény „különleges eljárásokként fenntartja az anyagi jogi intézményekhez kapcsolódó szükségszerű eljárásokat”¹¹, így a kényszergyógykezelés felülvizsgálatának kiemelése e körből csupán a hatásköri változással tűnik indokolhatónak. Ezen kívül módosultak a kapcsolódó bírósági illetékességi szabályok, így jelenleg a Budapest Környéki Törvényszék és a Fővárosi Törvényszék büntetés-végrehajtási bírása jogosult felülvizsgálati eljárás lefolytatására – előbbi, amennyiben első fokon nem budapesti székhelyű bíróság járt el, utóbbi pedig, ha első fokon budapesti székhelyű bíróság ítélezett.¹²

EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK AZ INTÉZKEDÉS FELÜLVIZSGÁLATA TÁRGYÁBAN

Hazánkban a kényszergyógykezelés felülvizsgálatára vonatkozóan az első és egyben utolsó átfogó empirikus kutatás a Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány (*Mental Disability and Advocacy Center*, MDAC) által került lefolytatásra, melynek eredményeit 2004-ben publikálták. A jelentés az MDAC kétéves vizsgálatának tapasztalatain alapult, ennek során egy bíróságon 60 véletlenszerűen kiválasztott eljárást kísérték figyelemmel. Az MDAC elemzés tárgyává tette az eljárások olyan alapvető jelentőségű elemeit, mint a szakértők, valamint a kényszergyógykezeltek tárgyaláson való jelenléte, illetve annak hiánya; a bírói döntés az intézkedés megszüntetése, illetve fenntartása tárgyában; továbbá a szankció szükségességének megítéléséhez a gyakorlatban társított követelmények.¹³

Mintegy két évtized távlatából indokoltnak és időszerűnek tűnt egy az előbbihez hasonló, komparatív jellegű kutatás lefolytatása az intézkedés felülvizsgálatát érintő aktuális hazai gyakorlat feltárása érdekében. Ennek megvalósításakor a lehető legteljesebb összehasonlíthatóság érdekében az MDAC által alkalmazott módszertant és vizsgálati szempontrendszert vettem alapul. 2023 és 2024 között egy bíróságon 92 tárgyaláson vettem részt, melyek 59 kényszergyógykezelte ügyében zajlottak.¹⁴ Miközben a vizsgálati intervallum rövidebb volt, mint az MDAC esetében, az ügyek kiválasztása nem véletlenszerűen történt. Ennek hátterében technikai, illetve szervezési ok állt: a bíróság aktuális gyakorlatában valamennyi, az adott hónapban esedékes felülvizsgálati eljárás

¹¹ Be. indokolása, Huszonegyedik rész: A különleges eljárások.

¹² Bv. tv. 69/B. § (4) bekezdés

¹³ MDAC: *Megvont szabadság. Emberi jogi jogsértések a kényszergyógykezelés felülvizsgálata során Magyarországon*. Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány (MDAC), Budapest, 2004, 5–7. https://validity.ngo/wp-content/uploads/2024/02/Hungarian_Liberty-Denied.pdf

¹⁴ A kutatási időszakban 31 kezelt esetében kettő és 1 kezelt esetében három felülvizsgálati eljárást volt alkalmam megfigyelni.

lefolytatására egy napon került sor. Így 2023 áprilisa és 2024 januárja között (egy hónapot kivéve) valamennyi, az adott bíróságon lefolytatott felülvizsgálatot lehetőségem nyílt figyelemmel kísérni.

AZ IMEI ÁLLÁSFOGLALÁSA A FELÜLVIZSGÁLATI ELJÁRÁSSAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

A felülvizsgálati eljárás lefolytatásához az IMEI főigazgató főorvosa minden esetben a kezelt állapotára vonatkozó részletes kórrajzkivonatot küld az illetékes büntetés-végrehajtási bírónak. A kutatás során nyert adatok tanúsága szerint ennek tartalmát képezi többek közt a kezelt kórtörténetének összefoglalása, az exploráció (feltáró beszélgetés), a kezelt aktuális belgyógyászati, neurológiai és pszichés állapota. Mindezekre figyelemmel kerül sor az IMEI részéről a kényszergyógykezelés esetleges megszüntethetőségéről való állásfoglalásra. Ennek során az Intézet értelemszerűen kitér arra is, ha a kezelt elbocsátása eseteére hozzátartozójától befogadó nyilatkozat érkezett, vagy valamely szociális otthon, esetleg addiktológiai gondozó férőhelyet tud számára biztosítani. Ezen kívül szerepel még a kórrajzkivonatban, hogy a beteg adaptációs szabadságra bocsátható-e, gondnokság alatt áll-e, valamint, hogy a felülvizsgálati tárgyaláson megjelenésre alkalmas állapotban van-e.

A KÉNYSZERGYÓGYKEZELTEK TÁRGYALÁSON VALÓ JELENLÉTE

A Bv. tv. alapján a kényszergyógykezelés alatt álló személyt meg kell hallgatni, feltéve, hogy állapota miatt megjelenhet és jogainak gyakorlására képes. Érdeemi kérdés, melyben az IMEI-nek, pontosabban a főigazgató főorvosnak döntenie kell, hogy a kényszergyógykezelés felülvizsgálata tárgyában tartott tárgyaláson a beteg – egészségi állapota alapján – a megjelenésre alkalmas-e.¹⁵ A kezelt tárgyaláson való jelenlétének konkrét egészségügyi akadály hiányában, pusztán célszerűségi szempontokra tekintettel történő mellőzése feltétlen eljárási szabálysértés.¹⁶ Akadály esetén a főigazgató főorvosnak haladéktalanul értesítenie kell az eljáró büntetés-végrehajtási bírót.¹⁷ Az MDAC által vizsgált ügyekben 60 bírósági tárgyalásból a beteg 2 alkalommal nem volt jelen, az intézkedést pedig mindkét esetben fenntartották.¹⁸ Az általam megfigyelt esetekben az IMEI 2 kezelt kapcsán állapította meg, hogy nincsenek a megjelenésre alkalmas állapotban. Az egyik páciens számára mozgáskorlátozottsága képezte (volna) a

¹⁵ Bv. tv. 69/B. § (3) bekezdés; 329. § (1)–(3) bekezdés.

¹⁶ BH 1977.12.537.; Legfelsőbb Bíróság Bf.III.1213/1977.

¹⁷ Bv. tv. 69/B. § (3) bekezdés; 329. § (3) bekezdés.

¹⁸ MDAC: i. m. 20.

részvétel akadályát, míg a másik beteg hiperkinetikus és figyelemhiányos magatartászavarban (ADHD), valamint közepes fokú értelmi fogyatékoságban szenvedett markáns viselkedésromlással. Előbbi végül megjelenhetett a konkrét tárgyalási napon, ugyanakkor az utóbbi és további 2 kényszergyógykezelt a későbbiekben felmerült egészségi indok alapján nem vett részt az aktuális felülvizsgálati eljárásban. A kényszergyógykezelést valamennyi esetben fenntartotta a bíróság, a döntést a (kirendelt) védő tudomásul vette.

Ugyanakkor a beteg megjelenéséről való döntés diszkrecionális jellege, az annak kapcsán hiányzó iránymutatás, valamint az indokolási kötelezettség és a jogorvoslati lehetőség hiánya önkényességre adhat alapot,¹⁹ miközben a kezelt eljárásban való részvételi lehetőségének biztosítása kulcsfontosságú büntető-eljárási garancia. Az MDAC azt az ajánlást fogalmazta meg, hogy a főigazgató főorvos döntési jogköre generális jelleggel kerüljön megszüntetésre, és a továbbiakban kizárólag a bíróság határozhasson.²⁰ Ugyanakkor a beteg egészségi állapotáról érdemben a főigazgató főorvos tud nyilatkozni, aki a folyamatos megfigyelés révén a legnaprakészebb információkkal rendelkezik, illetve azokat megfelelő szakértelem birtokában tudja értékelni. A bírónak pedig – amennyiben nem csupán automatikus elfogadást, hanem érdemi reflexiót igényelne az IMEI döntésének „felülbírálata” – kétség esetén szakértőt kellene igénybe vennie a döntéshozatalhoz. Osztom tehát azt az álláspontot, hogy bizonyosfajta kontrollmechanizmus kialakítása indokolt, ugyanakkor az elsődleges állásfoglalásra továbbra is a főigazgató főorvos a legalkalmasabb. Mindenképp célszerű a kezelt megjelenéséről való döntés során a számításba veendő szempontok és egy átfogóbb kritériumrendszer kidolgozása, valamint az IMEI állásfoglalásának részletes indokolással ellátott – elsősorban a kórrajzkivontban történő – dokumentálása. Tekintettel a kérdés egészségügyi és orvostudományi meghatározottságára, valamint arra, hogy a bíróság által kirendelt szakértők nem csupán megismerik a kórrajzkivonatot, hanem ahhoz képest időben később – és így a felülvizsgálat időpontjához közelebb esően – véleményt adnak a kezelt állapotát illetően, reális megoldás lehet, hogy a bíróság arra vonatkozóan is kérdést intézzon a szakértőkhöz, hogy a kezelt a tárgyaláson megjelenésre alkalmas állapotban van-e, és ez határozza meg a kezelt eljárásban való részvételét.²¹

¹⁹ TASZ: *Pszichiátria és betegjogok*. Társaság a Szabadságjogokért, Budapest, 2002, 45. <https://tasz.hu/wp-content/uploads/2024/02/Pszichesbeteg2002.pdf>

²⁰ MDAC: i. m. 20. és 36.

²¹ Értelemszerűen ettől függetlenül adódhatnak olyan, közvetlenül az eljárás előtt felmerülő súlyos egészségügyi okok és helyzetek, melyek indokolhatják a kezelt jelenlétének hiányát és amelyekről kizárólag az IMEI tud számot adni. Ezekben a helyzetekben szintén alapvető jelentőségű az átlátható szempontrendszer alkalmazása, annak dokumentálása és a bíróság megfelelő tájékoztatása.

Sajátos, a koronavírus világjárvány alatt kialakult, ám azóta is folyamatosan alkalmazott gyakorlat, hogy a kezelték meghallgatására – amennyiben a tárgyaláson „megjelenésre alkalmas” állapotban vannak – online formában kerül sor. A bíró, az ügyész, a védő és a nyilvános tárgyalás esetleges további résztvevői a bíróság valamely tárgyalótermében tartózkodnak. A kezelt és mellette az IMEI valamely ápolója az intézet egy erre kijelölt helyiségéből jelentkeznek be a videóhívásba. Az általam megfigyelt valamennyi esetben ilyen módon zajlott a felülvizsgálat. Ez eltér mind az MDAC kutatási tapasztalataitól, mind a saját, 2017-ben folytatott bírósági szakmai gyakorlatom során megfigyeltektől, amikor csaknem minden ügyben a kényszergyógykezelés személyes jelenlétében történt az intézkedés felülvizsgálata. Az MDAC kutatásában még a bíróság valamely tárgyalótermében lefolytatott eljárásokról számolt be, melyek során „a barna pizsamához hasonló egyenruhát viselő – és esetenként az IMEI-s őrhöz bilincsel – beteget bevezetik a tárgyalóterembe”²². Ez a rövid megállapítás is utal arra, hogy a kényszergyógykezelés büntetés-végrehajtási bíró elé állítása, az IMEI-ből a bíróságra való átszállítása és maga a tárgyalás, illetve annak körülményei fokozott pszichés megterheléssel járnak, illetve járhatnak a betegre nézve, emellett többlet terhet eredményeznek a büntetés-végrehajtási szervezetrendszer számára. 2017-ben szerzett tapasztalataim alapján kifejezetten előremutatónak tartottam – és ma is implementálásra érdemesnek tekintem – azt a gyakorlatot, hogy a büntetés-végrehajtási bíró az eljárás valamennyi további szükségszerű résztvevőjével, így az ügyésszel és a kezelt védőjével az IMEI-ben tartotta meg a tárgyalásokat. Ezáltal nem csupán a kezeltre és a végrehajtási rendszerre háruló terhek váltak csökkenthetővé, hanem a bíró is realisabb képet kaphatott a betegek aktuális állapotáról, emellett hatékonyabban biztosítható a védővel való kapcsolattartás. E szempontokra tekintettel megfontolandó az IMEI-ben tartott felülvizsgálati tárgyalások visszaállítása.

Az adaptációs szabadságra bocsátás lehetősége

Az IMEI (amennyiben az intézkedés fenntartását javasolja) meghatározza, hogy adott-e a lehetőség a kényszergyógykezelés adaptációs szabadságra bocsátására. Az adaptációs szabadság törvényi előfeltételei akkor teljesülnek, ha a kényszergyógykezelés megkezdésétől számítva hat hónap eltelt, és a beteg gyógyulása érdekében, a jogszabályban meghatározottak szerint felállított Adaptációs Bizottság javaslatára az IMEI főigazgató főorvosa engedélyezi.²³ Ennek során figyelembe kell venni a beteg állapotát, szociális körülményeit, azt

²² MDAC: i. m. 10.

²³ Bv. tv. 338. § (1)–(2) bekezdés

a cselekményt, melynek elkövetése miatt a kényszergyógykezelést elrendelték, továbbá valamennyi feltárható kockázati tényezőt, különös tekintettel a környezettanulmányra.²⁴ Az adaptációs szabadság tartama legfeljebb harminc nap, ami egy alkalommal legfeljebb harminc nappal meghosszabbítható, emellett több alkalommal engedélyezhető.

Eltöltése kizárólag a beteg gondozására alkalmas és azt írásban vállaló személynél lehetséges,²⁵ ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy természetes személy vállalja a beteg folyamatos felügyeletét.²⁶ Ez a kritérium jelentősen leszűkíti a jogintézmény alkalmazási körét, hiszen a kényszergyógykezeltek jelentős része nem rendelkezik megfelelő protektív háttérrel, az engedélyezések gyakorisága éppen a fogadókészség hiánya miatt évről évre csökkenő tendenciát mutat²⁷, miközben az IMEI-ből való átmeneti és felügyelt elbocsátás kulcsfontosságú lenne a társadalomba való visszailleszkedés szempontjából.²⁸ Ugyanakkor, ha az átmeneti befogadást vállaló hozzátartozója van is a kezeltnek, a tágabb környezet elfogadókészsége gyakran hiányzik. Ezt példázza, hogy egy felülvizsgálat során a bírói kérdésre, hogy a kényszergyógykezelteket bocsátották-e már adaptációs szabadságra („kért-e adaptációs szabadságot a főigazgatótól”), a beteg úgy nyilatkozott, hogy amiatt hiúsult meg, mert „a szomszédok nem látták volna ott szívesen”, így – további bírói kérdésre reagálva – nem kérelmezte a későbbiekben. Mindenképp indokolt tehát annak megvizsgálása, hogy az adaptációs szabadság intézménye hogyan lenne kiterjeszthető további kezeltekre a gyógyítás és a reszocializáció céljaival összhangban.

Az adaptációs szabadság formájában történő ideiglenes elbocsátáshoz természetesen további feltételek, illetve garanciák kapcsolódnak: a beteg kö-

²⁴ 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól, 10. § (4) bekezdés

²⁵ Bv. tv. 338. § (4) bekezdés

²⁶ HAMULA János – UZONYI Adél: Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet csoportterápiás rendszerének bemutatása. *Börtönügyi Szemle*, 2015/4., 45. https://epa.oszk.hu/02700/02705/00104/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2015_4_035-048.pdf

²⁷ Kovács Zsuzsa Gyöngyvér: Gondolatok a kényszergyógykezelésről. In: SMUK Péter (szerk.): *Az állam és jog alapvető értékei. 1. kötet*. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2010, 146.; BACSÁK Dániel: Kényszergyógykezeltek utógondozása – Jó gyakorlat egy bentlakásos pszichiátriai intézetben. *Börtönügyi Szemle*, 2016/4., 97. https://epa.oszk.hu/02700/02705/00108/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2016_4_095-104.pdf

²⁸ VÍZVÁRINÉ DELI Éva: Igényesebben. Egészségügyi szakmai munka az IMEI-ben. *Börtönügyi Szemle*, 2000/2., 87. https://epa.oszk.hu/02700/02705/00042/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2000_2_085-091.pdf

teles az IMEI főigazgató főorvosa által meghatározott időpontban vagy időközönként, külön rendelkezés hiányában pedig a szabadság megkezdésétől számítva kéthetente pszichiátriai szakrendelőben orvosi ellenőrzésen megjelenni.²⁹ Ha az ellenőrzés során a beteg állapotának romlását állapítják meg, az orvos vagy a beteg gondozását vállaló személy javaslatára haladéktalanul intézkedni kell a beteg IMEI-be történő visszaszállításáról. Az ellenőrzésen való megjelenés elmulasztása esetén a főigazgató főorvos jogosult az adaptációs szabadság megszüntetésére.³⁰ Az Alapvető Jogok Biztosa legutóbb 2016 februárjában tett látogatást az IMEI-ben, és az Intézet által ehhez kapcsolódóan szolgáltatott adatok tanúsága szerint 215 ápolat közül 1 személy tartózkodott adaptációs szabadságon.³¹ Kutatásom során is csupán egy olyan személy volt, akit az intézkedés megszüntetését megelőzően adaptációs szabadságra bocsátottak.

A BÍRÓSÁG ÁLTAL KIRENDALT SZAKÉRTŐK ÁLLÁSFOGLALÁSA A FELÜLVIZSGÁLATI ELJÁRÁSSAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

A felülvizsgálati eljáráshoz szükséges elmeorvos- és orvosszakértői véleményt a szakértők jellemzően egyesített formában készítik el. A vizsgált ügyek mindegyikében így került sor a szakvélemény benyújtására. Az eljárásban az IMEI orvosa az elmeorvos-szakértői vélemény kialakításában egyik szakértőként közreműködhet, erre azonban az általam figyelemmel kísért ügyekben nem került sor, így az IMEI részéről a főigazgató főorvos és a beteg kezelőorvosa szolgáltatotta a kórrajzkivonatot, míg a bíróság két szakértőt rendelt ki a betegek állapotának (további) vizsgálatához. A megfigyelt 92 felülvizsgálati eljárásban kirendelt „szakértőpárosra” nézve megállapítható, hogy 90 felülvizsgálathoz ugyanaz a két szakértő szolgáltatott (egyesített) véleményt, míg a fennmaradó 2 ügyben egy másik szakértőpárost rendelt ki a bíróság. 2 kényszerszergyógykezelt – az intézkedés fenntartásával záruló – tárgyalás során a következő felülvizsgálathoz más szakértőpáros kirendelését kérelmezte, a bíró pedig mindkettőjüknek jelezte, hogy teljesíteni fogja a kérelmet.

A bíróság alapvetően három kérdést intéz a szakértőkhöz a véleményadást megelőzően:

- Jelenleg szenved-e a terhelt az elmeműködés bármely kóros állapotában, különösen elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, illetve tudat- vagy személyiségzavarban?

²⁹ 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet, 11. § (1) bekezdés

³⁰ Bv. tv. 338. § (5)–(6) bekezdés

³¹ *Az alapvető jogok biztosa mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus jelentése az AJB-766/2017. számú ügyben.* AJBH, Budapest, 2017, 8.

- Egyetért-e a szakértő az IMEI legutóbbi „soros véleményének” tartalmával, fennáll-e annak megalapozott veszélye, hogy a kényszerszergyógykezelést a jövőben olyan személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekményt követne el, mely miatt vele szemben – büntethetősége esetén – egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni (bűnismétlési veszély)?
- Amennyiben a szakértő nem ért egyet az IMEI legutóbbi véleményének tartalmával, annak részletes indokolása?

A bíróság felhívja továbbá a szakértőket, hogy amennyiben egyéb észrevételük van, azt ismertessék.

Az IMEI és a szakértők is nyilatkoznak tehát a kényszerszergyógykezeltek esetében (esetlegesen) fennálló mentális zavarról, illetve zavarokról és azok természetéről. A szakértők véleménye szerint a kezelték 71 százalékánál (n=42) volt megfigyelhető a skizofrénia valamely altípusának előfordulása. Leggyakoribbnak a paranoid skizofrénia, a tudathasadásos elmezavar téveseszmékkel társult formája tekinthető. A szakvélemények rögzítik az IMEI által küldött kórrajzkivonat tartalmát, és reflektálnak az abban foglaltakra. A kórrajzkivonatot és a szakértőknek a kényszerszergyógykezelés megszüntethetőségéről való állásfoglalását összevetve az MDAC még úgy találta, hogy a kirendelt orvosszakértő minden esetben egyetértett a kezelőorvos véleményével, így megkérdőjelezhetővé vált az eljárásban a második orvosszakértő kirendelésének célja.³² Az általam megfigyelt tárgyalások alapján e kérdéskörrel összefüggésben a következők rögzíthetők:

- a kórrajzkivonatban az IMEI által a beteg szabadon bocsáthatóságáról adott állásfoglalás 10 esetben volt ellentétes a bíróság által kirendelt szakértőpároséval,
- valamennyi esetben az IMEI tett javaslatot a kényszerszergyógykezelés megszüntetésére, és a szakértők zárták ki annak lehetőségét,
- a bíróság minden ilyen ügyben az intézkedés fenntartása mellett döntött, és a szakértőpáros által írásban előterjesztett szakvéleményt vette alapul, ezzel összefüggésben további eljárási cselekményre, így a szakértők személyes meghallgatására nem került sor. Olyan eset, amikor az IMEI a kényszerszergyógykezelés fenntartását látta volna indokoltnak, de a kirendelt szakértők ennek ellenében az intézkedés megszüntetésére tettek volna javaslatot, kutatásom során nem merült fel.

Személyes megfigyeléseim a szakértők – és a beteg kezelőorvosa – tárgyaláson való jelenléte szempontjából azonosak voltak az MDAC kutatásában szerep-

³² MDAC: i. m. 37.

lőssel³³: a vizsgált eljárások közül egy alkalommal sem volt jelen a kezelőorvos és/vagy a szakértők. A Be. természetesen előírja, hogy amennyiben a szakértők véleménye eltér, azt az egymás jelenlétében való meghallgatásukkal lehet tisztázni³⁴, ám a törvény vagy más vonatkozó jogszabály arra nézve nem tartalmaz iránymutatást, ha az IMEI és a szakértők által adott vélemény között áll fenn ellentét. Az MDAC ajánlása szerint a beteg kezelőorvosa és a szakértő(k) jelenlétét egyaránt kötelező jelleggel kellene megkövetelni valamennyi eljárás során.³⁵ Álláspontom szerint e követelmény törvénybe iktatása valóban indokoltnak mutatkozik, legalább azokban az esetekben, amikor az IMEI és a kirendelt szakértők véleménye eltér a kényszergyógykezelés megszüntethetősége tárgyában. E körben figyelemmel kell lenni arra, hogy a szakértők (és a kezelőorvos) jelenléte hiányában, amennyiben a bíró kérdést akarna hozzájuk intézni, el kellene napolnia a tárgyalást.³⁶ Emellett az MDAC alappal mutatott rá, hogy ebben a helyzetben sem az ügyész, sem a kényszergyógykezeltek, illetve védőik nem kérdezhetik a szakértőket, ami többek közt a jogi képviselő hatékony ellátása és a kezelti érdekérvényesítés ellenében hat.³⁷ Ennek gyakorlati megvalósítása sem ütközne különösebb akadályba, hiszen erre akár online formában is sor kerülhet, ahogy a kényszergyógykezeltek eljárásban való részvétele jelenleg megoldott, ami sem anyagi, sem infrastrukturális szempontból nem eredményezne addicionális terhet a büntető igazságszolgáltatási rendszerre nézve.

A KÉNYSZERGYÓGYKEZELÉS MEGSZÜNTETÉSÉRE IRÁNYULÓ JAVASLAT

A korábban említett esetek közt, amikor az IMEI és a szakértők eltérő álláspontot képviseltek az intézkedés megszüntethetősége kérdésében, két olyan volt, amikor a szakértők az IMEI-vel ellentétben úgy vélték, hogy a beteg állapota még nem teszi lehetővé a szabadon bocsátást, illetve az állapotjavulás mértéke nem éri el a kívánt szintet. Az egyik ügyben a kezelt protektív családi háttere és hozzátartozójától érkezett befogadó nyilatkozat mellett sem látták érdemben kiküszöbölhetőnek a bűnismétlés veszélyét. A másik, ennél sajátosabb ügyben az IMEI jelezte, hogy az intézkedés két éve tartó alkalmazása érdemben eredménytelen maradt (a betegről autoanamnézis nem volt felvehető, általános és pszichés állapota miatt nem volt explorálható, így érdemi információt sem nyertek tőle), a szakértők viszont az intézkedés fenntartását javasolták. Kétségtelen, hogy a bírói gyakorlat mellőzte például az intézkedés alkalmazását

³³ Uo. 5. és 37.

³⁴ Új Be. 197. § (3) bekezdés.

³⁵ MDAC: i. m. 37.

³⁶ Új Be. 518. § (1) bekezdés

³⁷ MDAC: i. m. 37.

olyan helyzetben, amikor az IMEI-ben történő kényszergyógykezeléstől eredmény nem volt várható, és helyette a civil pszichiátriai intézményben történő elhelyezést részesítette előnyben, hiszen ellenkező esetben a kezelt élete végéig a büntetés-végrehajtási intézetben kerülhetne fogva tartásra. Ugyanakkor a hivatkozott helyzetben a kezelt mentális zavara ismert volt, az orvostudomány aktuális állása szerint gyógyíthatatlan,³⁸ míg a jelen ügyben – bár valószínűsége nehezen ítéltető meg – fennáll egy esetleges későbbi exploráció és ennek nyomán történő adekvátabb kezelés lehetősége a bűnisméltés veszélyének csökkentése érdekében.

Ennek kapcsán érdemes kitérni arra, hogy még sarkalatosabb kérdés azoknak az ügyeknek a megítélése, amikor a beteg kezelésére az IMEI, illetve annak gyakorlata és a fogva tartás körülményei egyértelműen inadekvátnak bizonyulnak. Ez a probléma mindenekelőtt fiatalkorúak esetében merül fel. A CPT 2005-ben és 2009-ben tett látogatásai után újonnan 2023 májusában vizsgálta az IMEI-ben kezelt fogva tartásának körülményeit, mellyel kapcsolatban megállapításait 2024-ben tette közzé. Rögzítette, hogy az IMEI különösen alkalmatlannak bizonyulhat a fiatalkorúak elhelyezésére és kezelésére, továbbá javasolta, hogy az IMEI-ben történő fogva tartásuk lehetőségét a jogalkotó szüntesse meg.³⁹ Kutatásom során egy fiatalkorú kényszergyógykezelt ügyében zajlott felülvizsgálat, melynek kapcsán az IMEI jelezte, hogy az igényeihez illeszkedő fejlesztés nem valósítható meg, és a kezeléstől érdemi javulás nem várható. A fiatalkorúak IMEI-ben való kezelése álláspontom szerint csupán akkor bírhat létjogosultsággal, ha az Intézet rendelkezik a kívánt feltételekkel, amit a bíróságnak már a kényszergyógykezelés elrendeléséről való döntés során vizsgálnia és értékelnie kell. Amennyiben pedig a kezelés megkezdését követően válik nyilvánvalóvá, hogy az IMEI nem tekinthető alkalmasnak az adott elkövető gyógyítása céljának elérésére, a felülvizsgálati eljárásban logikusan adódó elvárás, hogy az IMEI véleménynyilvánítását követően haladéktalanul kerüljön sor a kényszergyógykezelés megszüntetésére, és az érintett más, speciális kezelési igényeinek megfelelő intézményben kerüljön elhelyezésre.

Visszatérve azokhoz a további ügyekhez, melyekben az IMEI és a kirendelt szakértők között ellentmondás volt a kényszergyógykezelés megszüntethetősége tárgyában, a szakértők az intézkedés fenntartásának szükségességét a kezelt

³⁸ ÍH 2010.52.; Pécsi Ítéltábla Bf.II.245/2009/6. számú határozata emberölés büntette tárgyában.

³⁹ CPT: *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from 16 to 26 May 2023*. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Strasbourg, 2024, 6.

elbocsátása esetén történő megfelelő elhelyezési lehetőségének hiányára alapították, azaz a protektív családi háttér hiányára vagy, amikor az IMEI több esetben jelezte, hogy a betegek szociális otthoni elhelyezése folyamatban van, arra, hogy a férőhely még nem egyértelműen biztosított. Tapasztalataim szerint, amennyiben a szociális otthontól megérkezik a nyilatkozat a férőhely effektív elérhetőségéről, az IMEI a kényszergyógykezelés megszüntetésére irányuló javaslatot küld a bíróságnak, és a bíróság soron kívül kirendeli a szakértőket a véleményadás érdekében.

Ezzel összefüggésben érdemes viszont utalni egy, a kényszergyógykezeltek szabadon bocsáthatóságáról való véleményalkotás során megfigyelt anomáliára. A Bv. tv. az IMEI-ből való elbocsátás kapcsán rögzíti, hogy a súlyos beteg vagy önálló életvitelre képtelen beteg elbocsátása előtt kellő időben értesíteni kell a törvényes képviselőt, a gondozásra vagy egyéb ellátására kötelezett személyt, és gondoskodni kell az elbocsátott hazaszállításáról, vagy szükség esetén kezdeményezni kell a megfelelő gyógyintézetben vagy a személyes gondoskodás keretébe tartozó szakosított ellátást nyújtó intézményben történő elhelyezését; a szükséges intézkedéseket pedig a főigazgató főorvos teszi meg.⁴⁰ Az IMEI által közzétett és nyilvánosan elérhető információk szerint a kényszergyógykezelés megszüntetésének feltétele a beteg tartósan kompenzált állapota és a kezeléssel való együttműködés, továbbá lényeges, hogy a kezeltnek legyen elfoglalható helye a pszichiátriai betegek otthonában vagy amennyiben családjához távozik, annak feltételei biztosítottak legyenek.⁴¹ A különféle ellátóintézmények lényegében átvezető, illetve áthidaló szerepet játszanak az IMEI és a társadalomba való közvetlen visszaengedés közt. A kirendelt szakértők állásfoglalásaiból látható, hogy jelentős szerepe van az elkövető oldalán a betegségbelátás mellett a bűntudat kialakulásának – tárgyalás során bírói észrevételként is elhangzott, hogy ennek hiányában nem reális a szabadon bocsátás –, továbbá annak, hogy a beteg „jövőképe reális elemeket tartalmazzon”, így (befogadó hozzátartozó hiányában) a szociális otthonban való elhelyezés elfogadását.

Utóbbi alátámasztja azt az általam megfigyelt gyakorlatot, hogy a szabadon bocsátásnak a kezelt hozzátartozója általi befogadásától vagy szociális otthoni elhelyezésének biztosítottságától való függővé tétele valamennyi ügyben generális jelleggel érvényesül. Érdekesség, hogy bár jogszabály ezt nem követeli meg, a szakértők kivétel nélkül alkalmazzák akként, hogy összekapcsolják a bűnisméltés veszélyével arra hivatkozással, hogy kizárólag a protektív háttér fennállása esetén valószínűsíthető, hogy a kezelt nem fog a későbbiekben olyan bűntetendő cselekményt megvalósítani, ami miatt vele szemben büntethetősége

⁴⁰ Bv. tv. 341. § (2) bekezdés

⁴¹ <https://bv.gov.hu/hu/intezmenyek/imei/kerdesek>

esetén egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztést szabnának ki. Emellett, még ha a kezelt rendelkezik is olyan hozzátartozóval, aki vállalja befogadását, nyilvánvalóan hangsúlyos kérdés, hogy az érintett személy ténylegesen alkalmas-e a beteg felügyeletének ellátására.

Bár az intézkedés megszüntetését ennek megkövetelése értelemszerűen megnehezíti, azzal egyet lehet érteni, hogy az évekig tartó zárt intézeti kezelés után lényeges a társadalomba való visszailleszkedés érdekében, hogy a betegek rendelkezzenek bizonyosfajta protektív háttérrel, és állapotuk szinten tartása érdekében főként gyógyszereik folyamatos szedése fölött az ellenőrzés megvalósuljon. Ugyanakkor az aktuális gyakorlat lényegében impliciten építi be a feltételt valamennyi ügybe, miközben annak alkalmazására csak a jogszabály által meghatározott szűkebb körben lenne alapvetően lehetőség. Arra pedig nem tértek ki egyértelműen a szakértők, illetve a bíróság, hogy a kezelték, akiknek az IMEI a szabadon bocsátását javasolta, kifejezetten súlyos betegek vagy önálló életvitelre alkalmatlanok lennének. A jogszabály szövege és a szabályozás logikája arra enged következtetni, hogy a rögzített kritériumok fennállása esetenként és egyedileg vizsgálendő, az értékelés eredményére pedig szükséges lenne reflektálni mind a szakvéleményben, mind a bírói döntéshozatal során. Amennyiben az elhelyezésre vonatkozó kritérium alkalmazása általában véve indokoltnak mutatkozik, annak a jogszabályban ekként való rögzítése is szükséges. Hozzáteszem, ez realisabb lenne, ha a szankció „relatív határozott”⁴² tartamának visszaállítása⁴³ révén a szabályozásban érvényesülne olyan garancia, amely az intézkedés megszüntetéséhez kapcsolódó megszorítóbb jellegű feltételt valamelyest ellensúlyozhatná.

A feltétel generális jelleggel történő intézményesítése ezen kívül csak akkor bírhat létjogosultsággal, ha a kezelt (befogadására alkalmas és azt vállaló) hozzátartozó hiányában a kényszergyógykezelés szükségességének megszüntét követően haladéktalanul elbocsátásra kerülhet a büntetés-végrehajtási intézetből, azaz, ha a szociális otthoni elhelyezések rendszere megfelelően működik. Jelenleg is komoly problémát jelent azonban, hogy a férőhely felszabadulására

⁴² 1/2011. (VI. 1.) Büntető jogegységi határozat a kényszergyógykezelés végrehajtása, kényszergyógykezelés tartama alatt elkövetett újabb büntetendő cselekmény miatt ismételt kényszergyógykezelés elrendelése és a kényszergyógykezelés tartamának kezdőnapja tárgyában, I.

⁴³ A kényszergyógykezelés 2009. évi LXXX. törvénnyel bevezetett és 2013. július 1-jéig hatályban volt relatív határozott tartama alapján az intézkedés legfeljebb az alapjául szolgáló cselekményre megállapított büntetési tétel felső határának megfelelő ideig, életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntetendő cselekmény esetén legfeljebb húsz évig tarthatott. Amennyiben a kezelés szükségessége ezen időtartam elteltét követően is fennállt, a további ellátás biztosítása a civil pszichiátriai intézményrendszer feladata volt. 2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 25. §.

várva a kényszergyógykezeltek hónapokat, sőt akár éveket töltenek az IMEI-ben ahhoz képest, mint amikor az intézet indokoltnak látná az elbocsátásukat. Az IMEI által közölt információk alapján a CPT – 2005-ös látogatása nyomán tett megállapításaival összhangban – az átlagos ápolási időt 5-6 évre becsülte, hangsúlyozta ugyanakkor azt a saját kutatásom által alátámasztott tény, hogy egyes kezeltek akár több évtizedet töltenek a büntetés-végrehajtási intézetben, adott esetben pusztán azért, mert befogadó hozzátartozó hiányában szociális otthon nem tud számukra megfelelő időben férőhelyet biztosítani. A CPT részére az IMEI azt a tájékoztatást nyújtotta, hogy a várakozási idő a szociális otthonba történő bekerülésre legalább egy év, gyakran ennél hosszabb, és 2023-ban a testület látogatását követően 27 fő várt elhelyezésre. Ez a helyzet, amelyet a magyar kormány ugyancsak elismert, felveti a jogalap hiányában történő fogva tartás problémáját⁴⁴, emellett a kezeltek és az IMEI személyzete számára egyaránt komoly kihívást jelent azáltal, hogy hátrányosan befolyásolja a terápiás kapcsolatot és motivációt.⁴⁵ Ennek nyomán 2023-ban és 2024-ben látható az Intézetből történő elbocsátások arányának számottevő növekedése. A gyakorlatban megnyugtató módon mégis csak akkor rendeződne a kérdés, ha megfelelő kapacitással bíró intézményhálózat kerülne kialakításra.

Értelemszerűen szintén szükséges áttekinteni azokat az ügyeket, amelyekben ténylegesen sor került a kényszergyógykezelés megszüntetésére. Az MDAC kutatásának tanúsága szerint a vizsgált eljárások mintegy 12 százalékában (60 felülvizsgálat során 7 esetben) került sor az intézkedés megszüntetésére.⁴⁶ Saját kutatásomban hasonló arány manifesztálódott, 92 tárgyalás alatt 11 elkövető kényszergyógykezelését szüntette meg a bíróság.⁴⁷ Az érintettek között hasonló volt azoknak az aránya, akik hozzátartozójuktól rendelkeztek befogadó nyilatkozattal (n=6) és azoké, akiknek szociális otthon biztosított férőhelyet (n=5). Megállapítható, hogy az intézkedést kizárólag akkor szüntette meg a bíróság, amikor az IMEI részéről a beteg kezelőorvosa, illetve a főigazgató főorvos és a kirendelt szakértők egyesített véleményükben egyaránt javasolták a kezelt szabadon bocsátását. Megfigyeléseim egybehangzók voltak az MDAC által 2004-ben kifejtet-

⁴⁴ Az Alapvető Jogok Biztosának állásfoglalása alapján ez a helyzet az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdésében biztosított személyi szabadsághoz és biztonsághoz való joggal, valamint a III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen bánásmód tilalmával összefüggő visszasságot valósít meg. Az alapvető jogok biztosa jelentése az AJB-766/2017. számú ügyben, i. m. 35.

⁴⁵ CPT: i. m. 63, 69, 71.

⁴⁶ MDAC: i. m. 20.

⁴⁷ Bíróság által történő tanúmeghallgatásra egy alkalommal, a kényszergyógykezelés megszüntetésével záruló ügyben került sor. Tanúként a kezelt két hozzátartozóját idézte a bíróság, akiknek a beteg szabadon bocsátása esetén történő befogadása körülményeiről és az általuk biztosított feltételekről kellett számot adniuk.

tekkel: a bíróság és a védők egy esetben sem kérdőjelezték meg a szakvéleményt, függetlenül attól, hogy a beteg egyetértett-e a szakértők álláspontjával. Az IMEI által a CPT felé a 2023. májusi látogatással összefüggésben közölt adatok alapján 2023 elejétől számítva 36 kezelt kényszergyógykezelését szüntették meg, és az adott év végéig további 19 beteg elbocsátása volt prognosztizálható,⁴⁸ ami a későbbi adatok tanúsága szerint ténylegesen megtörtént.⁴⁹ Az általam figyelemmel kísért 11, az intézkedés megszüntetésével záruló felülvizsgálatot részletesebben áttekintve – a szankció relatíve határozott tartamának visszaállítására vonatkozó javaslatomra is figyelemmel – rögzíthető, hogy egy esetben a kényszergyógykezelés tartama meghaladta az alapul fekvő büntetendő cselekményre előírt büntetési tétel felső határát, egy esetben pedig megközelítette e felső határt. A további ügyekben az intézkedés megszüntetésére ennél az időpontnál gyakran érdemben hamarabb sor került, ami arra enged következtetni, hogy a szükségesség kritériumára ténylegesen reflektál a gyakorlat.

Kiegészítésképp utalok arra, hogy vizsgálat tárgyává tettem a folyamatban lévő és fenntartott kényszergyógykezelések kutatás időpontjában fennálló tartamát. A vizsgált kezelték közül egyébként ketten töltöttek (határozatlan helyett) relatíve határozott tartamú kényszergyógykezelést az IMEI-ben. Megállapítható volt, hogy az 59 kezelt közt 8 olyan volt, akik esetében az intézkedés tartama elérte ($n=1$) vagy meghaladta ($n=7$) az elrendelés alapját képező cselekmény büntetési tételének felső határát. Az érintett kezelték száma ugyancsak a szakirodalomban korábban megjelent azon megközelítést támasztja alá, hogy amennyiben az intézkedéshez felső időkorlát kapcsolódna és annak elteltét követően a – büntetés-végrehajtási szervezetrendszeren kívüli – kezelés továbbra is szükségesnek mutatkozna, a civil pszichiátriai intézményrendszer felkészültségének hiánya és az IMEI-ből elbocsátandók ellátására való alkalmatlansága nem lehet (érdemi) érv a szankció relatíve határozott tartamának visszaállítására ellen.⁵⁰ Bár az érintettek száma nem kirívó – a kutatási időszakban a kényszergyógykezeltek körülbelül 14 százaléka –, az esetükben felmerülő jog- és érdeksérelem annál inkább az.

⁴⁸ CPT: i. m. 78.

⁴⁹ FEKETE Szabolcs: *A kényszergyógykezelés végrehajtása az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben*. Prezentáció, 2024. október 25. https://kozossegiellatasok.hu/doc/Kenyszergyogykezeles_folyamata.pdf

⁵⁰ NAGY Ferenc: A szankciórendszer. *Jogtudományi Közöny*, 2015/1., 15. <https://szakcik-kadatbazis.hu/doc/8482021>; TÓTH Mihály: Dogmatikai szilánkok az új Btk. elfogadása ürügyén. *Forum Acta Juridica et Politica*, 2013/1., 102. https://acta.bibl.u-szeged.hu/32856/1/juridpol_forum_003_001_097-103.pdf

ÖSSZEGZÉS

A kényszergyógykezelés felülvizsgálatában korábbi és aktuális kutatási tapasztalatok által egyaránt alátámasztottan döntő szerep jut az IMEI és különösen a bíróság által kirendelt szakértők állásfoglalásának. Az egyes eljárási garanciák előtérbe helyezése jegyében a kényszergyógykezeltek tárgyaláson való megjelenésre alkalmas állapotáról való döntéshez célszerű, hogy kontrollmechanizmus, illetve rögzített kritériumrendszer kapcsolódjon, valamint megfontolásra érdemes a kirendelt szakértők bevonása a döntéshozatalba. Emellett a szakértők tárgyaláson való jelenlétét legalább azokban az esetekben indokolt kötelező jellegű előírássá emelni, amikor véleményük eltér az IMEI-től az intézkedés megszüntethetőségének kérdésében. A szankció céljának mielőbbi eléréséhez érdemben hozzájárulhatna az adaptációs szabadság lehetőségének kibővítése, akár más intézményi keretek közt, figyelemmel arra, hogy az ápoltak jelentős része a kényszergyógykezelés megszüntetését követően egyébként is más intézményben kerül elhelyezésre. A betegek elbocsátásához kapcsolódóan célszerű a hozzátartozó általi befogadásra, illetve szociális otthoni elhelyezésre vonatkozó generális gyakorlati feltétel és a Bv. tv. hatályos rendelkezése közti (fokozott) összhang megteremtése, valamint a jogalap hiányában történő fogva tartás elkerülése érdekében szükséges és messzemenőig időszerű a szociális otthonok kapacitásának bővítése, a (további) gyógyításra hivatott ellátórendszer hiányosságainak orvoslása.

A polgári jogi igény megítélése a bírói gyakorlatban

BEVEZETÉS

A magánbosszú fokozatos felszámolásával az állam kezébe került az igazságszolgáltatás, illetve a bűnüldözés feladata. Ennek következtében a sértetti jogok fokozatosan háttérbe szorultak, a közjogivá vált büntetőjog nem a sérelmet szenvedett fél felől közelített az eljárása során, nem az egyéni sérelem kompenzációját, hanem az elkövető felelősségre vonását és a társadalom védelmét helyezte előtérbe.

A 20. században felismerték, hogy a büntetőeljárás eredményessége érdekében szükséges a sértett részvétele, fokozottabb bevonása az eljárásba, megfogalmazódott az igény a jogaik kodifikálására, kiterjesztésére. A jogalkotás során különös figyelmet kell fordítani a sértetti érdekekre, hiszen az ő képviselőjük nem biztosított a kodifikációs bizottságokban, holott éppen az ő jogaik sérelme miatt van szükség az igazságszolgáltatásra.

A sértetti jogosítványok között kiemelkedő jelentőségű a magánfélként való fellépés, a polgári jogi igény előterjesztésének lehetősége. Ennek révén a sértett aktív szereplőként vehet részt a büntetőeljárásban, segít számára kitörni a perifériára szorult szerepéből. Jelen tanulmány keretei között csak ezen sértetti jogosítvány kerül elemzésre.

A polgári jogi igény érvényesítésének kérdése hosszú időn keresztül a büntető- és polgári jog határterületeként jelentkezett, azonban az utóbbi időszakban jogalkotói cél a sértetti jogok kiszélesítése mellett a bűncselekmény elkövetéséből származó kár érvényesítésének egyszerűbbé tétele. Ugyanakkor a szabályozás gyakorlati alkalmazása kapcsán számos kritika fogalmazódott meg, amelyek közül kiemelkedik az a kérdés, hogy a jogszabályi környezet valóban elősegíti-e a polgári jogi igény hatékonyabb érvényesítését, vagy inkább akadályokat állít a sértettek elé.

* SOMOGYI Csilla, ügyészégi fogalmazó, Soproni Járási Ügyészség, PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A kutatás azon hipotézis mentén halad, miszerint jogalkotói cél a sértetti jogok kiszélesítése, gyakorlásuk hatékonyabbá tétele, azonban az új Be.¹ nem eredményezte az igényérvényesítés gyorsítását.

A tanulmány központi kérdése, hogy a hatályos magyar szabályozás (és a joggyakorlat) milyen mértékben járul hozzá a polgári jogi igény büntetőeljárársban történő hatékony érvényesítéséhez. Egy másik fontos kérdés, hogy a jelenlegi mechanizmusok valóban gyorsabb és hatékonyabb igényérvényesítést eredményeznek-e, vagy a sértettek számára további akadályokat teremtenek.

A POLGÁRI JOGI IGÉNY SZABÁLYOZÁSA

Az adhéziós eljárás bevezetésére a gyors reparáció érdekében, a perökonómiai szempontok figyelembevételével került sor.² Tremmel Flórián szerint a harmadik célszerűségi érv a sértett mint magánfél fellépésének biztosítása mellett annak az annak elősegítése, hogy ne szülessenek ellentétes határozatok ugyanazon eseménnyel kapcsolatosan. Ezen túl a jogtudomány fontos indoknak tartja azt is, hogy a büntetőbíróság bűnösséget megállapító ítélete az alapja a magánfél keresetének, így előnyösebb ebben az eljárásban döntenie a polgári jogi igényről is.³

A magánfél a perifériára szorult, tanú szerepében elsüllyedt sértetthez képest többletjogosítványokkal rendelkezik, speciális helyzetben lévő sértettnek minősül.⁴ Az új Be. kiemelt célja a – resztoratív igazságszolgáltatás előtérbe kerülésével⁵ – a sértetti reparáció széles körű biztosítása.⁶ Emellett a hatályos törvényről elmondható, hogy minden eddigénél jobban próbál a sérelmet szenvedett fél mellé állni.⁷ Annak ellenére, hogy a büntetőeljárársnak nem a sértetti reparáció az elsődleges feladata⁸, látható, hogy azt fokozatosan elismerik, legalábbis a törvények szövegében.

¹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárársról (a továbbiakban: Be.)

² Kiss Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárársban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018, 175.

³ HERKE Csongor: A polgári jogi igény. In: BORBÍRÓ Andrea – KISS Anna – VELEZ Edit – GARAMI Lajos (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve. II. kötet*. IRM, Budapest, 2009, 125.

⁴ MAJOROS Tünde: Bűnös vagy felelős? Polgári jogi igény érvényesítése a büntetőeljárársban. *Advocat*, 2018/1–2., 10.

⁵ RADULY Zsuzsa: Miben különbözik az eredményes mediáció a polgári jogi igény teljesítésétől? *Jogtudományi Közlöny*, 2013/7–8., 383.

⁶ POLT Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárársi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 180.

⁷ DICSŐ Gáborné – HARSÁNYI Beáta Andrea: A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/2., 39.

⁸ BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. 5. kiadás. HVG-Orac, Budapest, 2020, 123.

Az adhéziós eljárás során a köz- és magánjog kölcsönhatása érvényesül, ennek köszönhetően fennáll az a probléma, hogy egy alá-fölé rendeltségen alapuló jogviszonyban hogyan tud érvényesülni egy mellérendeltségen alapuló jogviszony.⁹ Ezt a jogalkotó úgy igyekezett feloldani, hogy a polgári jogi igény érvényesítésénél is elsősorban a büntetőeljárás elemei dominálnak.¹⁰

A polgári jogi igényre a törvény kommentárja, illetve a jogtudomány is úgy tekint, mintha a magánfél mint felperes, a terhelttel mint alperessel szemben polgári bíróság előtt keresetet terjesztett volna elő.¹¹

Az érvényesíthetőségnek öt előfeltétele, kritériuma van:

- érvényesíthető kár;
- okozati összefüggés (a kár és a bűncselekmény között);
- sértetti; illetve
- terhelti minőség;
- a magánfélnek kérnie kell a keletkezett kára megtérítését.¹²

Az első feltétel megvalósulásához elengedhetetlen, hogy a kár bűncselekmény folytán keletkezzen,¹³ tipikusan eredmény-bűncselekményeknél merül fel károkozás.¹⁴ Azt azonban fontos leszögezni, hogy a polgári jogi igény érvényesíthetőségéhez nem feltétlenül szükséges, hogy bűncselekmény törvényi tényállásában kár, vagyoni előny szerepeljen.¹⁵ Az érvényesített kár elsősorban *damnum emergens* lehet, de lehetőség van *lucrum cessans*, illetve kamatok követelésére is.¹⁶ A büntetőjogi kárfogalom szűkebb, mint a polgári jogban alkalmazott, azon alapszik ugyan, de kizárólag értékcsökkenésre vonatkozik, nem része a károsultat ért vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges költség.¹⁷ Ebből következik, hogy a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény nem feltétlenül

⁹ POLGÁR Miklós: Gondolatok a közjogi jogviszonyon alapuló polgári jogi igény elbírálásának eljárásjogi problémáiról, különös tekintettel az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatára. *Magyar Jog*, 2010/9., 552.

¹⁰ MAJOROS T.: i. m. 9.

¹¹ SZEGHŐ Katalin: Polgári jogi igény a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 2018/9., 494.; POLT P. (főszerk.): i. m. 181.

¹² HERKE Cs.: i. m. 126.

¹³ BERKES György: *Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-Orac, Budapest, 2004, 202.

¹⁴ KOMÁROMI Brigitta: Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában). *Büntetőjogi Szemle*, 2015/1–2., 62.

¹⁵ KEMENES István: A kárfogalom polgári jogi és büntetőjogi kapcsolódási pontjai. *Magyar Jog*, 2018/9., 489.

¹⁶ HERKE Cs.: i. m. 126.

¹⁷ KEMENES I.: i. m. 487.

jelent teljes kártérítést, az ott elbírált káron felül lehetőség van polgári peres eljárás útján érvényesíteni a különbözetet.¹⁸

A Be. tervezett szövege felsorolta az érvényesíthető polgári jogi igények körét:

- kártérítés;
- jogalap nélküli gazdagodás visszatérítése;
- jogsértés abbahagyása;
- sérelmes helyzet megszüntetése/megelőzése;
- eredeti állapot helyreállítása;
- dolog kiadása;
- pénz fizetése.

Végül a hatályba lépett rendelkezés a kártérítést, a dolog kiadását, valamint a pénz fizetését tartalmazta, a törvény indokolása szerint azért történt ez a változtatás, mert ezek a legtipikusabban előforduló igények.¹⁹

2021. január 1. napja óta a sértetteknek lehetőségük van a bűncselekmény következtében keletkezett sérelemdíj fizetésére irányuló követelésüket is érvényesíteni. Ez a gyakorlatban még nem fordult elő, ennek legfőbb oka az, hogy a Be. 571. § (2b) pontja szerint csak a terhelt kifejezett nyilatkozata szükséges hozzá.

Bár a polgári jogi igény előterjesztéséhez nem szükséges a polgári eljárásjogban szabályozott keresetlevél hármasként való alkalmazása, azonban a minimumkellékek alkalmazása büntetőeljárásban is kötelező. A magánfél előterjesztésének határozott kérelmet kell tartalmaznia a bíróság ítéleti rendelkezésére, ez az úgynevezett petitum, amelyben rögzíteni kell, milyen jogvédelmet, illetve milyen tartalmú ítéleti rendelkezést kér a sértett, ezen túlmenően kötelező elem a jog- és tényalap megjelölése. Akár több igény vagylagosan vagy egymás mellett is előterjeszthető, illetve lehetséges egyszerre több terhelttel szemben is érvényesíteni az igényt, sőt több örökös esetén lehetőség van pertársaság létrehozására.²⁰

A közbírói bizonyítás gyakran a sértett polgári jogi igényének jogalapját is bizonyítja²¹, azonban a bűncselekményből eredő kárt annyiban kell nyomozni, amennyiben annak megállapítása a büntetőtörvény helyes alkalmazása érdekében szükséges.²²

¹⁸ Uo. 490.

¹⁹ SZEGHŐ K.: i. m. 493.

²⁰ Uo. 494.

²¹ ERDEI Árpád: In memoriam Kratochwill Ferenc. A sértett büntetőeljárás helyzete. Amilyennek ő látta és amilyen most. *Belügyi Szemle*, 2014/5., 7.

²² KOMÁROMI I.: i. m. 62.

A következőkben bemutatom, milyen döntéseket hozhat a bíróság a polgári jogi igény vonatkozásában. Alapvetően három lehetőséget ad a törvény: helyt ad az igénynek, elutasítja vagy egyéb törvényes útra – vagyis polgári bíróság elé – utasítja a kérdés elbírálását az ítélező testület.

A törvény célja, hogy az adhéziós eljárás sikeres legyen, vagyis a jogalkalmazóknak törekednie kell a polgári jogi igény érdemi elbírálására, hiszen amennyiben ez elmarad, mind a sértett, mind a terhelt hátrányos helyzetbe kerül.²³ Az érdemi elbírálás nem feltétlenül jelenti a polgári jogi igény megítélését a sértettnek, hanem annak elutasítását is magában foglalja, így ebben az esetben is ítélt dolog keletkezik az előterjesztett polgári jogi igény vonatkozásában.²⁴ Abban az esetben, ha a bíróság teljes mértékben helyt ad a kérelemnek, akkor sem terjeszkedhet túl azon; érvényesül a polgári eljárásjogból ismert kérelemhez kötöttség elve.²⁵ Egyéb törvényes útra utasítás akkor lehetséges, ha a kérelem elbírálása jelentősen késleltetné a büntetőeljárás befejezését; felmentő ítélet születik; egyéb körülmény kizárja annak ezen eljárás keretei közötti elbírálását; az eljárást megszüntették; vagy az igény elkésett.²⁶ A polgári bíróságot ugyan nem köti a büntetőbíróság által megállapított tényállás, azonban a bűnösség kérdésében attól nem térhet el.²⁷

Bár a Be. alapján az egyéb törvényes útra utasítás lehetősége csak kivételes, a gyakorlatban mégis sokszor alkalmazzák, melynek oka, hogy a bűnösség mint fő kérdés mellett ez a büntetőeljárásban csak mellékkérdés, ezért csak az egyszerűbb megítélésű ügyekben foglalkoznak vele érdemben a bíróságok.²⁸

A Be. 557. §-ában szabályozott ideiglenes intézkedés lehetőségének megteremtése a sértetti jogvédelem erősítése irányába hat, hatékony eszközül szolgálhat a hosszabb eljárások során, azonban ez a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítását eredményezi. Ennek oka, hogy ez a kérelem kizárólag magánjogi jellegű, nem várható el a büntetőügyekben eljáró bíróságoktól az érdemi vizsgálata.²⁹

²³ MOLNÁR Erzsébet: A kártérítési igény kielégítési alapjának elvonása a büntetőeljárásban: gondolatok a polgári jogi igény és a vagyonek kizárása kollíziójáról. In: KARSAI Krisztina et al. (szerk.): Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. *Acta juridica et politica*, Tom. 81, 2018, 706.

²⁴ SZEGHŐ K.: i. m. 499.

²⁵ DICSŐ G.-NÉ – HARSÁNYI B. A.: i. m. 41.

²⁶ Uo. 42.

²⁷ POLGÁR M.: i. m. 554.

²⁸ MOLNÁR E.: i. m. 703.

²⁹ GÁL Anikó: A polgári jogi igény megjelenése a büntetőeljárásban. *Büntetőjogi Szemle*, 2023/2., 89.

A Be. mellett ki kell emelni a 12/2018. (VI. 12.) IM rendeletet (a továbbiakban: rendelet), amely több büntetőeljárásbeli jogintézmény részletszabálya mellett a polgári jogi igénnyel kapcsolatos rendelkezést is tartalmaz. A rendelet célja, hogy biztosítsa a polgári jogi igények egyszerűbb érvényesíthetőségét. A 2. melléklete meghatároz egy olyan nyomtatványt, amely segíti a polgári jogi igény bejelentését, ezzel kiküszöbölve a formai hiányosságokat.

A hatályos szabályozás dogmatikai elemzése során alapvető kérdésként merül fel, hogy a polgári jogi igény büntetőeljárásban való érvényesítése mennyiben felel meg a jogalkotói célnak, amely szerint a sértettek érdekeit hatékonyabban kellene védeni. A jogszabályok ugyan lehetőséget biztosítanak az adhéziós eljárásra, ezeknek a rendelkezéseknek a gyakorlati alkalmazása esetenként jelentős kihívásokba ütközik. A resztoratív igazságszolgáltatás előtérbe helyezésével igyekeztek szélesebb körben biztosítani a sértettek jogait, azonban ennek hatékonysága megkérdőjelezhető. A polgári jogi igény érvényesítése során a büntetőeljárásbeli bizonyítás követelményei és időbeli korlátai akadályokat gördítenek a sértetti igények tényleges érvényesülése elé.

A szabályozási keret hatékonyságának értékelése nem lehet kizárólag a jogszabályok szövegére szorító elemzés, hanem figyelembe kell venni azt is, hogy a gyakorlatban ezek az újítások miként érvényesülnek. A következőkben ennek elemzésére kerül sor.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG HATÁROZATAI

Az Alaptörvény hatálybalépése előtt kiadott határozatok – tekintettel a 13/2013. (VI.13.) AB határozat iránymutatására – a tartalmi és kontextuális egyezőség miatt továbbra is hivatkozhatóak. A 751/E/2001. AB határozatban az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdését és az 57. § (1) bekezdését vizsgálták, melyek közül az előbbi az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdésének, utóbbi pedig ugyanezen cikk (2) bekezdésének feleltethető meg. A 357/B/2002. AB határozatban a testület az Alkotmány 70/E. § rendelkezésére alapozta döntését, mely az Alaptörvény XIX. cikkének nagyrészt megfeleltethető: az Alaptörvény deklarálta azt a korábbi alkotmánybírósági gyakorlatot – mely jelen határozatban is megjelent –, hogy az állam csak „törekszik” a szociális jogok biztosítására. A 20/2005. (V. 26.) AB határozat az Alkotmány 57. § (1) bekezdésén alapul, amely az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdésében szabályozott törvény előtti egyenlőségnek feleltethető meg. A 91/2007. (XI. 22.) AB határozat a személyes adatok védelmével foglalkozott, mely jog az Alkotmány 59. § (1) bekezdése és az Alaptörvény VI. cikk (3) bekezdése alapján is mindenkit megillető jogosultság.

A bűncselekménnyel okozott kár mielőbbi megtérülése, illetve a párhuzamos bírósági eljárás kiküszöbölése miatt fontos, hogy lehetőleg érdemben bí-

rálják el a sértett polgári jogi igényét a büntetőeljárásban.³⁰ Ezen eljárás során a Be. szabályait kell alapvetően követni, a polgári perrendtartás³¹ szabályait csak kiegészítő jelleggel kell figyelembe venni, ha azok nem ellentétesek a Be. rendelkezéseivel, illetve a büntetőeljárás jellegével.³²

A Pp. kiegészítő jellegű alkalmazása kapcsán merült fel egy jogalkotói mulasztás, miszerint a polgári eljárásban nincs lehetőség a sértett adatainak zártan kezelésére, ezt az alkotmányellenes mulasztást az Alkotmánybíróság döntése alapján fel kellett oldani, hiszen a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utalása esetén továbbra is szükséges a sértett védelme, így különösen adatainak zártan kezelése.³³ Szintén ennek kapcsán merült fel az a probléma 2001-ben, hogy a Pp. nem szabályozta a Be.-vel azonos feltételekkel a sértett bűncselekményből eredő kártérítési igényének biztosítását, ezt az Alkotmánybíróság a bíróság előtti egyenlőséget, illetve a hátrányos megkülönböztetés tilalmát sértő helyzetnek találta. Ezt a helyzetet a jogalkotó kiküszöbölte, lehetővé téve a magánfél számára, hogy döntsön a zár alá vétel polgári eljárásban való fennmaradásáról. Ennek indoka, hogy a sértett ne kerüljön hátrányosabb helyzetbe, ha a bíróság egyéb törvényes útra utasítja az igényét.³⁴

A büntetőjog rendszerének kudarca, a sikertelen bűnüldözés esetén a sérelmet szenvedett félnek nincs az Alkotmányból/Alaptörvényből fakadó joga az állami segítségnyújtásra, illetve károk megtérítésére. Az állam által működtetett kárenyhítési rendszer nem fájdalomdj.³⁵

Abban az esetben, ha a magánfél polgári jogi igényét érdemben elbírálják és annak helyt adnak, majd az elítélt kártalanítást kap az államtól a fogva tartás körülményei miatt, akkor lehetőség van arra, hogy a polgári jogi igényt visszatartsák a kártalanítás összegéből és abból elégítsék ki a sértett követelését.³⁶

A sértett bármikor lemondhat az eljárás során a jogainak gyakorlásáról, ez a nyilatkozat a polgári jogi igényt is érinti. Amennyiben a lemondó nyilatkozat előtt mint magánfél jelezte igényérvényesítési indítványát, azt a lemondó nyilatkozattal visszavontnak kell tekinteni.³⁷

Az Alkotmánybíróság határozatai jelentős hatást gyakoroltak a polgári jogi igény büntetőeljárásban való érvényesítésére, annak alkotmányos megalapo-

³⁰ 751/E/2001. AB határozat

³¹ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (a továbbiakban: Pp.)

³² 20/2005. (V. 26.) AB határozat

³³ 91/2007. (XI. 22.) AB határozat

³⁴ 751/E/2001. AB határozat

³⁵ 357/B/2002. AB határozat

³⁶ 3011/2021. (I. 14.) AB végzés

³⁷ 3146/2018. (V. 7.) AB határozat

zottsága elsősorban a tisztességes eljáráshoz való jogon és a tulajdonhoz való jogon alapul, melyekre a jogalkalmazás során kiemelt figyelmet kell fordítani.

BÍRÓI GYAKORLAT

A bíróságok jogalkalmazásuk során számos olyan döntést hoztak, melyek ki egészítik a Be. polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezéseit, segítik azok hatékonyabb és egységes alkalmazását. A következőkben ezeket a bírósági döntéseket fogom bemutatni.

A MAGÁNFÉL LEGITIMÁCIÓJA ÉS AZ ALANYOK MEGHATÁROZÁSA

A joggyakorlat kialakította, mikor és ki érvényesíthet polgári jogi igényt. Magánfél csak sértett lehet, így az a személy, aki nem minősül sértettnek, nem nyújthat be kérelmet.

A vesztegetés aktív résztvevője, mivel nem sértettje a bűncselekménynek, magánfélként sem léphet fel a büntetőeljárásban.³⁸ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal magánfélként való fellépése tárgyában eltérő volt a gyakorlat, melyet a Kúria egy jogegységi határozattal oldott fel. Ennek értelmében a NAV nem érvényesíthet a büntetőeljárásban polgári jogi igényt, ennek indoka, hogy az állam igényének ki-elégítése vagyonelekobzással is megvalósulhat.³⁹ A sértettet csak akkor lehet magánfélnak tekinteni, ha önállóan előterjeszti polgári jogi igényét.⁴⁰ A sértetti oldalon létrejöhet kényszerű pertársaság, ekkor az eljárási illeték alapját összevontan kell megállapítani.⁴¹ A Be. 56. § (5) bekezdése szerint a Pp.-ben meghatározott okok fennállása esetén az ügyész is előterjeszthet polgári jogi igényt, de erre vonatkozóan be kell szerezni az eljárásban részt vevő sértett nyilatkozatát.⁴² Előfordulnak olyan esetek, amikor a bizonyítási eljárás lefolytatása során derül fény arra, hogy rosszul minősítették a történeti tényállást, ekkor a megváltoztatott minősítés alapján kell megítélni, hogy van-e helye a sértetti fellépésnek. Erre példa, amikor csalás miatt tesz valaki feljelentést, és ezzel együtt polgári jogi igényét is jelzi, azonban a nyomozás során kiderül, hogy pénzmosás történt, mely bűncselekménynek nincs sértettje, így ezen esetben polgári jogi igényt sem lehet előterjeszteni.⁴³

Nézzük a másik oldalt, vagyis akivel szemben az igény érvényesíthető. A bíróságok döntéseikben is rögzítik, hogy ez a személy csak vádlott lehet. Abban az eset-

³⁸ BH 2007.5.

³⁹ 4/2015. számú Büntető jogegységi határozat

⁴⁰ BH 1980.78.

⁴¹ 1/2009. Büntető kollégiumi vélemény

⁴² 50. Büntető kollégiumi vélemény

⁴³ Fővárosi Ítéltábla, Bf.79/2019/25.

ben, ha az eljárásban több vádlott van és nem állapítható meg közös károkozás, akkor a magánfélnek konkrétan és pontosan meg kell jelölnie, hogy kivel szemben milyen igényt kíván érvényesíteni.⁴⁴ Amennyiben közös károkozás történt vagy nem lehet a vádlottak felelősségének mértékét megállapítani⁴⁵, akkor a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény 6:524. §-a szerinti egyetemleges kötelezés szabályait kell alkalmazni a polgári jogi igénynek helyt adó döntésben.⁴⁶

A POLGÁRI JOGI IGÉNY TÁRGYA – ÉRVÉNYESÍTHETŐ KÖVETELÉSEK

A magánfél által érvényesíthető igénnyel kapcsolatosan is születtek döntések. A bírói gyakorlat az igénybevett szolgáltatás meg nem fizetett részét nem elmaradt vagyoni előnynek tekinti, hanem vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésnek.⁴⁷ Abban az esetben, ha a törvényi tényállás maga is tartalmaz kárt, vagyoni hátrányt, viszont a sértett igénye ezt meghaladja, akkor az ítéleti tényállásban meghatározott összeg mértékéig a bíróság köteles elbírálni a sértett polgári jogi igényét, az afeletti rész tekintetében pedig egyéb törvényes útra kell azt utasítani. Ezen részbeni elbírálás és részbeni egyéb törvényes útra utasítás nem eredményez ítélt dolgot.⁴⁸

A bíróságok döntéseikben is megerősítették a Be. azon feltételét, hogy csak bűncselekmény folytán keletkezett kár megtérítése kérhető büntetőeljárás keretein belül⁴⁹, emiatt például tartási kötelezettség elmulasztása miatt folyó eljárásban a vádlottal szemben nem érvényesíthető a tartási igény, hiszen az nem bűncselekményből származik.⁵⁰ Amennyiben a bűncselekmény elkövetési tárgya ingatlan, és a magánfél ennek értékét kívánja megtéríttetni a vádlottal, azonban a bíróság által a bizonyítási eljárás során megállapított érték eltér ettől, akkor a sértett ehhez mérten az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig korrigálhatja a polgári jogi igényét.⁵¹

BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK TÍPUSAI

Mint korábban utaltam rá, a bíróság háromféle döntést hozhat a polgári jogi igénnyel kapcsolatban. A Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya által rendelkezésemre bocsátott statisztikai adatokat a régi és az új Be. szerinti bontásban az alábbi táblázatok jelenítik meg.

⁴⁴ Fővárosi Ítéltábla, Bf.173/2020/51.

⁴⁵ Zalaegerszegi Törvényszék, Bf.162/2021/5.

⁴⁶ Zalaegerszegi Járásbíróság, B.22/2020/23.

⁴⁷ BH 2011.127.

⁴⁸ 81/2010. Büntető kollégiumi vélemény

⁴⁹ BH 1989.383.

⁵⁰ 33. Büntető kollégiumi vélemény

⁵¹ Székesfehérvári Törvényszék, Bf.186/2017/10.

Az érvényesített polgári jogi igénynek a bíróság a régi Be. szerint...						
Év	helyt adott		elutasította		egyéb törvényes útra utasította	
	ügyek száma	vádlott	ügyek száma	vádlott	ügyek száma	vádlott
2010	903	1347	15	21	191	291
2011	1580	2258	18	25	304	463
2012	1653	2287	21	37	341	515
2013	2039	2808	22	28	563	807
2014	2746	3708	44	68	863	1462
2015	2383	3209	21	22	736	1037
2016	2167	2800	25	38	634	889
2017	2040	2573	22	41	539	727
2018. I. félév	1541	1875	21	71	437	573

Forrás: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

Az érvényesített polgári jogi igénynek a bíróság az új Be. szerint...						
Év	helyt adott		elutasította		egyéb törvényes útra utasította	
	ügyek száma	vádlott	ügyek száma	vádlott	ügyek száma	vádlott
2018. II. félév	542	670	8	10	333	504
2019	2854	3497	48	75	1476	1944
2020	3005	3544	40	67	1436	1780
2021	3205	3842	36	49	1428	1778
2022	3034	3641	43	170	1490	1876
2023	3279	3841	23	29	1644	1998
2024	3072	3641	36	43	1492	1823

Forrás: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

A régi Be. hatálya alatt érvényesített polgári jogi igényeknek a bíróság 78 százalékban adott helyt a bíróság, 1 egy százalékban utasította el azokat, és 21 százalékban utasította egyéb törvényes útra a kérelmeket. Az új Be. hatálya alatt bejelentett igényeknek a bíróság 66,6 százalékban helyt adott, mindössze 0,8 százalékban utasította el a kérelmeket, egyéb törvényes útra utasítás pedig az esetek 32,6 százalékában történt. Az új Be. koncepciója – a polgári jogi igények hatékonyabb érvényesítésének megteremtése – nem feltétlenül érvényesül, hiszen nem történt jelentős változás, sőt csökkent azon ügyek aránya, amelyekben a bíróság helyt adott a kérelmeknek, és nőtt az egyéb törvényes útra utasítások száma is.

Az adatokból jól látható, hogy a bíróságok viszonylag gyakran (az esetek mintegy harmadában) élnek az egyéb törvényes útra utasítással, melyre a Be. 560. § (1) bekezdés l) és m) pontja teremt leginkább lehetőséget.

A bíróságok a következő indokokkal utalták polgári peres eljárásra a magánfél igényének érvényesítését:

- a NAV polgári jogi igényét az m) pontra hivatkozással;⁵²
- sértett elhalálozása után a jogutód nem volt megállapítható;⁵³
- a magánfél igényében ellentmondó összegek jelennek meg, melyeket a bírói felhívásra sem korrigált;⁵⁴
- hiányoznak a kötelező tartalmi elemek a polgári jogi igényből;⁵⁵
- vádlottat felmentik;⁵⁶
- szakértői vélemény alapján megállapított összeg kevesebb, mint a polgári jogi igény;⁵⁷
- Be. 560. § (1) bekezdésében meghatározott okok a polgári jogi igénynek csak valamely részét érintik;⁵⁸
- állam javára marasztalás helyett⁵⁹.

A bíróságnak olyan esetben is helyt kell adnia a polgári jogi igénynek, ha a sértett nem jelöli meg konkrétan a vádlottat, azonban az eljárásban csak egy vádlott szerepel, így az egyértelműen beazonosítható.⁶⁰ Érdemben kell dönteni az igényről, ha az összeget pontosan tartalmazza⁶¹, és a bíróság által megállapított kár összegéig annak helyt kell adni.⁶²

EGYÉB KÉRDÉSEK

A polgári jogi igény elévülésével kapcsolatban a bíróságok sok esetben eltérő döntéseket hoztak, melynek oka, hogy egyesek a bűncselekmény elévüléséhez kötötték⁶³, míg mások polgári jogi szempontból közelítették.⁶⁴ Az előbbi álláspontot mára meghaladta az utóbbi. Emiatt a polgári jogi igény elévülése nem az elkövetőhöz kötött, így a büntetőeljárásban tett intézkedések, amik egyébként a büntethetőség elévülését félbeszakítják, a polgári jogi igényét nem.⁶⁵ Azonban a polgári jogi igény érvényesítésének elévülése mindaddig nyugszik, amíg a károsult a károkozó magatartásról, a károkozó személyéről egyértelműen nem

⁵² Szegedi Ítéltábla, Bf.111/2018/6.

⁵³ Zalaegerszegi Járásbíróság, B.22/2020/23.

⁵⁴ Fővárosi Törvényszék, B.1115/2018/239.

⁵⁵ Fővárosi Ítéltábla, Bf.175/2020/13.

⁵⁶ Pécsi Ítéltábla, Bhar.14/2019/9.

⁵⁷ Székesfehérvári Járásbíróság, B.374/2018/22.

⁵⁸ Szegedi Ítéltábla, Bf.466/2020/6.

⁵⁹ 23. Büntető kollégiumi vélemény

⁶⁰ Pécsi Ítéltábla, Bhar.35/2019/5.

⁶¹ Szegedi Törvényszék, Bf.887/2018/16.

⁶² Fővárosi Ítéltábla, Bhar.155/2019/4.

⁶³ BH 2009.366.

⁶⁴ BDT 2015.3364.

⁶⁵ BH 2015.65.

szerez tudomást.⁶⁶ Nyugszik az elévülés abban az esetben is, ha a magánfél polgári jogi igényét a büntetőbíráóság azért nem bírálta el, mert nem tekintette az előterjesztőt magánfélnek. Emiatt a nincs hatásköre az igény elbírálására, ezért beszélünk nyugvásról és nem félbeszakadásról. A nyugvás azért áll fenn, mert a kérelmező addig, amíg a büntetőbíráóság döntését nem hozza meg, nem tudja igényét más eljárásban érvényesíteni.⁶⁷ Azonban nem lehet nyugvásra hivatkozni, ha a büntetőeljárás a felszámolóbiztos ellen folyt, és később a felszámoló ellen indít polgári eljárást.⁶⁸

Zár alá vétel elrendelhető a polgári jogi igény biztosítására, viszont csak a gyanúsított vagyonára. A bírói gyakorlat alapján elrendelhető a zár alá vétel, ha fennáll a megalapozott gyanú az adott személlyel szemben.⁶⁹ Zár alá vétel a vagyonek kobzást is biztosító intézkedés, amely akkor is elrendelhető, ha fennáll a gyanúja olyan bűncselekmény elkövetésének, amely esetében vagyonek kobzást kell alkalmazni, és megvan az a vagyon, ami a bűncselekmény elkövetésével összefügg, és fennáll a kielégítés megghiúsításának veszélye, azonban az nem feltétel, hogy a vagyon a terhelté legyen, sőt az sem akadálya a zár alá vételnek, ha ismeretlen tettes ellen folyik az eljárás.⁷⁰

A Be. és Btk. rendelkezéseiből is kiolvasható, hogy vagyonek kobzás alkalmazása és polgári jogi igény megítélése ugyanazon vagyon tekintetében nem lehetséges. Ehhez útmutatóul a Kúria összefoglalta véleményét, mely szerint nem lehet vagyonek kobzást elrendelni arra a vagyonra, amelyet a sértettnek kell kiadni vagy visszaadni. Abban az esetben, ha a vádlott bűnös úton elért vagyongyarapodása a polgári jogi igénytel kimerül, akkor nem lehet vagyonek kobzást alkalmazni. Ha az nem meríti ki ezt a vagyont, akkor a vagyonek kobzás mértékét a megítélt polgári jogi igény mértékével csökkenteni kell. Amennyiben közvetítői eljárásra kerül sor, melyben az elkövető megtéríti a sértett kárát, akkor az előző szabályok alkalmazásával a vagyonek kobzás mértékét csökkenteni kell, vagy mellőzni annak alkalmazását. Amennyiben a sértett nem adhéziós eljárás keretében, hanem polgári peres eljárásban érvényesíti igényét, és azt a büntetőeljárás befejezéséig nem bírálják el, akkor helye lehet vagyonek kobzásnak. Magánfél igényének egyéb törvényes útra utasítása esetén is helye van vagyonek kobzásnak.⁷¹

A bíróságok leszögezik, hogy a polgári jogi igénynek helyt adó döntés nem

⁶⁶ BDT 2015.3364.

⁶⁷ Kúria, Pfv.20116/2021/9.

⁶⁸ Szegedi Ítéltábla, Gf.30017/2021/6.

⁶⁹ 4/2009. számú Büntető jogegységi határozat

⁷⁰ 2/2008. számú Büntető jogegységi határozat

⁷¹ 69. Büntető kollégiumi vélemény

akadály a pénzbüntetés kiszabásának.⁷² A polgári jogi igény jogerős elbírálásának következménye, hogy rendkívüli jogorvoslattal csak a Pp. szerinti perújítás, illetve felülvizsgálat benyújtásával támadható.⁷³

Az ítélezési gyakorlat hozzájárult a polgári jogi igény hatékonyabb érvényesítéséhez. Az egyes ügyekben hozott határozatok rávilágítanak arra, hogy a bírói gyakorlat szerepe kiemelkedő a jogalkotás fejlődésének elősegítésében és a jogszabályok értelmezésében. A bírósági döntések elemzése alapján megállapítható, hogy a jogalkalmazás során jelentkező problémákra a bírói testületek folyamatosan reflektálnak, ezzel is elősegítve a jogbiztonság és a sértetti jogok érvényesülését.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célkitűzései között szerepelt annak bemutatása, hogy a polgári jogi igény érvényesíthetősége milyen irányba fejlődött, változott, és ez hozzájárult-e a joggyakorlás hatékonyabbá tételéhez. Következtetesként az vonható le, hogy az új szabályozások egyes esetekben továbbra is jelentős akadályokat jelentenek az igényérvényesítés során, noha vitathatatlan, hogy egyre több eljárásban tudja a sértett a bűncselekményből származó kárát érvényesíteni.

Az új Be. preambulumban kiemelt cél – miszerint különös hangsúlyt kell fektetni a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére – a gyakorlatban nem feltétlenül valósul meg. Ennek oka részben az, hogy a büntetőeljárás elsődleges célja továbbra is a társadalom, a közérdek védelme és az elkövető felelőssége vonása, míg a sértetti jogok hatékony érvényesítése csak másodlagos szempontként kerül figyelembe vételre.

A sértettek csak nagyon nehezen tudnak kitörni a tanú szerepéből, a magánfélként fellépő személy igényét annak ellenére is csak az esetek kevés százalékában bírálják el érdemben, hogy a fő cél az adhéziós eljárásban történő döntéshozatal. Az esetek jelentős részében még mindig egyéb törvényes útra utasítás történik, amely nem csak a sértettnek, de a vádlottnak sem kedvező.

Pozitív tendenciaként említhető, hogy a jogalkalmazási gyakorlatban megjelenő elvek folyamatosan beépülnek a büntetőeljárás kódex rendelkezéseibe. Ez biztosítja, hogy bírói gyakorlatban felmerülő jogértelmezési problémák és új jogpolitikai igények folyamatosan visszahatnak a jogalkotásra. Azonban a jelenlegi szabályozás még mindig számos olyan akadályt tartalmaz, amely a sértetti igényérvényesítést nehezíti, így kiszámíthatatlanságot eredményez a sértettek számára.

⁷² Szegedi Ítéltábla, Bf.369/2021/15.

⁷³ Kúria, Bfv.218/2021/16.

Összességében a polgári jogi igény érvényesítésének lehetőségei bővültek ugyan, azonban ennek hatékonysága még mindig nagymértékben függ a jogalkalmazási gyakorlattól. A kodifikáció önmagában nem elégséges a sértetti jogok tényleges érvényesülésének biztosítására, ezért további fejlődés érdekében szükséges lehet a bírói gyakorlat egységesítése és a jogalkalmazók ösztönzése a polgári jogi igények érdemi elbírálására. Ezek a változtatások segítségül szolgálnának arra, hogy a sértetti érdekek érvényesítése ne csupán formális lehetőség maradjon, hanem valódi, hatékony jogérvényesítési eszközként szolgáljon.

A resztoratív megközelítés elvei és alkalmazhatósága a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában

BEVEZETÉS

A jogállamiság és az igazságszolgáltatás fejlődése során kiemelt figyelmet kapott az a törekvés, hogy a büntetőjogi szankciók ne csupán megtorló, hanem helyreállító, prevenciós és reintegrációt elősegítő szerepet is betöltsenek.¹ E paradigmaváltás egyik legmarkánsabb megnyilvánulása a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás térnyerése, amely különös relevanciával bír a fiatalkorú elkövetők vonatkozásában. Jelen tanulmány célja, hogy jogelméleti és gyakorlati szempontból vizsgálja a resztoratív igazságszolgáltatás jelentőségét és alkalmazhatóságát a fiatalkorú bűnelkövetők esetében, különös tekintettel annak hazai és nemzetközi szabályozási kereteire, gyakorlati megvalósulására, valamint társadalmi hatásaira.²

A fiatalkorúak büntetőjogi felelősségének kérdése évtizedek óta különleges megközelítést igényel, melynek alapját az az elv képezi, miszerint a gyermekek és fiatalkorúak fokozott védelemre és egyéni bánásmódra jogosultak.³ E kor-

* ZVARA Helga r. főhadnagy, főnyomozó, PhD-hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, Budapesti Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Szervek Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály.

¹ MOLNÁR István Jenő: A magyar bűnmegelőzési stratégiák alakulása. In: BARABÁS A. T. (szerk.): *Kriminológia MA*. Dialóg Campus, Budapest, 2020, 27–34.

² NÉMETH Zsolt: Gyermek és időskorúak kriminológiája. In: BARABÁS A. T. (szerk.): *Kriminológia MA*. Dialóg Campus, Budapest, 2020, 79–91.

³ Uo.

csoport sajátos fejlődéslélektani és szocializációs jellemzői miatt a klasszikus represszív büntetőjogi eszköztár hatékonysága megkérdőjelezhető.⁴ A nemzetközi emberi jogi dokumentumok – így különösen az ENSZ Gyermekjogi egyezménye (1989), valamint az ENSZ resztoratív igazságszolgáltatásra vonatkozó alapelvei (2002) – is kiemelik, hogy a gyermekközpontú igazságszolgáltatásnak törekednie kell a személyes felelősségvállalás előmozdítására, az elkövető és az áldozat közötti kommunikációra, valamint a közösségi jóvátételre.⁵

A resztoratív igazságszolgáltatás lényege, hogy a bűncselekményt nem csupán jogsértésként, hanem emberi kapcsolatokban keletkezett kárként értelmezi. E felfogás a hangsúlyt a helyreállításra, a jóvátételre, valamint az elkövető társadalomba történő sikeres reintegrációjára helyezi. A modell alkalmazása során az érintettek – az elkövető, az áldozat és a közösség – aktív résztvevői a megoldáskeresési folyamatnak, ami elősegíti a felelősségvállalást valamint az empátia és a társadalmi kohézió erősödését.⁶

Magyarországon a resztoratív eljárások – különösen a mediáció – beépültek a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe, azonban alkalmazásuk gyakorisága, valamint az eljárások eredményessége tekintetében számos kihívás és korlát azonosítható. Különösen igaz ez a fiataloké esetében, ahol a jogalkotási lehetőségek mellett az intézményrendszer kapacitásai, az érintett szakemberek képzettsége és a társadalmi attitűdök egyaránt meghatározzák a resztoratív gyakorlat érvényesülésének lehetőségeit.⁷

Jelen publikáció célja, hogy átfogó képet nyújtson a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti alapjairól, gyakorlati megvalósulásáról, valamint a hazai és nemzetközi jó gyakorlatokról a fiataloké vonatkozásában. A tanulmány vizsgálja továbbá, hogy a magyar büntetőjogi szabályozás és intézményrendszer mennyiben biztosít lehetőséget a resztoratív szemlélet érvényesítésére, és milyen jogalkotási vagy jogalkalmazási reformok szükségesek a modell hatékonyabb integrálásához. A cél egy olyan diskurzus elősegítése, amely a fiataloké

⁴ KEREZSI Klára: A közösségben végrehajtott büntetések: A helyreállító igazságszolgáltatás. In: GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex, Budapest, 2006, 667–686.

⁵ BÁRD Károly: *Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai. Összehasonlító jogi tanulmány*. HVG-ORAC, Budapest, 2021, 11–36.

⁶ FODOR Bernadett: *Gyermekjogi jelentés 2020*. Híntalovon Gyermekjogi Alapítvány, Budapest, 2021. https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2021/06/Hintalovon_Alapitvany_Gyermekjogi_jelentes_2020.pdf

⁷ FARKAS Ákos: A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai. In: GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex, Budapest, 2006, 687–704.

ak igazságszolgáltatása kapcsán előtérbe helyezi az emberi méltóságot, a jóvátételt és a társadalmi reintegrációt, szemben a kizárólag represszív eszközökkel történő fellépéssel.

A resztoratív igazságszolgáltatás előtérbe helyezése a fiatalkorúak esetében nem csupán jogi, hanem erkölcsi és társadalompolitikai felelősség is – olyan törekvés, amely hosszú távon hozzájárulhat egy igazságosabb, befogadóbb és együttérzőbb társadalom kialakításához.

A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI GYÖKEREI

A resztoratív igazságszolgáltatás nem új keletű koncepció, hanem számos tradicionális és ősi jogrendben megtalálható konfliktuskezelési forma modern újraértelmezése. A klasszikus nyugati büntető igazságszolgáltatási modellel szemben – amely a bűncselekményt a jogrend megsértéseként értelmezi és állami megtorlást alkalmaz – a helyreállító szemlélet a bűnt inkább emberi kapcsolatok megszakadásaként, közösségi egyensúly felborulásaként értelmezi.⁸

TRADICIONÁLIS KÖZÖSSÉGI JOGRENDEK⁹

Számos ősi társadalomban, így például az afrikai faluközösségekben, az amerikai őslakosok, az inuitok vagy a maori közösségek körében is kialakultak olyan eljárások, amelyek a konfliktusokat nem büntetéssel, hanem közösségi mediációval, jóvátétellel, áldozat-elkövető-megbékéléssel kezelték. Ezekben a rendszerekben a cél nem az elkövető elszigetelése, hanem annak biztosítása volt, hogy a közösség egysége és működőképessége helyreálljon.¹⁰ Az ilyen eljárások jellemzője volt a közvetlenség, az érzelmi feldolgozás lehetősége, valamint a kollektív felelősség hangsúlyozása. Ezek a hagyományos minták képezték a modern resztoratív igazságszolgáltatás elméleti alapjainak egyik forrását.

⁸ BÁRD K.: i. m. 120–147.; KEREZSI K.: i. m.

⁹ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: *Nemzetköz és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*. Doktori (PhD) értekezés. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2000. <https://web.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Varadi%20Erika.pdf>

¹⁰ SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes (szerk.): *Mediáció – Közvetítői eljárások*. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 13–85.

A MODERN RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS KIALAKULÁSA

A modern büntetőpolitikai diskurzusban a helyreállító szemlélet a 20. század második felében jelent meg, különösen az angolszász jogrendszerekben. A 1970-es évektől kezdődően az Egyesült Államokban, Kanadában és Új-Zélandon olyan pilotprogramokat indítottak, amelyek a bírósági eljárások alternatívájaként mediációt, közösségi szankciókat, valamint úgynevezett jóvátételi konferenciákat alkalmaztak.¹¹ A fordulópontot az 1990-es évektől az jelentette, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás nemcsak elméleti konstrukcióként, hanem nemzetközi normákban kodifikált gyakorlattá vált. Az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió is sorra ismerte el a helyreállító megközelítések szerepét a büntető igazságszolgáltatásban, különösen a fiatalkorúak vonatkozásában.

A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS FILOZÓFIÁJA¹²

A helyreállító igazságszolgáltatás három alapvető szereplőt helyez a középpontba; az áldozatot, aki sérelmet szenvedett; az elkövetőt, aki felelősséggel tartozik a sérelemért; és a közösséget, amely a konfliktus kontextusát adja. A filozófia alapja, hogy a bűncselekmény nem pusztán törvénysértés, hanem emberi kapcsolatok megszakadása, amelynek helyreállításához párbeszéd, empátia és kölcsönös felelősség szükséges. Ez ellentétben áll a klasszikus retributív, azaz megtorló igazságszolgáltatással, amely a felelősségre vonást egyoldalúan állami feladatként kezeli. *Howard Zehr* szerint a helyreállító igazságszolgáltatás legfőbb kérdése nem az, hogy milyen törvényt sértettek meg és milyen büntetés jár érte, hanem az, hogy:

- Ki sérült meg?
- Milyen szükségletek keletkeztek?
- Ki és hogyan tudja ezeket a szükségleteket kielégíteni?¹³

Ez a szemlélet a megelőzésre, az újrakapcsolódásra és a tanulásra helyezi a hangsúlyt, különösen releváns módon a fiatalkorúak esetében, akik identitásuk, erkölcsi érzékük és társas viszonyaik tekintetében a kialakulási szakaszban állnak.

¹¹ KEREZSI K.: i. m.; BÁRD K.: i. m. 56–114.

¹² Az alfejezethez lásd VÁRADI Erika: A gyermek és fiatalkori bűnözés. In: GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex, Budapest, 2006, 525–539.

¹³ ZEHR, Howard: *The Little Book of Restorative Justice*. Good Books, Old Philadelphia Pike, 2002. Idézi: KEREZSI K.: i. m.

A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS JOGELMÉLETI ALAPJAI

A resztoratív igazságszolgáltatás a klasszikus büntető igazságszolgáltatás alternatívájaként, de nem annak teljes elutasításaként jelent meg a 20. század második felében. Alapelvei között kiemelt szerepet kap a bűncselekmény, mint a társadalmi kapcsolatok megsértésének felfogása, a közösség bevonása az eljárásba, valamint az áldozat és az elkövető közötti párbeszéd elősegítése. A hagyományos retributív igazságszolgáltatással szemben a resztoratív modell célja nem a büntetés, hanem a károk helyreállítása, a felelősségvállalás elősegítése és a jövőbeni konfliktusok megelőzése.¹⁴ Az ENSZ resztoratív igazságszolgáltatásra vonatkozó alapelvei négy alapvető elemet határoznak meg a resztoratív eljárások számára:

- az önkéntesség elvét,
- az áldozat és az elkövető aktív részvételét,
- a jóvátételre való törekvést, valamint
- a tisztességes eljárás követelményét.

A resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kereteit olyan szerzők is meghatározták, mint a már említett Howard Zehr, aki szerint az igazságosság nem csupán a jogszabályok megsértésének következménye, hanem az emberi kapcsolatokban okozott sérelmek helyrehozatalának lehetősége is. *John Braithwaite Reintegrative Shaming*-konceptiója¹⁵ szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy az elkövetőt nem pusztán stigmatizálni, hanem a közösségbe való visszafogadásra kell ösztönözni.

A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS KÜLÖNÖS RELEVANCIÁJA A FIATALKORÚAK KÖRÉBEN¹⁶

A fiatalkorú bűnelkövetők büntetőjogi felelőssége eltér a felnőtt személyek felelősségétől, aminek oka elsősorban e korcsoport fejlődési sajátosságaiban, szocializációs helyzetében és befolyásolhatóságában keresendő. Az ENSZ Gyermekjogi egyezményének 40. cikke, valamint a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó európai tanácsi irányelvek is kimondják, hogy a gyermekeknek joguk van olyan igazságszolgáltatási eljáráshoz, amely elősegíti fejlődésüket, személyes felelősségük felismerését és a társadalomba való visszaailleszkedésüket.¹⁷

¹⁴ BÁRD K.: i. m. 56–114.

¹⁵ BRAITHWAITE, John: *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

¹⁶ Az alfejezethez lásd ROSTA Andrea: *A fiatalkori bűnözés kriminológiája és a szociológiája*. L'Harmattan, Budapest, 2014, 210.

¹⁷ BÁRD K.: i. m. 120–147.; 170–184.

Ebből következik, hogy a fiatalkorúakkal szembeni igazságszolgáltatásnak előnyben kell részesítenie az alternatív, helyreállító megközelítéseket, amelyek képesek biztosítani az elkövető aktív részvételét a felelősségvállalásban, az áldozat sérelmének szimbolikus vagy valós kompenzációját, az újabb bűnelkövetés megelőzését a társadalmi kapcsolatok helyreállítása révén.

A fiatalkorúak esetében a represszív szankciók gyakran nem érik el céljukat, mivel a börtön, a javítóintézeti elzárás vagy más korlátozó intézkedés inkább stigmatizál és tovább marginalizálja az elkövetőt. A helyreállító igazságszolgáltatás ezzel szemben pozitív identitásépítést, önreflexiót és társadalmi tanulást tesz lehetővé.¹⁸

A MAGYAR BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS RENDSZERE ÉS A RESZTORATÍV ESZKÖZÖK ALKALMAZÁSA

A magyar jogrendszerben a helyreállító igazságszolgáltatás elsősorban a büntetőjogi mediáció formájában jelent meg, amelyet a 2006. évi LI. törvény iktatott be a büntetőeljárás jogba. A mediáció lehetőségét azóta is főként a fiatalkorúak esetében tartják előnyös és alkalmazható megoldásnak.

A MEDIÁCIÓ JOGSZABÁLYI KERETEI

A Be. (2017. évi XC. törvény) 416–420. §-ai szabályozzák a mediáció alkalmazásának feltételeit. A mediáció alkalmazására lehetőség van, ha:

- az elkövető beismeri a bűncselekmény elkövetését,
- az áldozat hozzájárul az eljáráshoz,
- a bűncselekmény jellege (általában személy elleni, kisebb súlyú vagyon elleni) nem zárja ki a megállapodás lehetőségét.

A mediációs eljárás során az ügyész, illetve a bíróság elhalaszthatja a büntetőeljárást, amely kedvező kimenetel (pl. jóvátétel) esetén a büntethetőség megszűnéséhez vagy enyhébb szankció alkalmazásához vezethet.

A MEDIÁCIÓ ALKALMAZHATÓSÁGA FIATALKORÚ ELKÖVETŐK ESETÉBEN

A fiatalkorúak esetében a mediáció alkalmazása különösen indokolt¹⁹, mivel lehetőséget biztosít a jogkövetkezmények súlyosbodásának elkerülésére, a fiatalok szocializációs deficitjeinek pótlására, a konfliktusok konstruktív feldolgozására.

Azonban gyakorlati tapasztalatok szerint a mediációs eljárás alulhasznosított Magyarországon. Ennek okai lehetnek az ügyészi és bírói gyakorlat kon-

¹⁸ NÉMETH Zs.: i. m.

¹⁹ SÁRINÉ SIMKÓ Á. (szerk.): i. m. 89–156.

zervativizmusa, az intézményes kapacitások (pl. képzett mediátorok) hiánya, a sértettek együttműködésének alacsony aránya vagy a resztoratív szemlélet hiánya a büntető igazságszolgáltatás kultúrájában.²⁰

NEMZETKÖZI NORMÁK ÉS GYAKORLATOK A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TERÉN²¹

AZ ENSZ ÉS AZ EURÓPA TANÁCS SZEREPE

A nemzetközi jogalkotás és szakpolitikai iránymutatások kiemelt jelentőséggel bírnak a gyermek- és fiatalkorúbarát igazságszolgáltatási modellek fejlesztése terén. Az alábbi dokumentumok és szervezetek nyújtanak keretet a tagállamok – így Magyarország – számára a resztoratív megközelítések átvételéhez és alkalmazásához:

- ENSZ Gyermekjogi egyezményének²² 40. cikke előírja, hogy minden gyermeknek joga van olyan eljáráshoz, amely előmozdítja méltóságának és értékének tiszteletben tartását, ösztönzi a társadalmi reintegrációt, és figyelembe veszi életkorát és fejlődési szükségleteit.
- Az ENSZ resztoratív igazságszolgáltatásról szóló alapelvei (2002) hangsúlyozzák a konszenzusalapú eljárások fontosságát, az elkövető aktív részvételének biztosítását, valamint a közösségi szintű konfliktuskezelés lehetőségét.²³
- Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(2010) 1. számú iránymutatása²⁴ a gyermekbarát igazságszolgáltatásról felhívja a tagállamokat, hogy jogrendszerükben ösztönözzék a gyermekek részvételét, az igazságszolgáltatás humanizálását és a helyreállító eljárások alkalmazását.
- A Stockholmi Program²⁵ törekvést rögzít a tagállami igazságszolgáltatások gyermekközpontú és resztoratív irányba történő fejlesztésére.

Ezek a normák világosan megmutatják, hogy a hazai büntetőpolitikának olyan igazságszolgáltatás felé kell haladnia, amely tiszteletben tartja a gyermekek jogait és elsősorban a helyreállítást törekszik, nem a büntetésre.

²⁰ Uo. 89–156.

²¹ BÁRD K.: i. m. 11–184.

²² <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv>

²³ GÖRGÉNYI Ilona: Aktualitások és kihívások a helyreállító igazságszolgáltatásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/3. különszám, 154–167. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1463>

²⁴ <https://rm.coe.int/16806a4541>

²⁵ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/the-stockholm-programme.html>

KIEMELT NEMZETKÖZI PÉLDÁK²⁶

Norvégia – A közösségi mediációs tanácsok rendszere

Norvégiában 1991 óta működik a közösségi mediációs tanácsok rendszere, amelyek célja, hogy a kisebb súlyú bűncselekményeket – különösen fiatalkorúak esetében – ne a hagyományos igazságszolgáltatás keretében kezeljék. A mediátorok képzett önkéntesek, akik elősegítik az elkövető és az áldozat közötti egyezséget. Az eljárás célja a személyes felelősségvállalás erősítése, nem pedig a szankció kiszabása.

Új-Zéland – A maori „family group conference” modellje

Új-Zéland az egyik első ország volt, amely a gyermekvédelmi és igazságszolgáltatási eljárásokba beépítette a maori közösségi elveken nyugvó családi csoportkonferenciát. Az eljárás során a fiatalkorú elkövető, az áldozat, valamint a család és a közösség képviselői együtt keresnek megoldást a jóvátételre és a jövőbeni visszaesés megelőzésére. Ez a modell később számos ország számára szolgált mintául, például Kanada, Anglia és Ausztrália esetében.

Belgium – Resztoratív programok a büntetés-végrehajtási intézeteken belül

Belgiumban a resztoratív igazságszolgáltatás nem csupán a szankcionálás alternatívájaként működik, hanem a büntetés-végrehajtás alatt is. A börtönökben lehetőség van áldozat–elkövető találkozókra, mediációra és jóvátételi programokra, amelyeket szakképzett facilitátorok vezetnek.

JOGÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS A KIEMELT PÉLDÁK MENTÉN; A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS KÜLFÖLDI GYAKORLATAI FIATALKORÚAK ESETÉBEN

A resztoratív igazságszolgáltatás nemzetközi térnyerése több különböző jogi és társadalmi modell mentén valósult meg. A következőkben az előző alfejezetben említett három ország gyakorlatát vizsgálom meg, amelyek különösen jelentős eredményeket értek el a fiatalkorúak helyreállító igazságszolgáltatásában, és amelyek adaptálható mintát kínálhatnak a magyar jogalkotás és jogalkalmazás számára.

²⁶ Uo.

ÚJ-ZÉLAND – A CSALÁDI CSOPORTKONFERENCIA ÚTTÖRŐ MODELLJE

Új-Zéland volt az első ország, amely a resztoratív igazságszolgáltatást törvényben szabályozott és kötelezően alkalmazandó eljárásként integrálta a gyermekvédelmi és a fiatalkorúak büntetőjogi rendszerébe. A Children, Young Persons, and Their Families Act (1989) értelmében a családi csoportkonferencia (Family Group Conference – FGC) az eljárás szerves része, amelyet minden olyan esetben kötelező összehívni, amikor egy fiatalkorú bűncselekményt követ el, és nem indokolt azonnali bírósági eljárás. Az FGC célja az elkövető és családja bevonása a döntéshozatalba, az áldozat részvételének biztosítása, valamint egy, a felek által elfogadott jóvátételi és reintegrációs terv kidolgozása.

Az eljárás nemcsak alternatív megoldásként, hanem a rendszer alappilléreként működik. E megközelítés eredményeként Új-Zélandon jelentős mértékben csökkent a fiatalkorúak elleni formális eljárások száma, és nőtt a jóvátételi megállapodások aránya.

NORVÉGIA – KÖZÖSSÉGI MEDIÁCIÓS TANÁCSOK RENDSZERE

Norvégiában a fiatalkorúak bűncselekményeinek kezelése során központi szerepet kapnak az úgynevezett *conflict councils*, azaz *konfliktuskezelő tanácsok*, amelyek az 1991. évi törvény alapján működnek. Ezek a tanácsok a büntetőjogi eljárás alternatívájaként szolgálnak, és céljuk, hogy elősegítsék a bűncselekmények társadalmi megbékélését, elkerüljék a fiatalkorúak stigmatizálását, ösztönnözzék a közösségi jóvátételt.

A tanácsok működésének alapja az önkéntesség és a konszenzus. Az eljárás során a mediátor szerepét képzett facilitátorok látják el, akik nem hatósági személyek, hanem gyakran civil szervezetek munkatársai. Az eljárás során az áldozat és az elkövető személyesen találkoznak, és közösen keresnek megoldást a sérelem orvoslására.

Norvégiában a konfliktuskezelő tanácsokat teljes értékű igazságszolgáltatási alternatívának tekintik, és különösen fiatalkorúak esetében részesítik előnyben a bírósági úttal szemben. A megállapodások betartása esetén az ügy gyakran nem kerül vissza a rendőrséghez vagy ügyészséghez.

HOLLANDIA – INTEGRÁLT RESZTORATÍV GYAKORLAT A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Hollandiában a resztoratív igazságszolgáltatás már a 2000-es évektől kezdődően részét képezi a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatásnak. A Stichting Restorative Justice Nederland elnevezésű országos hálózat koordi-

nálja a mediációs és jóvátételi programokat. A rendszer integrált, azaz a mediáció alkalmazható az eljárás bármely szakaszában (a nyomozástól a végrehajtásig), felnőttekre és fiatalok számára egyaránt kiterjed, kapcsolódik a szociális és gyermekvédelmi ellátórendszerekhez.

A holland rendszer különlegessége, hogy az igazságszolgáltatási rendszer szereplői – bírók, ügyészek, rendőrök – kifejezetten resztoratív szemléletű képzést kapnak, így a mediáció nem csupán formális lehetőség, hanem aktívan javasolt alternatíva.

A holland modell nagy hangsúlyt helyez a sértetti jogokra és érdekvédelemre. Az áldozatoknak joguk van visszautasítani a mediációt, de annak igénybevételeire bátorítják őket, külön támogatási rendszer mellett.

ADAPTÁLHATÓ TANULSÁGOK A HAZAI GYAKORLAT SZÁMÁRA

A fenti példák alapján néhány közös, sikeres elem azonosítható.

Elem	Új-Zéland	Norvégia	Hollandia
Közösségi bevonás	Igen (családi csoportkonferencia)	Igen (tanácsok)	Részből
Áldozat részvétele	Kiemelten fontos	Önkéntes alapú	Jogi garanciákkal
Jogsabályi beágyazottság	Magas	Magas	Magas
Resztoratív képzések	Családi és szakmai szinten	Civil képzés	Bírák, ügyészek képzése
Intézményi struktúra	Integrált a gyermekvédelmi rendszerrel	Civil–állami együttműködés	Országos koordináció

A magyar jogalkotás számára értékes lenne a családi csoportkonferencia modelljének bevezetése, a mediáció eljárásjogi integrációjának kiterjesztése, valamint a resztoratív képzés kötelezővé tétele az igazságszolgáltatás szereplői számára.²⁷

A NEMZETKÖZI JÓ GYAKORLATOK TANULSÁGAI

A fenti példák közös jellemzői tehát a közösség és család bevonása a folyamatba, az elkövető aktív részvétele, személyes felelősségvállalása, nem formális, de jogilag szabályozott eljárási keret, az áldozat érdekeinek érdemi figyelembevétele, illetőleg a visszaesés csökkentését célzó megközelítés. Ezek a modellek jól illeszkednek a kriminálpolitika azon irányához, amely a gyermekek védelmét nem csupán represszív módon, hanem konstruktív, reszocializációt elősegítő eljárásokon keresztül kívánja megvalósítani.

²⁷ SÁRINÉ SIMKÓ Á. (szerk.): i. m. 447–499.

ESETTANULMÁNYOK A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ALKALMAZÁSÁRÓL FIATALKORÚAK ÜGYÉBEN²⁸

A helyreállító igazságszolgáltatás hatékonyságát és társadalmi hasznosságát legjobban konkrét eseteken keresztül lehet megérteni. A következőkben két különböző mediációs eljárást mutatok be. Az egyik egy hazai példát, a másik egy nemzetközi (új-zélandi) gyakorlatot ismertet, amelyek jól illusztrálják a resztoratív megközelítés különböző dimenzióit.

HAZAI ESETTANULMÁNY – VANDALIZMUS EGY ISKOLA UDVARÁN

Egy 16 éves fiú (B.) és két társa egy budapesti iskola kerítését megrongálta. Szórófejes festékekkel trágár kifejezéseket festettek a kerítésre, betörték egy ablak üvegét, valamint a játszótéri eszközöket is megrongálták. Az iskola fenntartója feljelentést tett, a rendőrség nyomozást indított, amely végül garázdaság és rongálás vétsége miatt zárult vádemeléssel. Az ügyészség azonban a fiatalkorú elkövető esetében lehetőséget látott büntetőjogi mediáció lefolytatására.

A mediációs eljárás során jelen volt az elkövető (B.) és édesanyja, az iskola igazgatója mint sértetti fél, valamint egy képzett mediátor. Az eljárás során B. beismerte tettét, bocsánatot kért, és vállalta, hogy az általa okozott kár (kb. 150 000 forint) megtérítését részletekben megkezdi. Emellett felajánlotta, hogy az iskola udvarán közösségi munkát végez (pl. szemétszedés, kertgondozás) heti 3 órában, 1 hónapon keresztül. A megállapodást a felek elfogadták, az ügyészség pedig az eljárást megszüntette a Be. 398. § (1) bekezdése alapján, figyelemmel a jóvátétel sikeres teljesítésére.

A mediációs eljárás során B. első ízben érezte át, hogy tettének nemcsak jogi, hanem személyes következményei is vannak. A találkozás az iskola igazgatójával és a jóvátétel lehetősége mélyebb önreflexióra készítette. Az eljárás után a fiatalt az iskolába visszafogadták, tanulmányait folytatta, és nem követett el újabb jogsértést.

Ez az ügy jól példázza, hogy a felelősségvállalás és a jóvátétel érdemben hozzájárulhat a reintegrációhoz, különösen akkor, ha a fiatal támogató környezetben találkozhat az általa okozott sérelem következményeivel.

NEMZETKÖZI ESETTANULMÁNY – ÚJ-ZÉLAND: CSALÁDI CSOPORTKONFERENCIA EGY LOPÁSI ÜGYBEN

Egy 15 éves fiú (J.) egy aucklandi áruházban mobiltelefont lopott. Az áruház kamerafelvétele alapján azonosították, és az ügy gyermekvédelmi úton került a ható-

²⁸ Uo.

ságok elé. Az új-zélandi törvények értelmében nem került azonnal bíróság elé, hanem családi csoportkonferencia (FCG) keretében próbálták rendezni az ügyet.²⁹

A konferencián részt vett J. és családja (anya, idősebb testvér), az áruház képviselője (mint sértett), egy ifjúsági ügyintéző (*Youth Justice Coordinator*), egy *gyermekvédelmi munkatárs*, valamint egy közösségi mentor. A megbeszélés során feltárták a lopás mögötti okokat (J. magányos volt, nem tudott kapcsolatot teremteni kortársaival), és a felek közösen döntöttek a jóvátételi tervről. Eszerint J. bocsánatkérő levelet írt az áruháznak, három hétvégén közösségi munkát végzett egy idősotthonban, és részt vett egy kommunikációs tréningben.

A közösségi alapú FGC lehetővé tette, hogy J. felelősséget vállaljon, ugyanakkor támogató és nem megbélyegző környezetben. Az áruház képviselője a konferencia végén kijelentette: „*Ha mindannyian így kezelnénk a fiatalok hibáit, kevesebb bűnisméltás lenne.*” A rendszer rugalmassága, a család és a közösség aktív bevonása, valamint az áldozat személyes jelenléte mélyebb tanulási lehetőséget kínált, mint egy szokványos büntetés.

Az esettanulmányok tanulsága, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás akkor működik hatékonyan, ha valóban bevonja az érintetteket (áldozat, elkövető, közösség), ha van idő és tér az érzelmek feldolgozására, és ha a jóvátétel nem pusztán szimbolikus, hanem valós tapasztalattal jár.

Mind a hazai, mind a nemzetközi példák megerősítik, hogy a resztoratív eljárások hozzájárulnak a visszaesés csökkentéséhez, különösen a fiataloké esetében, akik számára a büntetés helyett a fejlődést és tanulást kell előtérbe helyezni.

A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS MAGYARORSZÁGI ALKALMAZÁSA – STATISZTIKAI ÉS GYAKORLATI KIEGÉSZÍTÉS

A MEDIÁCIÓ JOGINTÉZMÉNYÉNEK HAZAI BEVEZETÉSE ÉS SZABÁLYOZÁSA

Magyarországon a büntetőjogi mediáció intézménye a 2006. évi LI. törvénnyel került bevezetésre, amely a korábbi büntetőeljárási törvényt (1998. évi XIX. törvény) módosította, és megnyitotta az utat az alternatív konfliktuskezelés előtt. A jelenleg hatályos Be. (2017. évi XC. törvény) 416–420. §-ai szabályozzák a közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezéseket.

A mediációra akkor van lehetőség, ha a bűncselekmény legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, az elkövető beismeri a bűncselekményt,

²⁹ HARRIS, Nathan: A Családi Csoport Konferencia 15 éves ausztráliai tapasztalatai. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 2008/3., 45–51. https://epa.oszk.hu/03400/03457/00074/pdf/EPA03457_csalad_2008_3_045-051.pdf

az ügyészség vagy a bíróság úgy ítéli meg, hogy a társadalomra való veszélyesség csekély és az áldozat hozzájárul az eljárás lefolytatásához. A fiatalkorú elkövetők esetében a jogalkalmazás különösen érzékenyen kezeli a mediáció lehetőségét, hiszen a Be. 728. §-a alapján az eljárás során a fiatalkorú érdekeit fokozottan kell figyelembe venni.

A MEDIÁCIÓ ALKALMAZÁSA FIATALKORÚAKNÁL – STATISZTIKAI ADATOK

A mediáció alkalmazása az elmúlt években – különösen fiatalkorúak esetében – mérsékeltén emelkedő tendenciát mutat, ugyanakkor a rendszer lehetőségeihez képest továbbra is alulhasznosított.³⁰

Az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program (OSAP) szerint:

Év	Büntető mediációk száma összesen /ügyszám	Ebből fiatalkorú elkövetőkkel /ügyszám
2018	4200	520
2019	4500	580
2020	4100 (pandémia)	500
2021	4600	650
2022	4850	690

A HAZAI INTÉZMÉNYI HÁTTER HELYZETE³¹

A mediációs eljárásokat Magyarországon jelenleg az Igazságügyi Hivatal Országos Közvetítői Hálózata végzi, amely több mint 100 képzett közvetítővel működik, regionális irodákkal. A rendszer fő előnye, hogy jogi értelemben működőképes és elérhető, szabályozott, azonban nem eléggé ismert a jogalkalmazók és az érintettek körében. Hiányosságai terén azonban elmondható, hogy nem rendelkezik specializált fiatalkorú-mediációs protokollal, amely figyelembe venné az életkorból fakadó pszichológiai tényezőket, a gyermekvédelem és az igazságszolgáltatás kapcsolata esetleges, nincs koherens együttműködés (pl. nincs állandó koordinátor a gyámhatóság és a mediációs központ között), a közösségi típusú jóvátételi formák (pl. családi konferencia, közösségi munka) intézményi és jogszabályi támogatottsága minimális.

³⁰ 1228. BM jelentés, Egységes Nyomozó hatósági és Bűnügyi Statisztika (26). sz. adatkör; 2349. BM jelentés a bv. pártfogó felügyelői tevékenységről (16), (17), (18), (21), (24) (25). sz. adatkörök.

³¹ SÁRINÉ SIMKÓ Á. (szerk.): i. m. 159–223.

JOGALKALMAZÓI ATTITÚDOK ÉS KIHÍVÁSOK³²

Több ténymegállapítás is rávilágít arra,³³ hogy a mediációs eljárás alkalmazása nagyban függ az ügyészek és bírók személyes megítélésétől. Ennek főbb okai közé tartozhat a képzés hiánya. Sok bíró és ügyész nem kapott megfelelő továbbképzést a resztoratív igazságszolgáltatásról, esetleg bizalmatlanok lehetnek annak hatékonyság vonatkozásában. Bizonyos körökben még mindig él az a jogász felfogás, miszerint a „valódi igazságszolgáltatás” csak szankcióval valósul meg. Formális hozzáállás, az eljárás gyakran „kipipálandó lehetőségként” jelenik meg, nem valós szándékú konfliktuskezelésként.

A MAGYAR RENDSZER ERŐSSÉGEI ÉS KORLÁTAI³⁴

Erősségek	Hiányosságok
Jogi szabályozás megléte (Be., mediációs törvény)	Korlátozott alkalmazás fiataloknál
Országos közvetítői hálózat működése	Nincs specializált fiatalok-mediációs protokoll
Lehetőség a jóvátételre, szankció enyhítésére	Jogalkalmazók alacsony resztoratív szemlélete
Pozitív példák, működő ügyek	Az áldozatok bevonása nem következetes

A MAGYAR GYAKORLAT ÉS A NEMZETKÖZI NORMÁK KÖZÖTTI ELTÉRÉSEK

Normatív megfelelés, gyakorlati hiányosságok

Bár Magyarország formálisan teljesíti a nemzetközi jogi elvárások egy részét – különösen a mediáció bevezetésével –, a gyakorlati implementáció tekintetében jelentős hiányosságok mutatkoznak. A mediációs eljárások aránya alacsony a fiatalok büntetőügyeiben. A bírói és ügyési gyakorlatban a resztoratív szemlélet nem domináns. Az intézményi struktúra nem támogatja kellőképpen a közösségi részvételt (pl. családi csoportkonferencia hiánya). Az eljárások gyakran formálissá, mechanikussá válnak, és nem szolgálják érdemben az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat helyreállítását.

³² Uo. 447–499.

³³ Lásd erről GLAVANITS Judit (szerk.): *Bíró és mediátor. Válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr. <https://real.mtak.hu/112456/1/Biro-es-mediator-nyomdai.pdf>

³⁴ FARKAS Á.: i. m.

Lehetséges jogalkotási és szervezeti reformok³⁵

A hazai jogalkotás számára többféle lehetőség is kínálkozik a rendszer fejlesztésére, például a mediációs lehetőség kiterjesztése további bűncselekménytípusokra; a családi csoportkonferencia-modell alkalmazása, különösen a fiatalkorúak esetében; a resztoratív eljárások kötelező mérlegelése a nyomozás és vádemelés során; a szakképzett facilitátorok országos hálózatának kialakítása; az áldozatvédelmi és -támogatási rendszerek fejlesztése, hogy az érintettek biztonságban érezzék magukat az eljárás során.

A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HAZAI ALKALMAZÁSÁNAK AKADÁLYAI ÉS LEHETŐSÉGEI

Jogalkalmazási és intézményi akadályok³⁶

Annak ellenére, hogy a magyar jogalkotás a resztoratív igazságszolgáltatás egyes formáit – különösen a mediációt – integrálta a büntetőeljárásba, alkalmazásuk még mindig marginális. Az alábbi akadályok különösen érintik a fiatalkorú elkövetők ügyeiben történő alkalmazást.

Alacsony ismeretszint és képzettség a jogalkalmazók körében

Ügyészek, bírók, rendőrök és gyermekvédelmi szakemberek körében olykor hiányzik a resztoratív szemlélet ismerete és elfogadása. Ez sok esetben a mediációs lehetőségek figyelmen kívül hagyásához vagy formális, hatástalan alkalmazásához vezet.

Intézményi kapacitáshiány

A közvetítői eljárások megfelelő lefolytatásához szükséges szakembergárda (képzett facilitátorok, mediátorok) nem áll rendelkezésre kellő számban, különösen vidéki térségekben. Emellett hiányzik az integrált szakmai hálózat, amely összehangolná az igazságszolgáltatási és gyermekvédelmi szereplők tevékenységét.

Jogszabályi keretek szűkössége

Bár a Be. lehetővé teszi a mediáció alkalmazását, a törvényi szabályozás nem kényszeríti ki annak mérlegelését vagy előnyben részesítését a fiatalkorú elkövetők esetében. A jogalkotás jelenlegi formájában nem feltétlenül ösztönöz megfelelő mértékben az alternatív eljárások választására.

³⁵ GÖNCZÖL Katalin: Kontrollált devianciák és bűnmegelőzési stratégiák. *Rendészeti Szemle*, 1994/11., 3–15.

³⁶ Farkas Á.: i. m.

LEHETŐSÉGEK A REFORMRA ÉS A RESZTORATÍV SZEMLÉLET INTEGRÁCIÓJÁRA³⁷

Jogalkotási reformok szükségessége

A mediációs és helyreállító eljárások előírásainak megerősítése a fiatalokú elkövetők ügyeiben indokolt lehet. Ennek érdekében javasolt az ilyen ügyekben eljáró hatóságok számára kötelező mérlegelési kötelezettség bevezetése resztoratív eljárások alkalmazására vonatkozóan. A családi csoportkonferencia törvényi szabályozásának megalkotása, legalább pilotprojektként. A közösségi szankciók és jóvátételi programok jogszabályi támogatása, különösen a reintegrációs célú alternatív szankciók körében.

Szervezeti és képzési fejlesztések

A resztoratív igazságszolgáltatás magyarországi rendszerszintű integrációjának előmozdítása érdekében több irányú szervezeti és képzési reform szükségessége merül fel, amely jogalkotási és szakpolitikai szinten is megalapozott. Elsődlegesen indokolt a resztoratív szemléletű képzési elemek beépítése a felsőoktatásban folyó jogász-, rendőr- és szociális munkás-képzések tantervébe, különös tekintettel a mediáció, facilitáció, valamint az áldozatközpontú és helyreállító megközelítések elméleti és gyakorlati aspektusaira. A jelenlegi hallgatók, képződő szakemberek ilyen irányú ismereteinek fejlesztése hozzájárulhat a jogalkalmazói attitűdök formálásához és a resztoratív eszközök következetesebb alkalmazásához a gyakorlatban.

Továbbá indokolt a mediációs és facilitációs központok területi lefedettségének bővítése, különös tekintettel a regionális szinten működő intézményrendszer kiépítésére. E központok célja az alternatív vitarendezési eljárásokhoz való hozzáférés biztosítása a kisebb településeken és hátrányos helyzetű térségekben is, elősegítve ezáltal az eljárások tényleges esélyegyenlőségét.

Végül, a resztoratív igazságszolgáltatási eljárások hatékonyságának növelése érdekében szükséges az igazságügyi szervek (különösen az ügyészségek, bíróságok és pártfogó felügyelői szolgálatok), valamint a gyermekvédelmi ellátórendszer intézményei közötti formális együttműködési mechanizmusok kialakítása. E körben indokolt közös szakmai protokollok, módszertani irányelvek és intézményközi eljárásrendek kidolgozása, amelyek elősegítik az összehangolt, egymást támogató szakmai működést, különösen a fiatalokú elkövetőket érintő ügyekben. Ezáltal lehetőség nyílik arra, hogy a resztoratív elvek a magyar büntető igazságszolgáltatásban nem csupán eseti alternatívaként, hanem koherens rendszerként jelenjenek meg.

³⁷ GYURKÓ Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás. In: BARABÁS A. T. (szerk.): *Kriminológia MA*. Dialóg Campus, Budapest, 2020, 103–109.

Társadalmi tudatformálás

A közvélemény részéről is gyakori az a vélekedés, hogy a „büntetés nélküli” igazságszolgáltatás nem elégséges visszatartó erejű. A resztoratív megközelítés társadalmi elfogadottsága szoros összefüggésben áll a közbizalommal. Ezt erősítheti tájékoztató kampányok és jó gyakorlatok bemutatása, különösen az iskolákban és a fiatalokkal foglalkozó szervezeteknél és az áldozatsegítő szolgáltatások fejlesztése, hogy a sértettek biztonságban és megbecsülve érezzék magukat a resztoratív folyamatokban.

ÖSSZEGZŐ MEGÁLLAPÍTÁSOK ÉS JAVASLATOK³⁸

A resztoratív igazságszolgáltatás nem csupán alternatívája, hanem értékalapú kiegészítője is lehet a klasszikus büntető igazságszolgáltatásnak. Különösen igaz ez a fiatalkorú bűnelkövetők vonatkozásában, ahol a társadalmi reintegráció, a személyes felelősségvállalás és az elkövetett sérelem jóvátétele nemcsak cél, hanem eszköz is a visszaesés megelőzésében.

A resztoratív igazságszolgáltatás a büntetőjog egy olyan szemléletváltását képviseli, amely a hagyományos megtorló logika helyett a kapcsolatok helyreállítására, az áldozat–elkövető párbeszédére és a társadalmi reintegráció elősegítésére helyezi a hangsúlyt. A tanulmányban bemutatott nemzetközi modellek – Új-Zéland, Norvégia, Hollandia – világosan demonstrálják, hogy a fiatalkorúak esetében ez a megközelítés nemcsak elméletileg megalapozott, hanem jogalkalmazás szintjén is eredményes és hosszú távon fenntartható.

Magyarországon a jogszabályi keretek – különösen a mediáció intézményesítése – lehetőséget adnak a resztoratív eljárások alkalmazására, ám a statisztikai adatok, az esettanulmányok, valamint a szakirodalmi tapasztalatok alapján egyértelmű, hogy a rendszer gyakorlati kihasználtsága alacsony. A mediáció jelenleg kevésbé integrált a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásába, és sok esetben csupán formális lehetőségként jelenik meg, nem pedig tudatosan alkalmazott konfliktuskezelési módszerként.

A reformjavaslatok irányai világosak.³⁹ Elengedhetetlen a közvetítői eljárásokhoz kapcsolódó intézményi háttér megerősítése, szükséges a bírák, ügyészek és gyermekvédelemmel foglalkozó szakemberek képzése a resztoratív szemléletre, valamint indokolt olyan jogszabály-módosítások megfontolása, amelyek a mediációs és más jóvátételi eljárások alkalmazását előtérbe helyezik fiatalkorú

³⁸ SÁRINÉ SIMKÓ Á. (szerk.): i. m. 89–156.; 159–223.; 447–499.

³⁹ GÖNCZÖL K.: i. m.

elkövetők esetén. Különösen figyelemre méltó lehet a családi csoportkonferencia hazai térnyerésének lehetősége, amely a jelenlegi mediációs struktúránál komplexebb és közösségibb megoldásként szolgálhat a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények kezelésében. A helyreállító igazságszolgáltatás tehát nem csupán jogi alternatíva, hanem társadalmi válasz is lehet a bűnözés hosszú távú csökkentésére, a visszaesés megelőzésére és az áldozatok érdekeinek érvényesítésére. Különösen a fiatalkorúak esetében, ahol a büntetőjog elsődleges célja nem a szankcionálás, hanem a fejlődés, a tanulás és a társadalmi visszailleszkedés elősegítése kell, hogy legyen.

A jövő kulcskérdése, hogy a hazai igazságszolgáltatási és gyermekvédelmi rendszer képes lesz-e felismerni és kiaknázni a resztoratív modellben rejlő potenciált – nemcsak a jog eszközeinek, hanem az emberi kapcsolatok és felelőségek mélyebb megértésének szolgálatában.

SOLTÉSZ TAMÁS*

A Barnahus-módszer a gyakorlatban

A gyermek tanúkénti kihallgatásának új formája
a büntetőeljárásban — Konferencia beszámoló

A Mathias Corvinus Collegium (a továbbiakban: MCC) Büntetőjogi Műhelyének szervezésében 2025. április 28-án, Budapesten rendezték meg *A „Barnahus-módszer” a gyakorlatban: A gyermek tanúkénti kihallgatásának új formája a büntetőeljárásban* című konferenciát. Az esemény fókuszában az izlandi eredetű, a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni, illetőleg az élet és testi épség elleni bűncselekmények áldozatává vált gyermekek (az ENSZ 1989. évi Gyermekjogi egyezményének megfelelően a 18. életévüket be nem töltött személyek) tapintatos és hatékony kihallgatását célzó Barnahus-metódus magyarországi tapasztalatainak megvitatása állt a büntetőjogi jogalkotás, a büntető igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem különböző területeiről meghívott gyakorlati szakemberek segítségével.

Az esemény első panelét *Lazáry Györgyné* igazságügyi pszichológus szakértő nyitotta meg, aki előadásában a rendezvény középpontjában álló módszer hazai úttörőjeként számolt be az első magyarországi Meghallgató és Terápiás Központ (a továbbiakban: Központ), a Szombathelyi Barnahus Szolgálat tevékenységéről és tapasztalatairól. A szakértő a gyermekek tanúkénti kihallgatásának jogi (ön) szabályozása kapcsán a különböző hivatások, illetve szolgálatok együttműködésének (tehát a multidiszciplinaritással és egy angol nyelvű kifejezéssel élve az „*interagency*”-megközelítés) jelentőségét emelte ki. A gyermekek Központban történő kihallgatását ugyanis fő szabály szerint a pszichológus szaktanácsadónak kell végeznie, de a nyomozó hatóság és az ügyészség tagjai, illetőleg a gyermekvédelmi jelzőrendszer egyéb képviselői általában a monitoring szobában követik figyelemmel az eljárási cselekményt, a kihallgatás szüneteiben pedig egyeztetnek a

* SOLTÉSZ Tamás, joghallgató, Debreceni Egyetem ÁJK, műhelytag, Mathias Corvinus Collegium Büntetőjogi Műhely

szaktanácsadóval annak érdekében, hogy a gyermek kikérdezése minél kevésbé legyen traumatikus hatású. A gyermekkel kapcsolatos összes bizonyítási eszköz beszerzéséhez, illetve a gyermek állapotának megfelelő felméréséhez szükséges minden szolgáltatást egy helyen, egy épületben kínáló Szombathelyi Barnahus Szolgálat szakmai vezetője a Központ orvosi, terápiás, várankozó, meghallgató és monitoring helyiségeit, azok technikai kellékeit, illetve a kihallgatást segítő, a gyermekek értelmi és érzelmi fejlettségéhez igazodó eszközök (például a „világjáték” és az „abúzusbabák”) működését számos gyakorlati példán keresztül mutatta be. A Barnahus-központok felszereltsége kapcsán lényeges kiemelni, hogy az – szemben például a 18. életévüket be nem töltött személyekre (gyermekekre) vonatkozó büntető eljárásjogi rendelkezésekkel – világszinten egységesnek mondható, hiszen a biztosítandó elemek körét nem az egyes országok jogi kultúrája, hanem a gyermeki lét szükségletei alapozzák meg.

Lazáry Györgynét követően *Nagygyőr Csilla*, az Országos Rendőr-főkapitányság rendőr alezredese a gyermekek Meghallgató és Terápiás Központokban történő kihallgatásának rendőrségi tapasztalatairól számolt be. Az alezredes kitért arra, hogy a nyomozó hatóságok tagjai kezdetben meglehetősen szkeptikusak voltak a „laikusok” általi kikérdezés iránt, ugyanis kétségeik merültek fel a bizonyítási eszközök beszerzése során követendő törvényi előírások pontos betartásával kapcsolatban – például a büntetőeljárás kódexben meghatározott tanúzási figyelmeztetés, továbbá a jegyzőkönyv, valamint a különleges bánásmód körében előírt kép- és hangfelvétel készítése vonatkozásában. A rendőrség oldaláról felmerülő dilemmák eloszlátása véleménye szerint leghatékonyabban úgy valósulhat meg, ha a nyomozó hatóság tagjai maguk is részt vesznek a Központokban végzett eljárási cselekményeken, így személyesen győződhetnek meg a szaktanácsadók felkészültségéről és a kihallgatások hatékonyságáról. Az alezredes arra is kitért, hogy a rendőrök ismételt traumatizációt elkerülő hatósági kommunikáció iránti további „érzékenyítése”, valamint a bizonyítási eszközök szabályszerű beszerzési hatékonyságának növelése érdekében a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen már forenzikus gyermekvédelmi szaktanácsadó képzés is elérhető a rendészet ezen szakterülete iránt érdeklődők számára.

Az első panel harmadik előadója *Jancsó Gábor*, az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi jogalkotásért felelős helyettes államtitkára volt, aki az őt megelőzően felszólaló gyakorlati szakemberek által elmondottakra is reflektálva ismertette a különleges bánásmódot igénylő személyeket – különösen a gyermekeket (büntetőeljárás-jogi terminológiával fiatalkorúakat) – érintő speciális büntetőeljárás-jogi szabályozás kereteit, a jogszabályok által megteremtett lehetőségeket. A büntetőeljárás törvény különleges bánásmódot igénylő személyekre vonatkozó

szabályai álláspontja szerint egy piramishoz hasonló rendszerben helyezkednek el, amelynek tetején a legkülönlegesebb, kizárólag a 18., illetve a 14. életévüket be nem töltött személyekre vonatkozó rendelkezések állnak. A helyettes államtitkár hangsúlyozta, hogy a különleges bánásmód – kiváltképp gyermekek esetén – azon területek egyike, ahol a jogalkotó rugalmas szabályok révén kíván teret adni az érintett szakmák képviselőinek a konkrét esetekhez igazodó tartalom kialakítására, és nyitott az általa kialakított kereteken belüli változtatásokra. A különleges bánásmód keretében alkalmazható intézkedések 14. életévüket betöltött, de 18. életévüket még be nem töltött személyek esetén lehetőségként – nem pedig kötelező jelleggel – történő szabályozása is ezt a rugalmasságot hivatott szolgálni, hiszen a túl sok előíró norma bizonyos esetekben csökkenthetné a gyakorlati szakemberek, a jogalkalmazói gyakorlat mozgásterét.

A három előadást követő beszélgetés során *Kunkli Botond* és *Soltész Tamás*, a Büntetőjogi Műhely tagjai kérdezték a meghívott vendégeket. A kerekasztal résztvevői kiemelték, hogy a magyarországi rendszer előképét jelentő izlandi Barnahus-modell legfontosabb kritériumait – a gyermek ENSZ 1989. évi Gyermekjogi Egyezményében nevesített mindenek felett álló érdekével összhangban – a kihallgatás nemzetközi, szakemberek által kialakított protokoll alapján történő lefolytatása; a nyomozás céljából elvégzett egészségügyi értékelés és a fizikai jólétet, felépülést biztosító körülmények megteremtése; a gyermek traumájára adott azonnali pszichológiai segítségnyújtás; valamint rövid távú terápiás szolgáltatás hozzáférhetővé tétele; továbbá az áldozat számára szükséges védelem, utánkövetés biztosítása képezik. A különböző területekről érkező szakemberek között konszenzus alakult ki arra nézve, hogy a gyermekek kímélete, valamint a beszerzett bizonyítási eszközök törvényessége érdekében a gyermekek tanúkénti kihallgatásának jövőbeli kulcsfontosságú kérdéseit a szaktanácsadók és igazságügyi pszichológus szakértők módszertanba történő minél szélesebb körű bevonása, illetőleg a büntetőeljárás törvény alapján is különleges bánásmódot érdemlő gyermekek tanúvallomásainak megfelelő dokumentálása – szó szerinti jegyzőkönyvbe vétele, továbbá arról kép- és hangfelvétel készítése – jelentik.

A konferencia második panelét *Csipkés Attila*, az Országos Gyermekvédelmi Szakszolgálat (a továbbiakban: OGYSZ) országos igazgatójának előadása nyitotta meg. A gyermekvédelmi szakember az OGYSZ tevékenységét és az általa fenntartott Meghallgató és Terápiás Központok működtetésének gyakorlati oldalát, illetve a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás gyermekek humánus és eredményes kihallgatása érdekében kialakított együttműködését mutatta be. Utóbbi együttműködés azért válik minden esetben szükségessé, mert a hazai jogszabályi környezet alapján az eljárási cselekmények helyszínét és

az azokat végző szakembereket a Központoknak, és végső soron az OGYSZ-nek mint költségvetési szervnek, a törvényesség feltételeit pedig a nyomozó hatóságnak és az ügyészségnek kell biztosítania. Előadásában kitért arra is, hogy a Központok működtetése az OGYSZ feladata, így a szerv országos igazgatójaként lehetősége nyílt az összes magyarországi Központ megismerésére. Hangsúlyozta, hogy a bűncselekmények áldozatává vált gyermekek tanúkénti kihallgatását végző kollégái Debrecenről Szombathelyig, a meglehetősen nagy mentális és pszichikai megterhelés ellenére, lelkesen végzik a munkájukat és nem mutatják a kiegész jeleit. Ennek okát a kihallgatott gyermekektől és a nyomozó hatóságoktól kapott gyors – és jellemzően pozitív – visszacsatolásban látta.

Csipkés Attila beszámolóját követően *Hegyi Viktória*, a Budapesti XI. és XXII. Kerületi Ügyészség vezető helyettes ügyésze ismertette az ügyészség szerepét a gyermekek büntetőeljárási jogainak hatékony érvényesítésében. Az ügyésznő is kiemelte, hogy az ügyész a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagja is, így ez okból – valamint büntetőeljárás esetén a bizonyítási eszközök beszerzése céljából – folyamatosan kapcsolatot kell tartania mind a nyomozó hatósággal, mind a gyermekvédelmi rendszer szerveivel. A hazánkat is érintő nemzetközi elvárásoknak megfelelően a gyermekek tanúkénti kihallgatásának a másodlagos viktimizáció elkerülését kell céloznia. Az ismétlődő kihallgatások, a félelmet keltő környezet és eljárási cselekmények, a nem megfelelően képzett személyek általi kihallgatás, valamint a hosszadalmas eljárások a fájdalom és trauma csökkentése érdekében tehát kerülendőek. Figyelemmel kell lenni továbbá arra is, hogy a tanúvallomás megtétele nehézségekbe ütközhet, hiszen a gyermekek gyakran félnek vallomást tenni, nem bíznak abban, hogy vallomásukat komolyan veszik, és vallomástételüket sokszor befolyásolja a félelem, a szégyen, a bűntudat, vagy az elkövetővel – esetleg az eljárási cselekmény során jelen lévő törvényes képviselővel – való személyes kapcsolat. A felsorolt tényezők szakszerű figyelembevételét és a nehézségek kiküszöbölését teszi lehetővé a Barnahus-módszer. Hegyi Viktória hangsúlyozta, hogy a Központokban zajló kihallgatás során az ügyész is jelen lehet, a monitoring szobában szerezhethet személyes benyomást a gyermek viselkedéséről, a kihallgatást végző szaktanácsadón keresztül pedig kérdéseket intézhet a gyermekhez. Az eljárási cselekmény megszervezésén és a szakemberekkel folytatott együttműködésen, kommunikáción túlmenően az ügyésznek az is lényeges feladata, hogy a későbbi bírósági szakaszban indítványozza a sértett gyermek tanúként történő kihallgatásának mellőzését és ahelyett a kihallgatásról készült kép- és hangfelvétel tárgyaláson történő megtekintését. A sértett gyermek kímélete, illetve az elkövető felelősségre vonása érdekében az elítélést eredményező bizonyíték (tanúvallomás) beszerzése, majd bíróság előtti prezentálása ugyanis nemcsak az eljárás és az ügyészség, hanem a gyermek érdeke is.

A második panel utolsó előadásának keretei között *Sándor Erika*, a Pesti Központi Kerületi Bíróság (a továbbiakban: PKKB) büntető ügyszakos bírása ismertette a különleges bánásmód bírósági szakaszban történő biztosításával, illetőleg a bűncselekmények által érintett gyermekektől beszerzett tanúvallomások felhasználásával kapcsolatos tapasztalatait. A Sándor Erika az ügyésznek által korábban elmondottakra rákapcsolódva hangsúlyozta, hogy a gyermekeket a büntetőeljárás során megillető jogok hatékony érvényesülését és a gyermekek védelmét a bíróságnak is minden esetben biztosítani kell. A bíró legfőbb feladata a konkrét ügyekben az, hogy a büntetőeljárás kódex rendelkezéseinek adekvát alkalmazása révén ezt a kötelezettséget összhangba hozza a bírósági tárgyalás alapelveivel. A szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság ugyanis egyértelműen ellehetetlenítenék a különleges bánásmódot igénylő gyermekek alap- és eljárási jogainak érvényesítését. A sértett gyermek kihallgatása helyett a kihallgatásáról készült kép- és hangfelvétel megtekintése ennek az egyensúlyozásnak az egyik lényeges eszköze lehet. A bírónő problémaként jelölte meg, hogy sok esetben a sértetti jogi képviselő vagy a sértett gyermek ügygondnoka sem ismeri megfelelően a gyermek különleges bánásmód keretébe tartozó intézkedéseket megalapozó körülményeit, így azokat – például azt, hogy a fiatalkorú érettségi vizsgája ütközik a tárgyalás kitűzött határnapjával – a bírónak kell feltárnia. Kriminológiai szempontból érdekes tendencia egyrészt az, hogy a PKKB előtt egyre kevesebb az olyan büntetőügy, amelyben bizonyítási eszközként megjelenik a gyermek Barnahus-módszer segítségével felvett tanúvallomása, ugyanis a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények jellemzően olyan súlyosak, hogy törvényszéki hatáskörbe tartoznak, másrészt pedig az, hogy folyamatosan csökken az olyan büntetőeljárások száma, amelyben a sértett gyermek tanúvallomása az egyetlen bizonyítási eszköz, hiszen a 18. életévüket be nem töltött személyek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekményekhez napjainkban szinte rendre gyermekpornográfia is társul.

A második panelt lezáró kerekasztal-beszélgetés során *Dorang Zsanett*, az MCC Büntetőjogi Műhelyének PhD ösztöndíjas hallgatója kérdezte a vendégeket. A beszélgetés egyik sarokpontját képezte az a kriminálpszichológiai aspektus, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt zajló büntetőeljárások terheltjei általában megtagadják a vallomástételt, vagy nem ismerik be a bűncselekmény elkövetését. Ennek oka lehet a meglehetősen negatív társadalmi visszhangtól és a súlyos szankciótól való félelem, illetve az a védők által is táplált alaptalan, káros magabiztosság, amely szerint a bíróság úgysem veszi komolyan a gyermek tanúvallomását.

A konferencia zárásakor a kerekasztal résztvevői célként jelölték meg a magyarországi Barnahus-rendszer további infrastrukturális fejlesztését és a területi lefedettség növelését, annak érdekében, hogy a jövőben minél több gyermek – aránytalanul hosszú utaztatás nélkül – hozzáférhessen ezen intézményekhez.

Az OGYSZ országos igazgatója kiemelte, hogy a gyermekvédelmi szervek oldaláról maximálisan megvan az erre irányuló szándék. Ezt mutatja a korábban megnyílt budapesti és vidéki Központok mellett a nemrég elkészült egri és pécsi Meghallgató és Terápiás Központ is. Ugyanakkor az infrastrukturális fejlesztés és a lefedettség növelése nem pusztán jogalkotói, jogalkalmazói vagy szakmai, hanem költségvetési, gazdálkodási kérdés is.

A közönség tagjai a kerekasztal-beszélgetéseket követően kérdéseket tehettek fel, a rendezvény végeztével pedig tovább beszélgethettek az előadókkal. Az alkalom kiváló szakmai program és kapcsolatépítési lehetőség volt az érdeklődő szakmabeliek és joghallgatók számára, ugyanis a legkiválóbb hazai szakemberek előadásain keresztül ismerhették meg közelebbről a büntetőeljárás jog és a gyermekvédelem napjainkban különösen aktuális határterületét, a rendezvényt pedig Magyarország Meghallgató és Terápiás Központjainak számos további gyakorlati szakembere is megtisztelte jelenlétével.

Az üzletszerűség megvalósulása a gyakorlatban

AZ ÜZLETSZERŰSÉG FOGALMA A BTK.-BAN

Az üzletszerűség fogalmát a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) a következőképpen határozza meg a 459. § (1) bekezdés 28. pontjában: „üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik”¹. Ez a definíció azonban a gyakorlati alkalmazásról nem sokat árul el, annak alapkőve ugyan, de a meghatározás alapján nem lehet pontos képet kapni a gyakorlati alkalmazásról, a fogalom elemzése mégis elengedhetetlen.

Az első, amit vizsgálni szükséges a definíció kapcsán, hogy mit jelent az „ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmény” kitétel. A Btk. értelmező rendelkezései e tekintetben nem tartalmaznak rendelkezést, ezért az egységes joggyakorlat érdekében a Kúria iránymutatására volt szükség. Ezért született meg a 39. BK vélemény, melyet a Kúria a 2/2023. (VII.5.) BK véleménnyel felülvizsgált és módosításokkal fenntartott.

A 39. BK vélemény iránymutatást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a zugírászatnál (Btk. 286. §) az üzletszerűség az alaptényállás eleme, ennek folytán az üzletszerűség hiányában nem állapítható meg bűnösség zugírászat bűncselekmény eseténben. Ennek kapcsán hívja fel a figyelmet a Kúria arra, hogy hasonló bűncselekménynek azon cselekmények minősülhetnek a zugírászat tekintetében, amelyeknél az üzletszerűség minősítő körülmény.² Azokban az esetekben pedig, ahol az üzletszerűség teszi a cselekményt bűncselekménnyé – például a szabálysértési értékre elkövetett lopás esetében –, fokozott gondot kell fordítani arra, hogy a cselekmények jelleghasonlósága fennáll-e. Ennek megállapításánál vizsgálni kell a rendszeres haszonszerzésre törekvés mellett a törvényi

* BÁRDOS Adrienn Bernadett, ügyészségi fogalmazó, Érdi Járási Ügyészség

¹ Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pont

² 39. BK vélemény a Kúria 2/2023. (VII.5.) BK véleménnyel módosításokkal fenntartva

tényállások hasonlóságát, ami a jogvédte érdekek, az elkövetési magatartás és az elkövetési mód vizsgálatával, összevetésével végezhető el. Kiegészítő jelleggel vizsgálendő a jelleghasonlóságnál a bűncselekményeknek a Btk. különös részében elfoglalt helye, azonban a vizsgálat nem szorítkozhat csupán erre, az előbb említett szempontokat kell elsődlegesen és nagyobb súllyal figyelembe venni.³

Mindezek után a 39. BK vélemény tételes felsorolást tartalmaz arról, hogy melyek tekintendők a fentiek alapján hasonló jellegű bűncselekménynek, ezek felsorolásától most eltekintek, hiszen nem ez a tanulmány elsődleges célja. Végezetül fontos kiemelni, hogy az előbb említett felsorolás csupán iránymutató jellegű, amelynek célja az egységes joggyakorlat biztosítása, azonban ez nem jelenti azt, hogy az eljáró bíróság nem állapíthatja meg a felsoroltakon túl is a hasonló jelleget az eset összes körülményeinek vizsgálatával, valamint az is lehetséges, hogy adott esetben az ügy összes körülményeit mérlegelve a bíróság mellőzi az üzletszerű megállapítást.⁴

A következő fogalmi elem, amit vizsgálni szükséges a Btk. fogalom-meghatározása alapján, a „rendszeres haszonszerzésre törekvés”. Míg a hasonló jelleg az üzletszerűség megállapítása esetében az objektív oldalnak tekinthető, addig a haszonszerzésre törekvést szubjektív oldalnak tekinthetjük. Ennek a megkülönböztetésnek az alapja, hogy míg a hasonló jelleg a kívüllág számára objektíven érzékelhető, addig a haszonszerzésre törekvés az elkövető tudattartalmára utal. A rendszeres haszonszerzésre törekvés röviden összefoglalva azt jelenti, hogy az elkövető, legalább mellékkereset szerzése érdekében bűncselekmények elkövetésére rendezkedjen be, ami pedig azt jelenti, hogy az a célja az elkövetőnek, hogy huza-mosabb ideig legalább részben, de akár teljes egészében bűnözésből éljen, abból tartsa fenn magát.⁵

EGYSÉG ÉS HALMAZAT KÉRDÉSE AZ ÜZLETSZERŰ ELKÖVETÉS ESETÉN

Fontos vizsgálati szempont az üzletszerű elkövetés esetén az egység és halmazat kérdése, különös tekintettel arra, hogy az üzletszerű elkövetés megállapítására általában nagyszámú, sorozatos elkövetés esetén kerül sor. Ilyenkor pedig kiemelt jelentősége van annak, hogy az általános halmazati szabályok alkalmazására, vagy deliktumegység megállapítására kerül sor, az elkövetést egyetlen folyamatnak és így egységnek tekintve.⁶

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ AMBRUS István: Az üzletszerűség büntetőjogi megítélésének lehetséges irányairól. *Magyar Jog*, 2012/1., 1–16.

⁶ Uo.

Az egység és halmazat kérdésében számos álláspont van. Az egyik szerint az ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetésének esetére *de lege ferenda* törvényi egységként történő szabályozásra lenne szükség.⁷ A másik nézet a halmazati minősítést preferálja, amely nézetet vallók szerint ez azért helyes, mert így előbb kerül minősítésre a cselekmény, majd utána kerül kiszabásra a büntetés, ezzel ellensúlyozni lehet az esetleges problémákat, amelyek a hiányos szabályozás okán merülnek fel.⁸

Egyetértek azzal az állásponttal, hogy a joggyakorlat és a szabályozás egységességét növelné, ha a jogalkotó a Btk. általános részében szabályozná az üzletszerűség kérdését, így kevésbé lenne „kiskapu” jellege a 39. BK vélemény utolsó mondatának, és növelné a jogbiztonságot is.⁹

Az egység és halmazat kapcsán szükséges megemlíteni még a folytatólágosságot és az értékegybefoglalást az üzletszerűség kapcsán, mert előfordulhat, hogy ezek a gyakorlatban „találkoznak”.

A Btk. a folytatólágosságot az általános részben szabályozza, ami szerint: „Nem bűnhalmazat, hanem folytatólágosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként többször követ el”¹⁰. Ebből tehát láthatjuk, hogy a folytatólágosan elkövetett bűncselekmény törvényi egységnek minősül. Fontos kiemelni, hogy a folytatólágosság feltételei konjunktív feltételek, azaz azoknak egymás mellett kell fennállniuk. Ebből következik, hogy ha valamelyik feltétel nem teljesül, akkor nem állapítható meg a folytatólágosság.¹¹

Fontos még tisztázni az értékegybefoglalás fogalmát, mielőtt a három jogintézmény egymáshoz való viszonyát vizsgálnánk. Az értékegybefoglalás kapcsán eligazítást nyújt a 87. BK vélemény, melyet a Kúria a 2/2023. (VII.5.) BK véleménnyel felülvizsgált és módosításokkal fenntartott. Ez alapján értékegybefoglalásra csak szabálysértés esetén van lehetőség, a szabálysértések értékegybefoglalása folytán létrejött bűncselekmény törvényi egység.¹²

⁷ AMBRUS István: *Egység és halmazat – Régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. Szegedi Tudományegyetem ÁJK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014, 200.

⁸ KUHNYÁR László: Az üzletszerűség. A legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának 104. sz. közös állásfoglalása. *Magyar Jog*, 1983/1., 24–34. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4173072>

⁹ AMBRUS I.: i. m. 200.

¹⁰ Btk. 6.§ (2) bekezdés

¹¹ AMBRUS István: A törvényi egység általános ismérveiről. *Acta Universitatis Szegediensis, Forum Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, 2011/1., 9. https://real.mtak.hu/56305/1/forum_doctorandorum_2011_005_025_u.pdf

¹² 87. BK vélemény a Kúria 2/2023. (VII.5.) BK véleményével módosításokkal fenntartva

A következő lépés, hogy a folytatólágosság, az üzletszerűség és az értékegybefoglalás egymáshoz való viszonyát megvizsgáljuk. Az irányadó bírói gyakorlat szerint a folytatólágosság törvényi egységet teremtő hatása megelőzi az üzletszerűséget, azonban egymás mellett is felhívhatók.¹³

Fontos kiemelni, hogy a korábbi gyakorlat és jogdogmatika kizárta a folytatólágosság és az üzletszerűség egymás mellett történő alkalmazását.¹⁴ Ennek indokául az szolgált, hogy a Csemegi-kódex óta alkalmazták töretlenül azt a jogdogmatikai tételt, mely szerint, mivel a folytatólágosság megállapításához ugyanolyan bűncselekmények elkövetése szükséges, addig az üzletszerűség megállapításához hasonló bűncselekmények elkövetése a feltétel.¹⁵ Ezzel nagyrészt összhangban született meg a 104. BK vélemény, amely szerint üzletszerűség esetén bűnhalmazatot kell megállapítani, kivéve akkor, ha a cselekmény folytatólágosan elkövetettnek minősül, e esetben a folytatólágosság folytán törvényi egység jön létre.¹⁶ Ez a gyakorlat ma már nem követendő, tekintettel arra, hogy a 104. BK Véleményt az 5/2007. számú Büntető jogegységi határozat hatályon kívül helyezte, amelyre főként a jogszabályváltozások – és így tartalmi meghaladottság – folytán került sor.

A mai bírói gyakorlat alapján tehát a folytatólágosság és az üzletszerűség egymás mellett felhívható, amennyiben szükséges, azonban ennek feltételei vannak. A két jogintézmény akkor alkalmazható egymás mellett, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményeket követ el, rendszeres haszonszerzésre törekedve, valamint ha a folytatólágosság további feltételei fennállnak.¹⁷ Láthatjuk tehát, hogy a gyakorlat lényegében úgy működik ebben az esetben, hogy a folytatólágosság összes feltételéhez, és annak szigorúbb feltételéhez – az ugyanolyan bűncselekményhez a hasonló helyett – hozzáadja az üzletszerűség azon feltételét, tehát a haszonszerzésre törekvést, amely a folytatólágosságnak nem része. Én a magam részéről ezt a megoldást logikusnak és a gyakorlatban alkalmazhatónak találom.

Külön figyelmet kell fordítani azonban a folytatólágosság és az üzletszerűség egymáshoz való viszonyával kapcsolatban azokra a szabálysértési értékre

¹³ BH 1983.10.381.

¹⁴ MADÁCSI Imre: A bűnhalmazat és az üzletszerűség problematikája. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/1., 30–31. <https://szakikkkadatbazis.hu/doc/4636794>

¹⁵ Uo.

¹⁶ 104. BK vélemény

¹⁷ AMBRUS István: *A bűncselekményi egység a magyar büntetőjogban*. Doktori (PhD) értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2012, 177. https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1617/1/Ambrus_Istvan.BCSI.EGYSEG.ertekezes.pdf

elkövetett cselekményekre, amelyek az üzletszerűség folytán válnak bűncselekménnyé. Ilyen például a szabálysértési értékre, üzletszerűen elkövetett lopás vétsége. Itt ugyanis szinte mondhatjuk azt, hogy az üzletszerűség és a folytatólágosság sorrendje „megfordul”, mert ezekben az esetekben arról van szó, hogy az üzletszerűség folytán az egyes cselekmények már önmagukban is bűncselekménynek minősülnek, és ezt követően ezeket a cselekményeket foglaljuk majd a folytatólágosság egységébe, természetesen, ha a fent leírt feltételek fennállnak. Helytelen és a joggyakorlattal ellentétes ezekben az esetekben úgy eljárni, hogy előbb a folytatólágosságot alkalmazzuk, majd az így már bűncselekményi értékhatárt meghaladó cselekményt minősítjük üzletszerűnek.¹⁸

Szólni kell még az egység és halmazat kérdése kapcsán az értékegybefoglalás kérdéséről. Az irányadó bírói gyakorlat szerint az üzletszerűség az értékegybefoglalást megelőzi. Így abban az esetben, ha az elkövető ugyanolyan szabálysértéseket követ el rendszeres haszonszerzésre törekvés révén, a szabálysértések számának megfelelő rendbeliségű vagyon elleni vétség megállapításának van helye.¹⁹ (Itt jegyezném meg, hogy a 87. BK véleményben álláspontom szerint elírási hiba van, mert az üzletszerűségnek az azonos bűncselekmények/szabálysértések elkövetését teszi feltételévé, mely nem az üzletszerűség, hanem a folytatólágosság feltétele, az üzletszerűség feltétel az ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése rendszeres haszonszerzésre törekvéssel.)

Összegezve tehát azt állapíthatjuk meg az üzletszerűség, a folytatólágosság és az értékegybefoglalás egymáshoz való viszonyáról, hogy fő szabály szerint a sorrend a következő: első a folytatólágosság, második az üzletszerűség és harmadik az értékegybefoglalás. Fent már részletezett kivétel, ha a szabálysértési értékre elkövetett cselekmény az üzletszerűség folytán válik bűncselekménnyé, ez esetben ugyanis a folytatólágosság és az üzletszerűség sorrendje megfordul.

AZ ÜZLETSZERŰSÉG TOVÁBBI GYAKORLATI KÉRDÉSEI

További kérdésként szokott felmerülni az üzletszerűség megállapításával kapcsolatban, hogy milyen számú és gyakoriságú elkövetés minősíthető üzletszerűnek. Előrevetíteném, hogy erre nincs sablonválasz, és nem is cél, hiszen mindig az eset összes körülményeit figyelembe véve kell eljárni. Így van ez az üzletszerűség vizsgálatánál is.

A bírói gyakorlat rendszerint sorozatos, hosszabb időn át tartó, rendszeres elkövetés esetén tartja megállapíthatónak az üzletszerűséget. Ez alapján rendszerint kizárt az üzletszerűség megállapítása, ha a cselekményeket az elkövető

¹⁸ Uo. 178.

¹⁹ 87. BK vélemény a Kúria 2/2023. (VII.5.) BK véleményével módosításokkal fenntartva

rövid idő leforgása alatt, néhány nap vagy másfél hónap leforgása alatt követi el.²⁰ Véleményem szerint ez egy logikus megközelítés, hiszen néhány napos, de rendszerint néhány hetes elkövetés-sorozat esetén sem lehet alappal következtetni a rendszeres haszonszerzésre törekvésre.

A rövid időköz kérdése is vitatandó az üzletszerűség megállapíthatóságának kapcsán. A szakirodalomban ugyanis vannak olyan álláspontok, melyek szerint az üzletszerűségnél a rövid időköznek ugyanolyan jelentősége van, mint a folytatólagosság megállapításánál, így ugyanúgy, a legfeljebb 3 hónapos rövid időközök esetén lehet megállapítani az üzletszerűséget.²¹ A kurrens bírói gyakorlat ugyanakkor ezzel ellentétes. A Kúria többször kiemelte, hogy az üzletszerűség megállapíthatóságát nem zárja ki az, hogy a cselekményeket az elkövető olyan nagyobb, a folytatólagosság megállapítását kizáró időközönként követte el, hiszen az üzletszerűség megállapíthatóságának feltétele a rendszeresség.²² Véleményem a Kúria felfogásával egyezik, hiszen a rövid időköz és a rendszeresség fogalma közé nem tehető egyenlőségjel. Ha valaki öthavonta követ el vagyon elleni bűncselekményt, az nem zárja ki az üzletszerűség megállapíthatóságát csupán annak folytán, hogy az időköz meghaladja a folytatólagossággal kapcsolatban a bírói gyakorlat által megkívánt három hónapot.

Itt utalnék arra, hogy bár nagyon ritkán, de lehetőség van az üzletszerű elkövetés megállapítására egyetlen cselekmény elbírálása esetén is, amennyiben vádemeléskor folyamatban van több hasonló jellegű, az üzletszerűség feltételeit együttesen teljesítő ügyben büntetőeljárás, vagy már jogerős elítélés történt ilyen ügyben.²³

Szintén a bírói gyakorlat részét képezi, hogy az üzletszerűség megállapíthatóságát nem zárja ki, ha az elkövetőnek nem az egyetlen vagy fő jövedelemforrása a bűncselekmények révén szerzett vagyon.²⁴ Így például nem foghatott helyt egy üzletszerűen elkövetett költségvetési csalás büntette miatt folytatott büntetőeljárásban az a védői érv, miszerint a vádlott bűncselekményből származó bevétele csak töredéke volt a család teljes jövedelmének, melyet a vádlott kemény munkával szerzett meg.²⁵ Véleményem szerint e tekintetben is helyes a bírói gyakorlat, hiszen a rendszeres haszonszerzésre törekvés fogalma nem egyezik meg azzal, hogy a megszerzett haszonból az elkövető eltartsa magát

²⁰ BH 2002.469.

²¹ POJNÁR Petra: A folytatólagosság és az üzletszerűség megállapításának gyakorlati problémái áruházi lopások esetében. *Ügyészek Lapja*, 2008. Különszám, 41–49.

²² BH 2011.160.11.

²³ BH 2009.170.

²⁴ Uo.

²⁵ Kúria, Bhar.III.201/2015/4.

vagy családját. Úgy gondolom, hogy a „törekvés” szó magában foglalja azt a lehetőséget is, hogy az elkövetőnek nem sikerül még részben sem a bűncselekményből származó vagyonból fenntartania magát. Szemben a kitartottság büntetnének tényállásával, melynek, véleményem szerint, immanens eleme az, hogy az elkövető legalább részben a prostitúciót folytató személy által szerzett jövedelemből él.

ÖSSZEGZÉS

Összegezve tehát elmondható, bár a Btk. nem ad teljesen világos képet arról, hogy az üzletszerű elkövetés megállapítása a gyakorlatban pontosan hogyan történjen, azonban megállapítható, hogy a bírói gyakorlat rendkívül sikeresen töltötte fel tartalommal, és az is kijelenthető, hogy a bírói gyakorlat a kor szükségleteihez igazodva fejlődött és fejlődik folyamatosan e jogintézmény tekintetében, mely fejlődés természetesen továbbra is szükséges.

A jogbiztonság követelményét természetesen az szolgálná legjobban, ha a Btk.-ból egyértelműen és világosan kitűnnének az üzletszerű elkövetés megállapításának feltételei, tehát ez a feladat véleményem szerint még a jogalkotóra vár.

GYÖRGY NOÉMI*

A ne bis in idem elv a hatékony állatvédelemmel szemben?

Gondolatok egy alkotmánybíróági döntés kapcsán

1.

Az állatkínzás és az állatok érző és szenvedésre képes élőlényekként történő elismerése, és ennek megfelelően jogi védelmük biztosítása napjaink egyik heves társadalmi vitát generáló témája. Sokunk életében a háziállatok fontos szereplők, van, ahol szinte családtagnak számítanak, így a megfelelő jogi szabályozáshoz számos érdekeforrás kapcsolódik.

Hazánkban ugyanakkor nem telik el úgy hónap, hogy ne kerüljenek napvilágra olyan idegborzoló és kegyetlen ügyek, amelyekben állatokat kínoznak, bántalmaznak. A híradásokban csak az elmúlt néhány hónapban hallhatuk-láthattuk, hogy például félholtra vertek majd élve eltemettek egy kutyát Nyíradonyban; autója után kötötte a kutyáját egy balotaszállási nő; árammal végezte ki a macskákat egy szentlőrinci férfi és a sor folytatható.

A természeti erőforrások kiemelt védelmét – így egyben az állatvédelem alapjait – és a jövő nemzedékek számára való megőrzését az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése deklarálja a következő szöveggel:

„A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.”¹

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.) 3. § (2) bekezdés b) pontja szerint az élővilág változatossága,

* GYÖRGY Noémi, ügyészégi fogalmazó, Baranya Vármegyei Főügyészség

¹ Az Alaptörvény 2012-es módosítása a P) cikk alá helyezte és a védelmi kötelezettség tárgyát kiszélesítette, így megjelent az erdők, általában a vízkészlet, valamint a honos növény- és állatfajok kiemelt védelme is. FARKAS Henrietta Regina: A környezethez való jog az Alaptörvény P) cikkének tükrében. *Közjogi Szemle*, 2017/1., 48–54.

élőhelyeinek megőrzése, a tudományos, kulturális vagy esztétikai értékekkel bíró területek, képződmények, létesítmények megőrzése és helyreállítása érdekében – e törvénnyel összhangban – külön törvény rendelkezik az állatvédelemről.

2.

Az állatvédelem alapvető honi normatív kereteit – amely a Kvt.-ból vezethető le – az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávt.) rögzíti, melynek preambuluma kimondja, hogy az állatok éreznek, ismerik az örömet és a szenvedést, ezért az ember erkölcsileg köteles az állatokkal szemben tiszteletet és védelmet gyakorolni.

Szabályozása sokrétű, interdiszciplináris jellegű, több jogágot is érint, ami a modern funkcionális jogterületek (mint pl. fogyasztóvédelem, iparjogvédelem) tipikus jellemzője. A jogalkotó tehát a büntetőjogi és közigazgatási jogi mellett polgári jogi felelősséget és szankciórendszert is kapcsol az egyes releváns magatartásokhoz.

Büntetőjogi szempontból az állatkínzás büntette szabadságvesztéssel büntetendő.² Közigazgatás jogi szankcióként – az Ávt. VIII/A. fejezetében meghatározottak szerint – lehetőség van állatvédelmi bírság kiszabására, állatvédelmi oktatáson való részvételre kötelezésre, valamint meghatározott feltételek mellett az adott állatfaj tartásától való eltiltásra.³ Az Ávt. emellett lehetőséget biztosít az ügyésznek, hogy az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén keresetet indíthasson a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt, ami magánjogi természetű közérdekű igényérvényesítési eszköz.⁴

Nem igényel különösebb magyarázatot a fentiek fényében, hogy az ügyésznek a tevékenységtől eltiltás iránti keresetindításra vonatkozó jogosultsága az állatvédelem közérdekű célját önmagában is hatékonyan szolgáló jogi eszköz.

Az eltiltás tartalmilag az elkövető egyes tulajdonosi jogosultságai felfüggesztését eredményezi a – magánjogunkban dolognak minősülő⁵ – állat felett, azaz nem birtokolhatja, hasznosíthatja vagy rendelkezhet vele, illetve nem gondozhatja, vagy felügyelheti a más tulajdonában álló állatot még időlegesen sem.

² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 244. §

³ Az Ávt. hatálya alá tartozó állatok tekintetében az állatvédelmi hatóság hatáskörét a földművelésügyi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről szóló 383/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet állapítja meg, amikor kimondja, hogy az állatvédelmi hatóság feladat- és hatáskörében eljárva ellenőrzi az Ávt.-ben foglaltak végrehajtását, így különösen az állatvédelmi bírság kiszabását, az állatvédelmi bírság kiszabása helyszíni bírságként, az állattartástól való eltiltást stb.

⁴ Ávt. 44. § (2) bekezdés

⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 5:14. § (3) bekezdés

3.

A 2024. évet megelőzően az ügyészség az Ávt. 44. § (2) bekezdése alapján 20-40 állatvédelmi keresetet kezdeményezett. A Baranya Vármegyei Főügyészség 2020. január elseje óta 6 ügyben indított ilyen keresetet, melyből 5 eljárás eredményesen zárult.

2023. április 25. napján a főügyészség szintén keresetet nyújtott be az állattartástól eltiltás iránt a fenti jogalapon, melyben azt indítványozta a Pécsi Törvényszéken, hogy a Mohácsi Járásbíróság által állatkínzás büntetében jogerősen bűnösnek talált és 1 év végrehajtandó szabadságvesztésre és 2 év közügyektől eltiltásra ítélt – 12 kutyáját sanyargató, számukra különös szenvedést okozó – alperest tiltsa el az ebek tartásától 3 évi időtartamra.

Az indítvánnyal érintett ügy tényállása szerint a vádlott az udvarán összesen 12 kutyát tartott. Az ellés után álló ebet rövid madzagon, illetve láncon tartotta úgy, hogy ivóvíz, fedett menedék az állatnak nem volt elérhető, kóros soványságban szenvedett, nála akár a pusztulás veszélye is fennállt. A vádlott a tartásában lévő többi kutyának sem biztosított rendszeresen ivóvizet, élelmezésükről nem gondoskodott, mely az állatok alultápláltságát eredményezte. A vádlott a kutyák hátrahagyásával az ingatlant a családjával elhagyta, úgy, hogy az ebek gondozásáról nem gondoskodott. A rövid láncsal történő tartós kikötés, a megfelelő fedett menedék, valamint az élelem és a víz tartós hiánya együttesen az állatok különös szenvedését eredményezte. Az állatokat a helyszínről elszállították, orvosi ellátást és megfelelő elhelyezést kaptak.

A perben eljáró Pécsi Törvényszék bírója az ügyész keresetindítási jogalapjaként meghatározott Ávt. 44. § (2) bekezdés alaptörvény-ellenességének megállapítása és az előtte folyamatban lévő perben való alkalmazásának kizárása iránt – egyedi utólagos normakontroll eljárást kezdeményezve – az Alkotmánybírósághoz fordult, és az eljárást felfüggesztette. Ezen bírói kezdeményezés a büntetőbíróság és a polgári bíróság előtt egymást követően induló szankcionálási eljárás párhuzamosságának anomáliáira kívánt rámutatni.

Megítélése szerint a támadott rendelkezés sérti az Alaptörvény B) cikkét, a XXVIII. cikk (4) és (6) bekezdését, vagyis a kettős büntetés tilalmának (*ne bis in idem*) elvét, továbbá a törvényes büntetés (*nulla poena sine lege*) követelményét, mert lehetővé teszi, hogy ugyanazon tényállás alapján, ugyanazon cselekmény és jogsértés miatt ugyanazon személlyel szemben két eljárást folytassanak le és két szankciót szabjanak ki.⁶ A bírói álláspont szerint továbbá a tevékenységtől való eltiltás jogszabályi keretei hiányosak, mivel hiányoznak a kiszabható büntetési tételek és a bírói mérlegelés szempontjai, valamint nem

⁶ 13/2024. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [8], [9] bekezdések

határozza meg annak feltételeit. Így nem csak a jogkövetkezmény bírósági kiszabása, de annak végrehajtása is kérdéseket vet fel a gyakorlatban.

Az Alkotmánybíróság az Ávt. 44. § (2) bekezdése vonatkozásában nem osztotta a bírói indítvány azon álláspontját, amely szerint e norma eleve a kettős büntetés tilalmának elvébe ütközne, így az Ávt. 44. § (2) bekezdés alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló bírói kezdeményezést elutasította, azonban megállapította, hogy jogalkotó általi mulasztással előidézett alaptörvény-ellenesség áll fenn.

Egyrészt a jogalkotó nem megfelelően szabályozta az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése miatti polgári peres eljárás törvényi feltételeit abban az esetben, ha büntetőeljárás, illetve állatvédelmi hatósági eljárás lefolytatásának is helye van, így a *ne bis in idem* elvébe ütközik. Egyfelől a szabályozás alapján nem állapítható meg, hogyha párhuzamosan folyik az állatvédelmi hatósági eljárás és a polgári eljárás, akkor melyek a törvényi feltételei az alkalmazható büntető jellegű jogkövetkezmények egymásra tekintettel történő alkalmazásának. Másfelől bizonytalanságot kelt az, hogyha a büntetőbíróság egyáltalán nem jár el, mivel ebben az esetben a polgári bíróság és az állatvédelmi hatóság előtt anélkül nyílik párhuzamosan lehetőség az állattartástól való eltiltás jogkövetkezményének alkalmazására, hogy a jogalkotó a két jogkövetkezmény alkalmazásának egymáshoz való viszonyát rendezné.⁷

Másrészt a jogalkotó nem határozta meg a tevékenységtől való eltiltás polgári perben történő alkalmazásának törvényi feltételeit, így nem felel meg a *nulla poena sine lege* elvéből fakadó jogkövetkezményeknek. A jogalkalmazó számára nem ad egyértelmű törvényi háttérrel a támadott jogszabályi rendelkezés jogkövetkezményként történő alkalmazására, hiszen nincs meghatározva, hogy milyen esetben lehet vagy kell elrendelni, mik a bírói mérlegelés szempontjai, továbbá hiányoznak a kiszabható eltiltás határai stb. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint sérti a *nulla poena sine lege* elvét az is, hogyha a jogalkalmazói döntés jogszabályi keretei, feltételei olyan tágan vannak meghatározva, hogy a jogalkalmazó szinte teljes egészében a saját belátása szerint dönthet, így lehetőséget ad egy szubjektív, önkényes jogalkalmazásra.⁸

4.

Az ügyben hangsúlyos *ne bis in idem* elv⁹ az ugyanazon tény kétszeres értékelésének tilalmát határozza meg, vagyis a bűnelkövetőt ugyanazon cselekmény

⁷ 13/2024. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [69], [71], [73], [75] bekezdések

⁸ 13/2024. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [47], [49] bekezdések

⁹ Ezen elv főként a személyek jogbiztonságát szolgálja azáltal, hogy ugyanazon cselekménye miatt senkit sem lehet többször felelősségre vonni. TÓTH Géza: Az alkotmányos „idem” fogalom a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmának értelmezésében. *Magyar Jog*, 2019/2., 108–121.

miatt nem lehet kétszer büntetőjogi hátránnyal sújtani. Ilyenként az Alaptörvényben deklarált vezérelv, amely a jogrendszer egészére vonatkozó hatással bír.¹⁰ Az Alkotmánybíróság már több határozatában is kifejtette, hogy ezen elv nem tiltja, hogy „ugyanazon jogellenes cselekmény miatt több, más jogágba tartozó, eltérő funkciójú eljárást folytassanak le és ezek eredményeként jogkövetkezményt alkalmazzanak”¹¹.

Jelen esetben a két perjogi út nem vegyíthető, hiszen a büntetőeljárás alapja a vád, a polgári peres eljárásé a kereset. A büntetőeljárásban ugyanis nem alkalmazható az állattartástól való eltiltás – a Btk. ilyen büntetést nem ismer –, de az ügyész által indított polgári peres eljárás tárgya kizárólag ezen intézkedés lehet.¹² Vagyis az állattartástól eltiltás csak polgári peres eljárás lefolytatása eredményeként társulhat a büntetőjogi szankcióhoz, így ezen eljárások egyértelműen kiegészítik egymást, egymásra tekintettel zajlanak.¹³

Így arra a kérdésre keresve a választ, hogy a *ne bis in idem* elv valóban a hatékony állatvédelem egyik korlátja-e, egyértelműen kulcskérdésként fogalmazódik meg az, hogy az állattartástól való eltiltás büntető jellegű szankciónak minősül-e vagy sem.¹⁴ Hiszen a *ne bis in idem* elvéből fakadó tilalom alapvetően a büntetőeljárásra és a büntetőjogi szankcióra vonatkozik.

5.

Véleményem szerint ezen kérdéskör kétféleképpen is megközelíthető, mind jogi, mind erkölcsi oldalról.

A jogi oldalról nézve, egy eljárás abban az esetben büntető jellegű, ha a jogellenes cselekmény miatti felelősségre vonásra irányul, másrészt az eljárás során alkalmazandó jogkövetkezmény büntetésnek minősül, azaz represszív és prevenciót szolgáló joghátrány.¹⁵

¹⁰ SZABÓ Judit: A *ne bis in idem* elvének alkalmazása a környezetet károsító cselekmények megítélése körében. *Büntetőjogi Szemle*, 2023/2., 67.

¹¹ 8/2017. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [35] bekezdés

¹² Kiemelendő, hogy az eljárások között szoros időbeli kapcsolat is van, rövid időn belül követik egymást, valamint a polgári peres eljárásban ismételt bizonyításra nem kerül sor.

¹³ Tuzson Bence (Igazságügyi Minisztérium) Amicus curiae beadványa a III/2516/2023. számú alkotmánybírósági indítvánnyal kapcsolatban (állatkínzás, kétszeres értékelés tilalma), 2024. április 3., 4.

¹⁴ A 8/2017. (IV.18.) AB határozat [43] szerint az állatvédelmi bírság helyett (vagy amellel) alkalmazható jogkövetkezmények nem sorolhatók a büntető jellegű jogkövetkezmények közé, azok nem az elkövetett jogsértés megtorlására irányulnak, hanem meghatározott tevékenységre kötelezést, vagy az állattartástól való eltiltást tartalmaznak és céljuk elsősorban a reparáció, a tudatformálás és a prevenció.

¹⁵ 13/2024. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [60] bekezdés

Hangsúlyozandó, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények a már bekövetkezett, múltbeli cselekmények *ex post* szankcionálására szolgálnak, míg az állattartástól való eltiltás pedig az állat jóllétének jövőbeli megővését, biztosítását célozza, tehát *ex ante* állatvédelmi jellegű védőintézkedés, mivel az alkalmatlan személyeket – akik a jó gazda gondosságával képtelenek az állatokat gondozni és eltartani – a jövőre nézve elzárja e tevékenységtől.¹⁶

Ha az állattartástól való eltiltás valóban büntetésnek minősül, akkor felmerül az a kérdés, hogy a terheltet mitől foszthatja meg. Attól, hogy a továbbiakban is lehetősége legyen rövid láncra kikötni, élelemmel és ívóvízzel nem ellátni, esetleg bántalmazni az állatot?

Az állattartástól eltiltás tehát egy jogkövetkezmény vagy intézkedés, amely elsődlegesen védelmi jellegű, célja a jövőbeni jogsértések megelőzése és a jövőbeni magatartás kockázatainak kiküszöbölése, tehát preventív funkciójú, tudatformálást célzó. Elsődlegesen nem a terhelt büntetésére irányul, valamint nem irányul a felelősség megállapítására, hanem állatvédelmi jellegű védőintézkedés, melynek a fő funkciója a „képviselt” állatok jövőbeni védelme.

Az állattartástól eltiltással a törvény nem von el alanyi jogot azon állattartóktól, akik nem a jó gazda módján járnak el, mivel nincs az az alanyi jogban megtestesülő hozzáadott érték, amitől megfoszthatná. Ebben a konkrét esetben az elkövető elköltözött az állatok hátrahagyásával, amiből egyértelműen arra lehet következtetni, hogy az állattartás hozzáadott értékével többet nem kíván élni.¹⁷ A dologi jog terminológiájával ez az állatok derelinkválása, ami a tulajdonjog megszűnésével jár. A tartással érintett, kiszolgáltatott állatok vonatkozásában ugyanakkor az eltiltás megelőzést biztosít, célja ezen értékek védelmének jövőre nézve történő biztosítása.

Az eltiltás fókusza tehát – a fentieket összegezve – nem az elkövető irányában megnyilvánuló represszió, hanem a védendő érdek védelmét célzó prevenció, amiből arra lehet következtetni, hogy az állattartástól eltiltás nem minősül büntető szankciónak.

Álláspontom szerint a büntetőjog – egyébként *ultima ratioként* érvényesülő – eszközrendszere önmagában nem elegendő, hiszen nem képes kellő pontossággal és érzékenységgel egy ilyen életviszonyt szabályozni. Hatékony, finomra hangolt és az adott életviszonyok sajátosságaihoz igazodni képes jogvédelem csak a különböző jogterületek eszközeinek összhangja útján biztosítható, amelynek az Alkotmánybírósági döntés nem mond ellent.

¹⁶ Bándi Gyula (a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes) Amicus curiae beadványa, Budapest, 2024. január 9.

¹⁷ 13/2024. (V. 30.) AB határozat, Szabó Marcel alkotmánybíró párhuzamos indokolása [150] bekezdés

Erkölcsei oldalról megközelítve fontosnak tartom ehhez kapcsolódóan megjegyezni, ahogyan az Ávt. is kimondja, hogy az állattartó köteles a „jó gazda gondosságával eljárni”¹⁸, ami egy alapvető erkölcsi zsinórmérték. E sajátos életviszony erkölcsi tartalmának ismerete, értékelése híján az adott életviszonyra vonatkozó jogi szabályozás, a jogvédelem sem lehet hatékony. A jog ugyanis az állatot nyilvánvalóan nem jogalanyként, hanem a jog tárgyaként, dologként kezeli, amelyre vonatkozóan jogosultjának különböző jogosultságai vannak. Ugyanakkor az állat egy érzékekkel és érzésekkel felvértezett élőlény, amelynek léte e joggyakorlás mikéntje meghatározó hatással lehet. A jog e joggyakorlás kereteinek meghatározásával képes az életviszony erkölcsi tartalmát valamelyest biztosítani.

A környezethez való jog érvényesítése a védelem elért szintjének fenntartásán belül azt is megkívánja, hogy az állam a preventív védelmi szabályoktól ne lépjen vissza a szankciókkal biztosított védelem felé.¹⁹ Magától értetődő, hogy a büntetőeljárást követően, ügyészi kereset alapján kiszabható állattartástól eltiltás tehát szükséges állatvédelmi eszköz. Hiszen az állatok közvetlenül az emberi magatartástól függő élőlények, így fokozott a kiszolgáltatottságuk. A tevékenységtől való eltiltás polgári bíróság előtt egy közérdeket szolgáló, megelőzési célú intézkedés, célja az adott tevékenység végzésére alkalmatlan személyek kiszűrése. Hiszen mi történik a büntetőeljárás befejeztével, illetve az esetleges – tipikusan végrehajtandó szabadságvesztéssel nem járó – büntetőjogi szankció kiszabását követően? Az elkövető hazamegy, és a jog egy cselekvőképes alanyként szabadon szerez egy újabb „élő dolgot”, állatot – mondjuk úgy, áldozatot.

A kiszolgáltatott állatok – közhelyszerűen szólva – nem képesek a saját maguk védelmében önállóan eljárni. Védelmük viszont – mint társadalmunk által fenntartandó értékeké – közérdek²⁰, amelyet individuális jogérvényesítés keretében nem lehet képviselni.

Összegzőként leszögezhető, hogy a magánjogi védelmi eszközrendszer hatékony elemeként az ügyészi fellépés elengedhetetlen, hiszen általa a polgári

¹⁸ Ávt. 3. § 8. pontja: az az emberi tevékenység, amely arra irányul, hogy az állat számára olyan életkörülményeket biztosítson, amely az annak fájára, fajtájára és nemére, korára jellemző fizikai, élettani, tenyésztési és etológiai sajátosságainak, egészségi állapotának megfelel, tartási, takarmányozási igényeit kielégíti (elhelyezés, táplálás, gyógykezelés, tisztán tartás, nyugalom, gondozás, kiképzés, nevelés, felügyelet);

¹⁹ *Polt Péter* (Legfőbb Ügyészség) Amicus curiae beadvány, 2024. április 22., 1.

²⁰ Az ügyész a közérdek érdekében általános állami fellépésre jogosult. Az állatok védelmére tekintettel az állattartástól való eltiltás kezdeményezésével az ügyész tud élni, tehát a közérdekben biztosított e keresetindítási lehetősége, és ezen intézkedést a polgári bíróság jogosult elrendelni. Az ügyész számára a polgári peres út a közérdekű feladat- és hatáskörében az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény és az Ávt. alapján biztosított.

bíróság előtt megindított peres eljárásban az állattartástól eltiltás – szemben a büntetőjog lehetőségeivel – realizálható. A büntetőszankciókhoz tehát – a szorosabb keretekben alkalmazható közigazgatási eszközök mellett – a polgári peres eljárás lefolytatása eredményeként társulhat ezen kiegészítő, finomító kötelezés, amely az emberi függésben álló állatok védelme érdekében – az elkövető magatartása okán, de nem annak repressziójaként – egy jövőbeli jogsértés megelőzését célzó egyedi intézkedés. Vagyis az állatok védelmét életszerű hatékonysággal csakis komplex módon lehet biztosítani. Így meggyőződésem, hogy az állattartástól való eltiltásra akár a büntetőjogi szankcionálás előtt, vagy azt kiegészítve is sor kerülhetne, a büntetőjogi szankcionálásra egy – talán nem is elsődleges – eszközként lenne célszerű tekinteni.

6.

A Pécsi Törvényszék indítványa és az Alkotmánybírósági döntése nyomán jelenleg egy olyan jogalkalmazási patthelyzet állt elő, amely ténylegesen akadályozza a hatékony állatvédelemnek, hiszen jelenleg az ügyész keresetindítási jogát nem tudja gyakorolni. Így a Parlament bölcs jogalkotói lépésére várunk, hogy ismét felléphessünk azért, hogy az elkövető újabb állatok számára ne okozhasson újra könnyörtelen és indokolatlan szenvedést.²¹

Hiszen mottóként is szolgálhatnak *Csányi Vilmos szavai*²², aki szerint:
„aki állatot kínoz, az emberre készül”.

²¹ Az Alkotmánybíróság a 13/2024. (V. 30.) AB határozatával felhívta az Országgyűlést, hogy jogalkotói kötelezettségének 2024. december 31-ig tegyen eleget.

²² <https://greendex.hu/aki-allatokat-bantalmaz-jo-esellyel-embereket-is-fog-podcast/>

CSAPUCHA BERNADETT*

Az elsőfokú vádképviselési feladatok ellátása az előkészítő ülésen, kiemelt figyelemmel a perkoncentráció előmozdításának lehetséges eszközeire

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.) egyik kiemelt jogalkotói célkitűzése az ún. perkoncentrációnak az elősegítése, mely lényegét tekintve a hatékony, gyors és időszerű eljáráslefolytatást célozza. A büntetőeljárás hatékonyságának és időszerűségének növelése érdekében a Be. az eljárás résztvevőinek együttműködését prioritásnak tekintette és bevezetett egy egyezségkötésen alapuló, ún. terhelti együttműködési rendszert.

A terhelti együttműködésnek három fő szegmense ismert, melyek: az ügyészégi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése; az egyezség a bűnös-ség beismeréséről; valamint az előkészítő üléshez kapcsolódó együttműködés.

Cikkemben az előkészítő ülés jogintézményét helyezem a fókuszba, és röviden ismertetem az előkészítő ülés fő funkcióját, említést teszek a terhelti beismerésről, továbbá annak megítéléséről, vajon bizonyításnak tekinthető-e egyáltalán az, ami az előkészítő ülésen zajlik. Alapvetően azonban a perkoncentráció aspektusából vizsgálom az előkészítő ülést, mely azon esetekben kerülhet előtérbe, amikor a terhelt nem ismert be, vagy beismert ugyan, de a beismerésnek a Be. 504. § (2) bekezdésében foglalt konjunktív törvényi feltételei nem álltak fenn.

A perkoncentráció gyakorlati megvalósulása tekintetében tett megállapításaim alapját a kerületi ügyészként tapasztaltak, a Legfőbb Ügyészség Büntető Bírósági Ügyek Főosztályának 2024. augusztus 29-i összefoglaló jelentése¹ és a

* CSAPUCHA Bernadett PhD, ügyész, Budapesti VI. és VII. Kerületi Ügyészség

¹ A Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztályának Bf.174/2024/22. sorszámú összefoglaló jelentése a perkoncentrációval összefüggő jogalkalmazói gyakorlat vizsgálatáról.

2019. március 13-i², valamint a 2018. június 19-i³ iránymutatásai képezik. Fő célom, hogy rávilágítsak arra, miszerint az előkészítő ülés voltaképpen sokkal többnek tekinthető egy kvázi beismerési fórumnál, figyelemmel arra, hogy a perkonzentráció alkalmazásával és helyes értelmezésével helyütt lenne megismerhető a terhelti védekezés alapja, továbbá a bizonyítás keretei is fő szabály szerint itt rögzülnek.

Megállapítható, hogy az előkészítő ülés a hozzá fűzött jogalkotói reményeket – a terhelti beismerések száma tekintetében – messzemenően igazolta.

A Vádképviselési Informatikai Rendszer (VIR)⁴ 2024. évi I. félévének kifejezetten az előkészítő ülésre vonatkozó adatai alapján ugyanis az országos szinten megvádolt 13 766 vádlott közül 7148 fő beismerte a vádirati tényállással egyezően bűnösségét, melyekből kb. 6500 fő beismerését az eljáró bíróságok elfogadták (90%). Ilyenkor jellemzően – az ügyek 95 százalékában – már előkészítő ülésen ítélet is született. Megjegyzem, hogy a korábbi időszakok tapasztalatai is hasonlóak voltak.

Kb. 7200 vádlottal szemben tárgyalás tartására került sor, így fontos, hogy ilyenkor érvényesüljenek azon büntetőeljárás eszközök, amelyek az eljárás gyorsítását szolgálják. Meglátásom szerint az előkészítő ülés fő funkciója ilyenkor annak a tisztázása, hogy milyen terjedelmű bizonyítás szükséges az ügydöntő határozat meghozatalához.

Az előkészítő ülésen ún. korlátozott bizonyítás folyik, melynek alapja az ítélet és a végzés közötti különbségben keresendő. Az ügydöntő végzés esetén ugyanis ügyiratok alapján dönt a bíróság (büntetővégzés), míg a (bűnösséget megállapító) ítélet esetén – amely az előkészítő ülésen hozott ügydöntő határozati formát is jellemzi – annak meghozatalára bizonyítási eljárás eredményeként kerül sor. A gyakorló büntetőjogászok számára köztudomású bírósági álláspont ezzel szemben abból indul ki, hogy az előkészítő ülés nyilvános ülés, ahol bizonyításfelvételre nem kerülhet sor. Ezt viszont cáfolni lehet a Be. 693. § (2) bekezdésében foglaltakkal, eszerint az előkészítő ülésen ismertetni kell a környezettanulmányt, a pártfogó felügyelői véleményt és az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményt, amennyiben fiatakorú terheltől van szó.⁵ Mindebből következik, hogyha az előkészítő ülésen hozott ítélethozatalhoz elégséges lenne az ügyiratok alapján való döntés, akkor nem lenne kötelező törvényi előírás ezen iratok ismertetésére.

² A Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztályának Bf.321/2019/1. sorszámú iránymutatása a terhelt előkészítő ülésen történő kihallgatásával összefüggésben.

³ A Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztályának Bf.707/2018. sorszámú iránymutatása a bizonyításra vonatkozó szabályok értelmezésével összefüggésben.

⁴ A Vádképviselési Informatikai Rendszer az ügyészség saját hivatalos statisztikai adatgyűjtése.

⁵ Be. 693. § (2) bekezdés

Az előkészítő ülés – az ügyészség álláspontja szerint – ugyanakkor tulajdonképpen egy olyan speciális nyilvános ülés, ahol korlátozott bizonyítás folyik, felnőttkorú terhelt esetén ez csakis kizárólag a terhelt – az előkészítő ülés jellegére figyelemmel történő – kihallgatásában, míg fiatalkorú terhelt esetén – ezen túl – a már említett iratok ismertetésében ölthet testet.

A fentiekben túlterjeszkedő bizonyítás lefolytatása ellen álláspontom szerint a vádképviselési feladatot ellátó ügyésznek határozottan fel kell lépnie.

A Bf.321/2019/1. sorszámú legfőbb ügyészségi iránymutatás a terhelt kihallgatásának módjával foglalkozik, amelynek szükségességét az indukálta, hogy a bírói gyakorlat általában a terhelti kihallgatás alkalmával egyetlenegy mondat beszerzésére törekszik, vagyis hogy a terhelt beismeri-e a bűnösséget vagy sem, a vádirati tényállással egyezően. Egy szűkszavú nyilatkozat birtokában ugyanakkor nem lehet a beismerés mögött húzódó okokat, így a beismerés elfogadásának feltételeit teljes körűen tisztázni.⁶ Ilyenkor a jelen lévő ügyésznek észrevétel formájában fel kell hívnia erre a bíróság figyelmét, illetve ennek sikertelensége esetén törekednie kell arra, hogy a Be. 502. § (6) bekezdésében biztosított jogával élve a mulasztást kérdések feltevésével pótolja. Végző esetben pedig a Be. 445. §-ának (6) bekezdésére hivatkozva az ügyésznek indítványoznia kell, hogy ezt a tényt a bíróság az előkészítő ülésről készült jegyzőkönyvben rögzítse.⁷

A terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatának előkészítő ülésen történő elfogadásával tulajdonképpen az ügydöntő határozat meghozatalára is sor kerülhet, míg ha ez az út nem járható, akkor léphetnek életbe a Be. 506–508. §-ai keretében biztosított, a perkonzentráció előmozdítása szempontjából relevanciával bíró törvényi lehetőségek, amelyek gyakorlati alkalmazása rendre elmarad. Mindennek okán gyakorta nem lelhetők fel a tárgyalási bizonyítást lecsökkentését szolgáló törekvések, melyek hiánya számos esetben a büntetőeljáráások indokolatlan elhúzódását eredményezi.

Általánosságban véve elmondható, az ügyészség és a bíróság feladata az lenne, hogy a vádlott által elmondottakat helyesen értelmezze, gondosan mérlegelve az elhangzottakat, az el nem hangzottak vizsgálatával egyidejűleg, abból a célból, hogy azonosíthatóvá váljanak a vádlotti védekezés fehér foltjai, annak esetleges logikai hibái. A vádlott ki nem mondott állításai ezen túlmenően alapjaiban határozzák meg a bizonyítás későbbi terjedelmét, mert az is könnyen előfordulhat, hogy a vádlott valójában nem vitatja a vádban determinált tényállást, csak a mértékes ügyészi indítványt tartja eltűzöttnek. Ilyen esetek-

⁶ A Legfőbb Ügyészség Büntetőbíróági Ügyek Főosztályának Bf.321/2019/1. sorszámú iránymutatása a terhelt előkészítő ülésen történő kihallgatásával összefüggésben.

⁷ Uo.

ben ugyanis elegendőnek bizonyulna a büntetéskiszabási körülményekre bizonyítást felvenni, amely számottevően lerövidítené és megkönnyítené a bizonyítási processzust.⁸

A következőkben röviden felvázolom a Be. 506–508. §-ai keretében deklarált azon rendelkezéseket, amelyeket a vádképviselési feladatot ellátó ügyésznek az érdemi és koncentrált tárgyalás előmozdítása érdekében fokozottan szem előtt kell tartania, orvosolva ezáltal az e téren tapasztalt hiányosságokat.

Lényeges rendelkezést tartalmaz a Be. 506. § (1) bekezdése, melynek értelmében az eljárás bármely későbbi szakaszában tehet beismerő vallomást a terhelt, tehát ettől a lehetőségtől nem esik el.⁹ Ez alapján továbbredukálható a bizonyítási eljárás, ugyanis a Be. 163. § (4) bekezdés c) pontja általános bizonyítási szabályként a bírósági eljárás egésze alatt lehetővé teszi azt, hogyha a terhelt utóbb valamit – amit korábban nem ismert be – már nem vitat, akkor sor kerülhessen az ezzel összefüggő bizonyítás mellőzésére.¹⁰

A Be. 506. § (3) bekezdés alapján a terhelt előadhatja azokat a vádiratban szereplő tényeket, amelyeknek a valóságtartamát elfogadja.¹¹ Mindezen terhelti nyilatkozat már az előkészítő ülésen beszerezhető, melynek révén redukálható a bizonyítás. Ugyanakkor ennek kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy az ilyen terhelti nyilatkozat rendelkezésre állása egy bizonyos fokú együttműködési hajlandóságot is feltételez a terhelt részéről.¹²

A Be. 506. § (4) bekezdése voltaképpen egy opcionális lehetőséget kínál fel a terhelt és védője számára. Lényegét tekintve ezen rendelkezés egy megengedő szabályt tartalmaz, amelynek értelmében a vádlott és a védő előadhatja a védekezés alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, valamint bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményekre vonatkozó indítványt, továbbá a bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványt terjeszthet elő.¹³

Fontos hangsúlyozni, hogy ugyanakkor a Be. 520. § (5)–(6) bekezdései ezzel szemben abból indulnak ki, hogy milyen következményekkel jár az, ha az előkészítő ülést követően terjeszti elő a bizonyítási indítványát a vádlott, a védő vagy az ügyészség. Megjegyzem, hogy a Be. 520. § (1) bekezdése az előkészítő

⁸ SÁRIK Eszter – VASS Péter: Egy a valóság és ezer a ruhája... Beszámoló „A terhelti beismerésen alapuló konszenzuális rendszer egyes kiemelt jogintézményei” című konferenciáról”. II. rész. *Ügyészek Lapja*, 2022/3., 49–56. <https://ugyeszeklapja.hu/?p=3879>

⁹ Be. 506. § (1) bekezdés

¹⁰ Be. 163. § (4) bekezdés c) pont

¹¹ Be. 506. § (3) bekezdés

¹² A Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztályának Bf.174/2024/22. sorszámu összefoglaló jelentése a perkoncentrációval összefüggő jogalkalmazói gyakorlat vizsgálatáról.

¹³ Be. 506. § (4) bekezdés

ülést követő indítványtételre, szűk körben ugyan, de törvényi jogalapot teremtet.

Mindezek mellett a Be. 506. § (5) bekezdésében írt szabály a bizonyítási indítványok előterjesztésének módjával összefüggésben sem érvényesül állásponthoz szerint a gyakorlatban. A bizonyítási indítványok előterjesztésére ugyanis jellemzően általános jelleggel kerül sor, az egyes indítványok nem térnek ki arra, hogy azoknak mi az oka és célja, valamint, hogy azok mely vádiratban rögzített tény bizonyítására vagy cáfolatára szolgálnak.

A Be. 506. § (6) bekezdése alapján tett ügyészi bizonyítási indítvány kontextusában továbbá kiemelendő, hogy a „klasszikus” és jellemzően a vádiratban rögzített bizonyítási indítványtételre vonatkozó sorrendet célszerű felborítani, amennyiben ezáltal tárgyalási idő spórolható meg, figyelemmel arra, hogy beláthatóan az egyes vádat alátámasztó bizonyítási eszközök eltérő fajsúllyal bírnak/bírhatnak.¹⁴

Az ügyésznek tehát aktívan közre kell működnie a bizonyítás terjedelmének kialakításában, az előkészítő ülés, illetőleg a tárgyaláson a bizonyítást figyelemmel kísérve, a bizonyítékokat és azok változását folyamatosan értékelve, a rendelkezésre álló eljárási eszközökkel élve – indítvány, észrevétel, kérdés, nyilatkozat – elő kell segítenie a vád tárgyává tett cselekmény legpontosabb tisztázását. Az ügyésznek továbbá a bizonyítékok értékelése körében vizsgálnia kell azok törvényességét, valamint hogy a bizonyítandó tény bizonyításához arra szükség van-e.¹⁵

Mindennek okán a bizonyítás sorrendjére vonatkozó ügyészi indítvány előterjesztése során a vádlott kihallgatása után nem feltétlenül kell ragaszkodni ahhoz, hogy ezt követően a tanúk, majd utána a szakértő kihallgatására, végül az okirati bizonyítékok ismertetésére kerüljön sor.

Végezetül a Be. 508. §-ból kiemelendő, hogy – a vádlott nyilatkozatát, valamint az ügyész észrevételét követően – a bíróság az egyes bizonyítékok tekintetében mellőzheti a bizonyítási eljárás lefolytatását.¹⁶ Mindennek tükrében indokolt az ügyész részéről a vádiratban szereplő valamennyi bizonyítási indítvány szükségességének az újragondolása, továbbá amennyiben a bizonyítási indítványokra figyelemmel a bizonyítást nyomban le lehet folytatni, célszerű szorgalmazni a tárgyalás azonnali megtartását.

Összességében megállapítható, hogy az előkészítő ülés keretén belül rögzített azon törvényi rendelkezések alkalmazása, amelyek kifejezetten a perkoncentráció előmozdítását célozzák, a gyakorlatban rendre elmaradnak.

¹⁴ A Legfőbb Ügyészség Büntetőbírószági Ügyek Főosztályának Bf.707/2018. sorszámu iránymutatása a bizonyításra vonatkozó szabályok értelmezésével összefüggésben.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Be. 508. § c) pont

Alapvető probléma, hogy a terhelt és a védő sok esetben nem érdekelt a perkoncentráció előmozdításában. Kulcsfontossággal bír tehát, hogy érdekelté kell őket tenni, erre a legcélravezetőbb eszköznek – álláspontom szerint – a joghátrány-indítványozási gyakorlat látszik.

Mindebből adódóan a vádiratot szerkesztő ügyésznek egyrészt törekedni kell arra, hogy amennyiben a vádirat alternatív indítványt is tartalmaz, akkor az abban meghatározott konkrét büntetés mértékére vonatkozó indítvány valóban alternatív legyen a be nem ismerésre irányadó ügyészi indítványhoz képest.

Másrészt indokolt lenne az ügyészi mértékes indítvány és a vádiratban szereplő úgynevezett „sima” ügyészi indítvány közé beemelni egy olyan kvázi köztes indítványt, ami arra az esetre nézve lenne alkalmazható, ha a terhelt a bizonyítási eljárást megkönnyíti, kiváltképp gondolván itt arra, hogy a vádirati tényállásból valamely tényeket valónak fogad el.

The use of videoconferencing in cross-border hearings: challenges in EU criminal cooperations¹

INTRODUCTION – CHALLENGES IN THE LIGHT OF NEW TECHNOLOGIES

In an age of constant technological progress, new methods of communication and free movement between Member States, crime is also constantly evolving. Perpetrators can commit crimes across Member States from the comfort of their own couch, and they can just as easily flee justice from their place of residence using the freedom of movement. This phenomenon has long been motivating EU legislators to improve judicial cooperation in criminal matters. Our topic, hearing by videoconference is one of the most promising tools that can improve judicial cooperation.

Previously, when it was necessary to interview a person staying abroad, the authorities issued letters rogatory under the 1959 Strasbourg Convention² and requested the foreign authorities to conduct the questioning. In cases where the investigating authorities wished to be present³ during the questioning of the person living abroad, they had to travel to the foreign country, which was costly and time-consuming.

* AGÓCS Petra Márta, Trainee prosecutor, District Prosecution Office of Budakörnyék; SZAKMÁRY Péter, PhD student, Trainee prosecutor, Investigative Prosecution Office of the Capital; VÁCZI Kristóf István, Trainee prosecutor, District Prosecution Office of Szeged

¹ This paper was submitted to the European Judicial Training Network's THEMIS competition in 2025. Mentor: CSICSÁK Zoltán, prosecutor, Office of the Prosecutor General

² European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, Council of Europe, 1959 Strasbourg

³ According to Article 4 of the Strasbourg Convention

In contrast, remote hearings can ensure that criminal proceedings can continue unhindered even when the suspects, witnesses or experts are in another Member State, and that they can be heard by the authorities remotely. While remote hearings offer considerable benefits, they also raised a number of questions in the practice of legal practitioners. For example, can a European Investigation Order (hereinafter: EIO) be issued merely to ensure the presence of the accused at the trial by videoconference? If not, is it legal to issue a traditional MLA for this purpose without issuing an EIO? To what extent is it permissible for the authorities to contact an accused person abroad directly and interrogate him by videoconference without involving the authorities of the state of his residence? How compatible is the use of videoconferencing in criminal proceedings with respect for human rights?

These issues could not be more current, as they have been raised in recent years both before the European Court of Human Rights (hereinafter: ECHR) and the Court of Justice of the European Union (hereinafter: CJEU), as well as in the everyday practice⁴ of legal practitioners in the EU.⁵

In our paper, we will shortly summarize the EU legislation behind the use of videoconferencing, then present the practical challenges of applying Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council (hereinafter: EIO Directive). In order to do that, we will present cases from the CJEU's case law and showcase divergent practices from Member States. We will touch upon the issue of the interpretation of the terms 'obtaining evidence' and 'investigative measure' before sharing our opinion in this regard. We will dwell on the Hungarian legal background and the practice of videoconferencing, since it is a great example on why videoconferencing may be used in criminal procedures, and what difficulties legal practitioners might face.

We would also like to highlight the various human rights aspects this topic presents, as increasing the efficiency of procedures must not be at the expense of fundamental human rights. To conclude the topic, we will offer our own view on the present and the future of hearing by videoconference.

⁴ As seen from the Council of the European Union Final Report on the Tenth Round of Mutual Evaluations

⁵ Just to give another example: even the International Criminal Court uses videoconferencing in its work. CHITTY, Abby: Philippine ex-President Duterte appears at International Criminal Court via video link. *EuroNews*, 14 March 2025. <https://www.euronews.com/2025/03/14/philippine-ex-president-duterte-appears-at-international-criminal-court-via-video-link>

EU LEGISLATION ON VIDEOCONFERENCING

The legal instrument of hearing by videoconference was first introduced in the Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (Strasbourg, 8.XI.2001), but its practical application became more widespread after the introduction of the EIO Directive, which replaced the previous legal assistance system.

As the preamble of the EIO Directive states: the European Union has set itself the objective of maintaining and developing an area of freedom, security and justice. To take a further step towards achieving this objective, and to replace the fragmented and overly complicated⁶ existing framework, the EU adopted the EIO Directive. Legislation was also necessary because previous mutual legal assistance requests between EU Member States were often long and complicated, which was an obstacle to effective law enforcement in light of the new challenges, such as cybercrime.⁷

According to the EIO Directive, an EIO is a judicial decision which has been issued or validated by a judicial authority of the issuing state to have one or several specific investigative measures carried out in another Member State, the so called executing state to obtain evidence. An EIO may also be issued for the purpose of obtaining evidence that already exists.⁸ The EIO is based on the principle of mutual recognition, which means that the executing state is obliged to recognize the request of the issuing state and guarantee the execution.⁹

Pursuant to Article 24 of the EIO Directive, where a person is in the territory of the executing state and has to be heard as a *witness* or *expert* by the competent authorities of the issuing state, the issuing authority can issue an EIO to hear the witness or expert by videoconference or other audio-visual transmission. Furthermore, the issuing authority can also issue an EIO for the purpose of hearing a suspected or accused person.

In addition, in accordance with the Article 24 (2) of the Directive, the execution of an EIO may be refused if the suspected or accused person does not consent, or if the execution of such an investigative measure in a particular case would be contrary to the fundamental principles of the law of the executing state.

⁶ Preamble of the EIO Directive, point 5.

⁷ T-CY assessment report: The mutual legal assistance provisions of the Budapest Convention on Cybercrime. (2014) at 3.

⁸ EIO Directive Article 1 (1)

⁹ EIO Directive Article 1 (2)

Another important piece of legislation is the EU Digitalization Regulation¹⁰, which entered into force on 16 January 2024 and applies from 1 May 2025. This regulation aims to increase the efficiency of judicial proceedings and to facilitate access to justice by taking advantage of digitalization. Its intention is to establish a uniform legal framework for the use of electronic communications between competent authorities. The regulation is also applicable for criminal proceedings in the field of judicial cooperation. Article 6 of Regulation 2023/2844 covers hearing through videoconferencing or other distance communication technology in criminal matters, stipulating that the consent of the suspect, the accused or convicted person is required for videoconferencing. In our opinion, the adoption of Regulation 2023/2844 indicates that the EU legislator wants to expand the range of applications for videoconferencing in the future.

PRACTICAL CHALLENGES

While the application of the EIO Directive seems straightforward, in fact several practical problems have arisen over the past 11 years. Some Member States – where participation by video communication is not part of domestic law – refuse to execute an EIO for a videoconference hearing in respect of a trial. Allow us to illustrate some practical challenges through examples from the CJEU's case law.

THE JOINED CASES OF C-255/23 AND C-285/23

In the joined cases of C-255/23 and C-285/23,¹¹ the Economic Court of Latvia requested preliminary rulings in two different cases concerning the interpretation of the EIO Directive and the Directive (EU) 2016/343.¹² In the case of C-255/23, the Latvian court sought to clarify whether the EIO Directive permits legislation of a Member State according to which a person residing in a different Member State may, without an EIO being issued, participate by videoconference, as an accused person.¹³ The court also raised the question

¹⁰ Regulation (EU) 2023/2844 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on the digitalization of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation

¹¹ Judgement of 06 June, 2024, *AVVA and Others*, ECLI:EU:C:2024:462

¹² Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings

¹³ It must be highlighted, that the Latvian court referred to cases where the accused would not be heard by videoconference, but would only participate in the trial, without evidence being gathered.

whether the accused person's consent to participate by videoconference is a supplementary criterion or a prerequisite one.

In the case of C-285/23, the accused person could not be present at the trial in Latvia, due to his age and family and personal situation, but the accused expressed, that it is not his intention to evade justice and he wishes to be present at the trial, albeit by videoconference from Germany. Both the European Investigation Order issued by the referring court and the request for mutual assistance have been refused by the competent German authorities. The German authorities stated that the EIO can not be executed, since what the Latvian court asked for can not be viewed as an investigative measure, and the execution of the MLA is not possible, because German law does not allow the remote participation in the trial, as it would be contrary to the fundamental principles of German law.

On this note, the referring court asked whether the hearing of an accused person by videoconference includes the situation where the accused person participates in the trial, whether the right of accused persons to attend the oral procedure may also be ensured by participating through videoconference, and if so, may the videoconference be arranged only via the competent authorities of the Member State. The court also asked whether it would be legal to contact directly an accused person who is in a different Member State and send that person the link in order to join the videoconference.

In their essence, these preliminary ruling requests condensed a lot of issues that have arisen in practice, thus legal practitioners across the EU eagerly awaited the court's answers and guidance. Eventually, the court refused to rule on the issues at hand, since in both cases the Latvian court continued the proceedings contrary to Article 23¹⁴ of the Statute of the Court of Justice of the European Union. Consequently, these questions remained unanswered.

THE CASE OF *FP AND OTHERS*, C-760/22

In another recent case¹⁵ the referring court requested a preliminary ruling on whether an accused person's participation in the hearings via videoconference is compatible with Directive 2016/343, in particular with Article 8 (1) of that directive, when the national law does not expressly allow the use of videoconferencing.

¹⁴ Article 23: In the cases governed by Article 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union, the decision of the court or tribunal of a Member State which suspends its proceedings and refers a case to the Court of Justice shall be notified to the Court by the court or tribunal concerned.

¹⁵ Judgement of 04 July, 2024, *FP and Others*, C-760/22, ECLI:EU:C:2024:574

The CJEU ruled that Article 8 (1) of Directive 2016/343 does not forbid the use of videoconferencing if it is based on the accused person's consent. The CJEU derived this from the consensus – in line with the ECHR case law – that the accused person's right to participate in the proceedings does not impose an obligation.¹⁶ As others argued: *“This interpretation allows for flexibility as to the way in which Member States implement the right to be present at trial – taking into account modern technologies while respecting fundamental rights.”*¹⁷

POSSIBLE CLARIFICATION ON THE HORIZON – THE C-325/24 (BISSILLI) CASE

To further illustrate the problem at hand, let us take a look at another preliminary ruling request.¹⁸ In this case, the proceedings were conducted in the absence of the accused, as he was aware of the trial and was represented by a defence lawyer. At the hearing on 24 May 2022, the prosecutor informed the court that the accused, HG had been held in Bruges prison. After hearing the parties, and with the agreement of the parties, the court ordered HG to attend the trial by videoconference with the assistance of an interpreter, and issued an EIO for the trial to be held by videoconference, but the Belgian authorities refused to execute the EIO. The issuing court turned to Eurojust for assistance in the judicial cooperation procedure.¹⁹ The Belgian authorities continued to refuse to hear the accused by videoconference and even rejected a secondary request for his temporary transfer to Italy. The Bruges prosecutor's office explained that it could not comply with the request because in Belgium it is not possible at national level for the accused/defendant to appear at the trial by videoconference.

The referring court asked whether it is lawful to issue an EIO where, as in the present case, the purpose of the interrogation by videoconference is, in addition, to ensure the participation of the accused in the trial. The referring court also pointed out that, under the principle of mutual recognition, it is for the issuing authority alone to assess whether the measure requested by way of an EIO serves (also) the purpose of taking evidence under its national legislation.

At the time of writing our paper, the case is still pending.

¹⁶ Judgement of 04 July, 2024, *FP and Others*, C-760/22, ECLI:EU:C:2024:574, point 26.

¹⁷ PINGEN, Anna: ECJ Ruled on Right to Trial Participation via Videoconference. *Eucrim*, 2/2024. <https://eucrim.eu/news/ecj-ruled-on-right-to-trial-participation-via-videoconference/>

¹⁸ Lodged on 2 May 2024, Bissilli, C-325/24

¹⁹ It must be noted, that according to Italian law, the fact that HG was detained in a foreign country posed a legal obstacle to the continuation of the procedure in Italy.

This case illustrates a number of questions regarding the use of an EIO for hearing a person by videoconference. While issuing and executing an EIO for the purpose of interrogation through videoconference is a common practice in the investigation phase, executing such EIOs in the trial phase is much more complicated as seen above. This is partly due to the human rights issues that emerge from videoconferencing, and partly because there seems to be an overlap between ‘obtaining evidence’, and the presence at the trial.

DIVERGENT PRACTICES IN MEMBER STATES

The same practical challenges can be deduced from the the Council of the European Union’s latest report.²⁰

The report also showcases that some Member States neither issue nor execute EIOs for the hearing of an accused person at the trial phase, as in their opinion this would breach the principle of immediacy and violate the right to a fair trial. On top of that, some countries believe that hearing of an accused person via videoconference throughout in the trial stage does not fall under the scope of the EIO Directive, since according to the EIO Directive, the EIOs should be used for investigative measures (e.g. Austria, France). The Austrian authorities also faced this problem, and in their standpoint an EAW should be issued for the purpose of a defendant standing trial. According to them, it can be argued that Article 1 of the EIO Directive sets out its aim as the gathering of evidence, whereas participation in the whole trial goes far beyond the gathering of evidence.

Conversely, other countries specifically regulate videoconferencing and might even encourage authorities to utilize its full potential (for example Finland, Hungary). As we have seen earlier in the *AVVA* case, several Member States issue and execute such EIOs, for reasons such as to avoid the disproportionate infringement of fundamental rights that comes from the use of EAWs (principle of proportionality), or from a trial *in absentia*, or even because some Member States set up guarantees for hearing by videoconference that ensure that fundamental rights are respected.

In this regard, evaluation teams emphasized that hearing by videoconference may be a less intrusive measure, in contrary to temporary transfer or surrender based on an EAW.

²⁰ Council of the European Union Final Report on the Tenth Round of Mutual Evaluations on the implementation of the European Investigation Order (EIO) Brussels, 10 December 2024

The report concludes that – in light of the various ways to reduce the infringement of human rights – it would be recommended that Member States reconsider their legislation and practice so as to be able to execute EIOs issued for the hearing of an accused person by videoconference for evidentiary purposes also during the trial phase.²¹ The evaluation team also added, that the Commission should address this question through legislation.

OTHER NOTEWORTHY CHALLENGES AND BEST PRACTICES

The evaluation team also gathered challenges and best practices from national authorities. The differences between videoconferencing systems and devices also caused practical challenges (for example in Croatia, Czechia, Malta or Estonia) thus some Member States suggested an EU-wide technical solution.

On this note, the evaluation team suggests that requesting authorities should send contact information about the technician who is responsible for the videoconference in the requesting state to smooth out any technical difficulties. One Member State (Austria) even implemented an automated booking system for videoconferences, which would be desirable if an EU-wide system would be set up in the future. Several Member States²² have expressed the importance of sending the EIO in a timely manner to ensure that the domestic authorities can identify and summon the person concerned in time for the hearing. Finnish authorities informed the evaluation team that their courts have the possibility to start organising a video hearing based on a verbal notification if the written EIO is to follow later. This can significantly speed up the procedure, and this approach showcases how important flexibility between authorities is.

INTERPRETATION OF ‘OBTAINING EVIDENCE’

As we have seen above, participation in trial by videoconference poses a problem in the judicial cooperation. In our consideration, this problem is rooted in the interpretation of the terms ‘obtaining evidence’ and ‘investigative measures’, since different results in the interpretation can lead to differing legal opinions from authorities. In order to explore the meaning of these terms, we have to take a closer look at the meaning of evidence.

²¹ Point 12.3.1. in the report

²² For example Belgium or Malta

THE VAGUE MEANING OF THE WORD EVIDENCE

There is a philosophical problem that pertains to the issue of the unknowability of the past. In the legal field, this has particular significance.²³ However, everyday life necessitates tools through which we can attempt to acquire knowledge about past events. In criminal procedure we call these means of evidence. However, the definition of evidence is not a constant one, and it can vary from state to state due to the differences in legal traditions.

One of the main aims of the EIO Directive is to establish a single regime for obtaining evidence.²⁴ However the EIO Directive does not give us a single definition of the meaning of evidence. In our view, the lack of definition has caused problems in practice.

The previous regulations do not help either, since the Framework Decision on the European Evidence Warrant²⁵ did not provide a definition, but merely an illustrative enumeration. Although it is not possible to give a specific definition of evidence, for the purposes of the present topic, in our perspective it can be stated that evidence is the fact we get from the testimony and statement given through videoconferencing.

ON 'OBTAINING EVIDENCE'

As with the concept of evidence, there is no definition of obtaining evidence in the EIO Directive, which also leads to problems. Even if one were to argue that the concept of evidence is only a theoretical issue, the interpretation of the term "obtaining evidence" is a practical issue. According to recital (24) of the EIO Directive, the EIO establishes a single regime for obtaining evidence. But the lack of definition in the EIO Directive for evidence gathering makes the cooperation problematic.

The so-called *Delda* case²⁶, which was pending before the CJEU, concerned the lack of the definition of evidence-gathering. Without limitation, the main facts of the case were as follows. In 2021 Spanish investigative authorities issued an EIO, addressed to French authorities to serve an indictment to AK, who was in custody in France. Beside that, this particular EIO was aimed to give an opportunity to AK to give a statement and ask questions about the

²³ POPPER, Karl: *The Logic of Scientific Discovery*. Taylor & Francis e-Library, 2005. <https://doi.org/10.4324/9780203994627>

²⁴ Recital (24) of the Directive

²⁵ Council Framework Decision, 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters

²⁶ Case C-583/23. *AK v Ministère public*. ECLI:EU:C:2025:6.

indictment. The CJEU pointed out that the main question was the material scope of the EIO Directive. In that regard, the CJEU established the following definition: *“First, as regards the wording of Articles 1 and 3 of Directive 2014/41, the concept of ‘investigative measure’ for law enforcement purposes refers, in its ordinary meaning, to any investigative act intended to establish a criminal offence, the circumstances in which it was committed and the identity of the perpetrator. Such an interpretation is confirmed by the assertion contained, in particular, in Article 1, according to which the investigative measure must aim to ensure that the issuing Member State obtains »evidence«.”*²⁷

As it seems, the CJEU gave a formal definition, which is important because it takes us back to the definition of evidence and the concept of evidence. According to the cited decision, the material scope depends on the concept of evidence. As we previously stated, the EIO Directive lacks an established concept of evidence. The judgement in the *Delda* case emphasizes that there is an exemplary list for evidence but it is unlimited, and evidence is defined as ‘objects, documents or data’.

As a summary, we have to point out that the lack of definitions or concepts of the objects which constitute the material scope of the EIO Directive makes the regulation, and in this way the cooperation, less effective in some cases. Precise definitions must be given within the criminal law field. Criminal law and criminal procedure law by their nature symbolize the sovereignty of a state. However, if a community of states seeks to strengthen cooperation, those objects which determine the material scope of a legal instrument must be defined strictly. It serves both to facilitate procedures and to ensure the principle of foreseeability.

ON THE PRINCIPLE OF IMMEDIACY

Another important aspect, through which we can get a better understanding of what constitutes as evidence, is the principle of immediacy. There are guarantees set out in the codes of criminal procedures of the Member States. These rules try to influence the way how pieces of evidence appear in the court and in the judge’s mind. The main principle of these guarantees is the principle of immediacy.

The principle of immediacy requires the evidence to appear in the court in its most original form. The principle of immediacy²⁸ is part of the right to a fair

²⁷ Case *Delda* [28]

²⁸ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), 2020, 246–251. <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselawcomp/echr/2020/en/123536> (27. 02. 2025), *P. K. v Finland*, *Cutean v Romania*, *Graviano v Italy*, *Skaro v Croatia*, *Svanidze v Georgia*, *Hanu v Romania*, *Lazu v the Republic of Moldova*, *Famulyak v Ukraine*, *Chernika v Ukraine*

trial.²⁹ The right to immediacy has its roots in the past, as it already appeared in the ancient Greek and Roman legal systems. For instance, according to the Roman law no one should be convicted in their absence.³⁰

The principle of immediacy establishes a connection between the concept of evidence and the rules that regulate how evidence should be obtained, and it could differ from state to state.

In the case *Lorefice v Italy*, the ECHR declared that the judge of the Member State must interrogate the witness in person. However, this declaration referred to the case in which the court only read the testimony of the witness without hearing them. Hence, in our opinion, this judgement does not affect the hearing of witness by videoconference, because the issue at the ECHR was not that the court did not physically hear the witness, but rather that no hearing took place at all.³¹ In another judgement the ECHR declared that the principle of immediacy is an important guarantee in criminal proceedings in which the observations made by the court about the demeanour and credibility of a witness may have important consequences for the accused.³² The case law of the ECHR also recognizes exceptions, for example in order to protect the interests of victims or minors.³³

In our view, the defendant's interrogation via videoconference is in line with the case law of the ECHR, as it does not concern the physical presence, but the possibility of immediate interrogation in court, allowing the judge (fact-finder) to assess the personal attributes of the witness, the expert or the defendant.

OUR VIEWS ON THE SUBJECT

While legal practitioners in the EU are looking forward to the CJEU's ruling on the *Bissilli* case, we would like to offer our views on the interpretation of 'obtaining evidence' in connection with participation by videoconference. We hold the view that the accused person's participation in their trial is – in some cases – inseparable from the concept of 'obtaining evidence'. In a broad sense, the accused person's reactions, answers and all in all communication in the trial can be considered as evidence. As seen from the principle of immediacy, one of the most important purpose of holding trials is to assess, and in some cases, to gather evidence, and allow both the prosecution and the defence to reflect and argue

²⁹ For further details about the human rights aspects of our topic see: Chapter 6.

³⁰ HATI Csilla: Büntetőeljárásunk történeti alakulása – különös tekintettel a közvetlenség elvének érvényesülésére. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3., 56–67. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1226954>

³¹ Case of *Lorefice v Italy*, Case of *Ghincea v Romania*

³² Case of *Cutean v Romania*, Case of *Beraru v Romania*

³³ Case of *Rosin v Estonia*, Case of *A. S. v Finland*, *S. N. v Sweden*, *Aigner v Austria*

about the said evidence. In that sense, the accused person is not only a passive observer at the trial, but the most important actor, who (if he or she chooses to) can actively contribute to the course of the evidentiary procedure. This seems to be supported by the fact that according to the European Convention on Human Rights Article 6 (3) d) everyone charged with a criminal offence has the right to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him. Accordingly, in Hungarian criminal procedures, the accused person has the right to ask questions from witnesses and expert witnesses, present pieces of evidence or file motions and observations in the trial. In our view, examining witnesses also means that the accused person can reflect on and argue about the witness testimony, and can even ask questions from the witnesses, which can be considered as a form of evidence gathering. Furthermore, any statement from the accused person while participating in the trial can be considered as evidence, since these statements are directed to the judge (the fact-finder, whose job is to assess and evaluate evidence). Thus, when an accused person participates in the trial – at least in Hungary –, his or her participation can be viewed as a form of evidence gathering. We also share the opinion of the referring court from the *Bissilli* case that it is solely for the issuing authority to assess whether the measure requested through the EIO serves (also) the purpose of taking evidence under national law.

Notwithstanding the above, while we are of the view that in some legal systems participation in a trial by videoconference can be considered as a form of evidence gathering (thus it could be executed through an EIO), we also believe that, for the sake of clarity, it would be beneficial to regulate the issuance and execution of an EIO for ensuring participation in a trial in details in the EIO Directive.

HUNGARIAN LEGISLATION AND GOOD PRACTICE ON VIDEOCONFERENCING

HUNGARY'S REGULATION IN CONNECTION WITH VIDEOCONFERENCING

Although the Hungarian legislation on videoconferencing does not strictly speaking affect the use of videoconferencing in judicial cooperation, we feel that it is necessary to briefly present it for contextual purposes.

The legal instrument of procedural acts conducted via audio-visual link was introduced³⁴ into the Hungarian criminal procedure in 2002, but this was a rather difficult and exceptional solution.³⁵ In practice, the instrument of the

³⁴ Section 244/A (1) of Act I of 2002

³⁵ RÓTH Erika: A telekommunikációs eszköz használatának gyakorlati kérdései a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/15. 1. különszám, 254. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/10834/32_rotherika_t%C3%B6rdelt.pdf

remote hearing has not lived up to expectations, and its use by the courts has been limited. The reason for this was the inflexibility of the legislation and another was the lack of technical conditions.³⁶

ACT XC OF 2017, NEW REGULATIONS

According to the current law in force – Act XC of 2017 on the Code of Criminal Procedure (hereinafter: CPC) – the attendance of a person obliged or authorized to attend a procedural act may also be ensured by using a telecommunication device.³⁷ The essence of the legal instrument introduced by the CPC is that (i) the technical instrument for the telecommunication can be used *at any stage of the proceedings*, not only after the indictment. Another innovation is that (ii) the presence of any person required at a procedural act *can be ensured by means of telecommunication*, and (iii) it is applicable for the *whole duration of any procedural act*, not only the interrogation.³⁸

The wording of the law in force leaves no doubt that participation by means of telecommunication in a procedural act is equivalent to participation in person in the physical sense.³⁹ The use of the telecommunication equipment may be ordered by motion or ex officio.⁴⁰ It is also worth emphasizing, how important role videoconference plays in penal institutions. In the past few years, the prison service has made considerable efforts to create the conditions for the operation of videoconferencing in domestic prisons. As a result of this digital development, not only the penitentiary institutions but also the courts, prosecutors' offices, police and other authorities are now able to conduct their procedural activities with prisoners in a more modern and cost-effective way.⁴¹ As stated in Section 122 (5) of CPC, using a telecommunication device may only be ordered with the consent of the defendant if the procedural act is intended to ensure the attendance of the defendant at a session held concerning the ordering of a coercive measure that affects personal freedom subject to judicial permission or at a preparatory session. According to an article from

³⁶ PETŐ Linda – CZÉKMANN Zsolt: A távmeghallgatásos eljárások tapasztalatai a büntetőeljárásban, különös tekintettel a Covid-19 járványra. *Infokommunikáció és Jog*, 2022/2., 21. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7947410>

³⁷ Section 120 (1) Chapter XX of Act XC of 2017

³⁸ Explanatory memorandum of Act XC of 2017, 120. §

³⁹ In the case, it was established that the accused was present at the court session by telecommunication throughout the proceedings, and the ground for annulment was not established. [22] Kúria Bfv.II.354/2021/7.

⁴⁰ Section 121 (1) of Act XC of 2017

⁴¹ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/6030>

2023, the possibility of remote hearings saves 4-5 million Hungarian forints (~10,000–15,000 euros) for the Hungarian Prison Service every month.⁴²

THE PROMOTION OF THE LEGAL INSTRUMENT AND THE IMPACT OF COVID

In 2017, in the framework of the modernization of public administration, the Ministry of Interior launched the project ‘Electronic solution for the improvement of work organization and communication in public administration in remote locations (VIKI)’, which aimed to implement a centralized videoconferencing platform.⁴³

The overall aim of the project is to complete the procedures within a reasonable time and to achieve a wider range of electronic court proceedings.⁴⁴ As a result of the project, 72 courtrooms were set up across the country, with remote hearing and video and audio recording in the courtroom. The system provides a time- and cost-effective way for the bodies concerned to conduct court hearings.⁴⁵ The extraordinary legislation that governed the epidemic at the time made use of the widespread telecommunications channels. The feedback from law enforcement indicated that it was not only in emergency situations that the use of these tools would be necessary.⁴⁶

For example, the explanatory memorandum to the law amending the CPC indicates that under the emergency legislation, the provision of presence by means of telecommunications has worked well in practice and it is therefore appropriate to make this form of presence the general rule.⁴⁷ As a result, the CPC was amended and several legal instruments requiring telecommunication tools were included, for example Section 126/A, the simplified telecommunication attendance. On this basis, it can be stated that the legal instrument of remote hearing is constantly evolving in Hungary, accelerated by the pandemic and the legal measures taken to fight it. Therefore, the conclusion can be drawn that the measures taken to cope with coronavirus epidemic have transformed the rules of criminal procedure to be more open to technological innovations, and is has greatly accelerated the digitalization of courts and criminal proceedings.

⁴² Ibid.

⁴³ PETŐ L. – CZÉKMAN Zs.: op. cit. 22.

⁴⁴ CSORBA Anna: Hatékony eszköz a bírósági eljárásokban – a távmeghallgatás. *Munkajog*, 2020/1., 52. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4332273>

⁴⁵ Fejlődik a távmeghallgatás. *ITBusiness*, 2019. február 14. <https://itbusiness.hu/technology/fejlodik-a-tavmeghallgatas/>

⁴⁶ PETŐ L. – CZÉKMAN Zs.: op. cit. 23.

⁴⁷ Act CXXXIV of 2021

With the implementation of the nationwide remote hearing system, remote hearing is now available in all case types. In 2023, the courts conducted 25,488 videoconferences, in total more than 17,000 defendants and nearly 3,000 persons charged with petty offences were heard, in addition to numerous litigants, witnesses and experts.⁴⁸ Although the introduction of videoconferencing to criminal proceedings in Hungary can be considered a success, it has also raised a number of human rights issues,⁴⁹ which legal practitioners can not turn a blind eye to.

HUMAN RIGHTS ASPECTS

The judicial cooperation in criminal matters and digitalization are both topics that inherently bring up the risk of infringing fundamental rights. Legislators and legal practitioners should equally tread carefully when examining possible improvements regarding the effectiveness of judicial cooperation, since it could lead to disproportionate restriction of human rights. In the wake of this, we take the opportunity to highlight the various human rights aspects of remote hearings in criminal cases.

Article 6 of the European Convention on Human Rights acknowledges the right to a fair trial and sets out minimum requirements for the procedures and the rights of those who have been charged with a criminal offence. Remote hearings can interfere with many of the basic rights derived from the right to a fair trial, such as the defendant's right to have adequate facilities for preparation of his defence, the right to defend himself in person or the right to examine witnesses against him.

The ECHR has not yet examined the interferences between the right to a fair trial and hearings via video link in first instance criminal procedures,⁵⁰ but the Court's case law in similar cases can provide a helping hand in this question.

In our first case, the case of *Marcello Viola v Italy*,⁵¹ the applicant – among other things – complained that he had been forced to participate by

⁴⁸ https://birosag.hu/sites/default/files/202502/az_orszagos_birosagi_hivatal_elno-kenek_2023_evi_beszamoloja.pdf

⁴⁹ See in detail KRÁMER Lili – KÁDÁR András: DigiRights Newsletter No. 6: Report from Team Hungary. *The DigiRights Project*, 20 January 2025. <https://www.digirights.net/post/digirights-newsletter-no-6-report-from-team-hungary>

⁵⁰ ECHR Knowledge Sharing platform KEY THEME1 Article 6 (criminal limb) Hearings via video link. available at: <https://ks.ECHR.coe.int/documents/d/ECHR-ks/hearings-via-video-link>

⁵¹ *Marcello Viola v Italy*, no. 45106/04, ECHR 2006-XI

videoconference in the appeal hearings. In the applicant's view, his participation via video link from the restricted prison regime had 'certainly influenced' the court in assessing whether he was a danger to society. The applicant also voiced his concern with poor voice transmission. The Italian Government argued that the regulation is in accordance with the ECHR case law and cited the decision from the *Rippe v Germany*⁵² case, where the court ruled that it was advisable for states to adopt procedural mechanisms at second or third instance which, while weakening safeguards for defendants to an extent, were designed to ensure compliance with the 'reasonable time' principle. The government also highlighted the fact that evidence could not be adduced in appeal hearings, thus there was no substantial difference between the accused person's physical presence and his participation in the proceedings by videoconference. The court found no violation of Article 6 of the Convention and highlighted that the defendant's participation in the proceedings by videoconference is not as such contrary to the Convention, but recourse to this measure must serve a legitimate aim⁵³ and must be applied with respect for due process.

In the *Sakhnovskiy v Russia*⁵⁴ case, the court examined the potential collision between the accused's right to communicate with his lawyer in privacy and the use of videoconferencing tools. The applicant argued that the state violated his right to effective legal assistance when the Supreme Court appointed his new legal-aid counsel at the last minute and they had been given only fifteen minutes to communicate by video link. In the words of the applicant, he had not felt he could have a frank and open discussion with the defense attorney in this way. The court voiced their concern with whether communication by video link offered sufficient privacy and noted that the Government did not explain why it was impossible to make different arrangements for the applicant's legal assistance. The court concluded that the proceedings in question was in breach of Article 6 (3) (c) of the Convention.

In our last case, the case of *Bivolaru v Romania* (No. 2)⁵⁵ the applicant, Mr. Bivolaru was tried *in absentia* before the High Court. The Court asked the applicant whether he would agree to be interviewed by videoconference, but the applicant did not consent to his videoconference interrogation. Later the applicant filed a complaint at the ECHR regarding – among else – the alleged violation of Article 6, mainly criticizing the Romanian court for reaching a verdict without interviewing him.

⁵² *Rippe v Germany*, no. 5398/03

⁵³ In this particular case, the court found that the videoconferencing measure aimed to reduce the delays in transferring detainees, and simplifying and accelerating criminal proceedings.

⁵⁴ *Sakhnovskiy v Russia*, no. 21272/03

⁵⁵ *Bivolaru v Romania* No. 2, no. 66580/12, not to be confused with *Bivolaru v Romania* No. 1.

The Court examined the aforementioned procedure and noted that the High Court offered the applicant the option of being questioned by videoconference and that the applicant knowingly refused to do so. Accordingly, the court found no violation of Article (6) (1) of the Convention on this count.

In light of the aforementioned cases, the human rights requirements derived from the court's case law can be summarized as follows:

First and foremost, the recourse to the use of videoconferencing must serve a legitimate aim, such as the aim to ensure timely procedure,⁵⁶ to ensure public health and safety⁵⁷ or to guarantee the safety of witnesses and victims.⁵⁸

Even if authorities ensured that the use of videoconferencing serves a legitimate aim, they also have to guarantee that it does not interfere with exercising the right to legal assistance. This infringement can be avoided by allowing the attorney to be present in the same room as the accused during the hearing, or providing a secure, not interceptable channel of communication (for example a telephone line). On the other hand, the use of videoconference in some cases can even enhance the right of access to a lawyer, since it is a more personal way of communication than a phone call and more easily available than personal visits when the person is detained.⁵⁹

CLOSING REMARKS AND DE LEGE FERENDA

As a conclusion, we would like to express our views on the benefits of videoconferencing and also on the issues raised in the paper in order to provide an overall picture for those practitioners who might in the future use videoconferencing in judicial cooperation.

Hearing by videoconference offers many advantages. For example, through videoconference, procedures can be recorded and rewatched, or with the use of AI, automatic subtitling⁶⁰ and speech to text can help defendants actively participate in the trial. Remote hearings can also ensure timely procedures, as well as the safety of victims and witnesses, and they prevent secondary victimization, too. In most of the cases, suspects and accused persons consent to their hearing by videoconference, and in some cases they even demand it outright, which shows that this tool is in their best interest as well.

⁵⁶ *Rippe v Germany*, no. 5398/03

⁵⁷ For example in the time of COVID-19 outbreak, see *Alpii v Finland*, no. 15736/22.

⁵⁸ Such as in the case of *Marcello Viola v Italy* and *Asciutto v Italy*, both procedures regarding Mafia related crimes.

⁵⁹ TOMOHIRO, Nakane: Enhancing the Right of Access to a Lawyer for Detained Suspects and Accused Persons via Videoconferencing. the Situation in Germany and Proposals for Improvement. *Eucrim*, 2024/3, 230–237. <https://doi.org/10.30709/eucrim-2024-015>

⁶⁰ As seen in the CEPEJ guidelines.

In terms of the issues raised in the paper, first and foremost, we intend to express that directly contacting witnesses or accused persons living abroad, and hearing them in an official procedure through videoconference without involving the authorities of the state of their residence is – in our view – a breach of the sovereignty principle, and it should be avoided.

While we already voiced our opinion that ensuring participation in the trial by videoconference can have evidentiary purposes, for the sake of clarity we wish to suggest that the EU legislator should permit⁶¹ the use of videoconferencing to ensure participation in the trial in the EIO Directive. It is our contention that this would be a more proportional measure⁶² compared to EAWs, and it is in line with the EU's intention to expand the use of videoconferencing, as the Regulation (EU) 2023/2844 shows.

In terms of the problem where the authorities refuse the execution of such requests (be it an EIO or a letters rogatory) on the ground that participation in a trial by videoconference would not be compliant with fundamental principles of their procedural law, we suggest that an attempt should be made to approximate the legislation of the Member States in order to solve this problem. We assume, that the consent of the accused counterbalances the danger of infringing fundamental rights. In this regard, in our perspective the ICC's practice of allowing the accused to request the use of videoconferencing himself is a forward-looking practice.⁶³

Furthermore, we wish to express our full support for the proposal to create a common and secure platform for videoconferencing across Member States. Based on the experience of the Hungarian videoconferencing system, a platform integrating appointment booking, recording and videoconferencing could drastically speed up the procedure and enhance the effectiveness of judicial cooperation between Member States.

We consider that the use of videoconferencing technologies in judicial cooperation is not a tool that is free from practical problems, but would be worth all the energy invested in its development.

⁶¹ But only with the defendant's consent and only for less serious offences, considering the potential human rights infringements.

⁶² In cases of minor offences where a prison sentence is unlikely, restriction of personal freedom by arresting and surrendering on the basis of an EAW would be severely disproportionate.

⁶³ <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-09/RulesProcedureEvidenceEng-2024.pdf>, Rule 134

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BLASKÓ Béla:

Magyar büntetőjog: általános rész

Rejtjel Kiadó, Budapest, 2025

DOMOKOS Andrea – CZINE Ágnes – DOBROCSI Szilvia (szerk.):

Áldozati szerepek

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2025

DULAI Péter:

Rémület: gyilkosok és áldozatok feketén-fehéren

Cser Kiadó, Budapest, 2025

FENYVESI Csaba:

Bűnügyi sakkjátszmák

Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2025

IRK Ferenc:

Megbüntethetetlen bűnök III. Klimaválság a viktimológia hálojában

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2025

SCHMIDT Richárd (szerk.):

Választottbíráskodás és alternatív vitarendezési módok

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

SOLT Pál:

Pályám emlékei

Gondolat Kiadó, Budapest, 2025

Richard SUSSKIND:

A holnap ügyvédei: bevezetés a jövőbe (ford.: Tancsik Annamária)

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

EURÓPAI UNIÓS JOG

BASSOLA Bálint – BERKE Barna – PAPP Mónika:

Az Európai Unió versenyjogának gyakorlata

ELTE Jogi Kari Tankönyvek 25. ELTE ÁJK–ORAC Kiadó, Budapest, 2025

KENDE Tamás – JENEY Petra – SZŰCS Tamás (szerk.):

Bevezetés az Európai Unió politikáiba

ELTE Jogi Kari Tankönyvek 24. ELTE ÁJK–ORAC Kiadó, Budapest, 2025

ORBÁN Endre:

Az uniós jog jogesetalapú áttekintése. Az Európai Unió Bírósága és 120 jelentős döntése

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

KÖZIGAZGATÁSI JOG, PÉNZÜGYI JOG

NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.):

Nemzetközi magánjogi évkönyv 2025

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJOG

GELENCSÉR Dániel – KISS Gábor:

Az ingatlan-nyilvántartási törvény kommentárja

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

HVG Munkajog 2025 különszám

HVG Kiadó, Budapest, 2025

EGYÉB

KAPA Mátyás:

Ügyvédsors – másfél zivataros évszázad

Historycum Kiadó, Budapest, 2025